S. MEHEDINŢI

CĂTRE

NOUA GENERAŢIE

Motto : Adevărata renaştere a unui popor începe cu tinerimea sa ; adevărata decadenţă tot de acolo începe.

BUCUREŞTI
«MINERVA», Institut de Arte Grafice şi Editură, B-dul Academiei No. 3 — Str. Edgar Quinet No. 4.
1912

14.508.

www.digibuc.ro

S. MEHEDINŢI

CĂTRE
NOUA GENERAȚIE

Motto: Adevărata renaştere a unui popor începe cu tinerimea sa; adevărata decadenţa tot de acolo începe.

BUCUREŞTI
«MINERVA», Institut de Arte Grafice şi Editură, B-dul Academiei No 3 — Str. Edgar Quinet No. 4.
1912

www.digibuc.ro

PREFAŢA

In câteva împrejurări, am exprimat unele păreri cu privire la cultura noastră, — în deosebi la starea învăţământului şi a bisericei. O parte au fost aprobate, altele combătute, iar câteva, cum e obiceiul, răstălmăcite.

Din punct de vedere personal, e uşor să treci cu vederea interpretările neexacte ale ideilor pe care le aperi. Dacă ai nimerit cumva adevărul, curând sau mai târziu, el va birui prin puterea sa proprie. Când te gândeşti însă la nevoile timpului încare te afli şi la oamenii cu care trăeşti, simţi dorinţa de a înlătură tălmăcirile interesate, împărtăşind cetitorului deadreptul unele păreri spre a înlesni câtuşi de puţin formarea convingerilor cinstite. — Mai ales când timpurile sânt tulburi.

Şi tocmai, viaţa poporului nostru trece azi printr'o fază aproape haotică. Oameni care au batjocorit biserica au pretenţia să se îngrijască de soarta ei. Profesori al căror cuvânt e sărac de sinceritate şi bogat în con-

www.digibuc.ro

traziceri, se cred chemați să facă «școală» tineretului. Propoveduitorii internaționalismului ajung purtători de cuvânt în partide ce se numesc naționale. Arta se atinge din ce în ce mai mult cu banul; politica se amestecă cu afacerile; rațiunea statului face loc rațiunei intereselor personale.

Cum va fi ziua de mâne, dacă nici tineretul nu va rămânea cruțat de păcatele acestei vremi de coborîre? Racila e primejdioasă, chiar când se arată la copaci bătrâni, cu coaja îngroșată de intemperii. Dar dacă și mlădițele tinere sânt vătămate dela început, care va fi soarta pădurii, când vijelia se va porni?

Bătrânul cronicar Ureche ziceà despre țara noastră, că e așezată «în calea răutăților.» Azi, după ce ne-am apropiat de atâtea obiceiuri streine, pare că și sufletul nostru e în calea răutăților.

E drept că în cultura literară și artistică, după critica din jumătatea a doua a veacului trecut, am ajuns să cunoaștem drumul spre adevăr. In cultura morală, după modernizarea pripită a societății noastre, cucerită de mode streine, sântem însă în plină criză, iar îndreptarea se așteaptă abia de aci înainte.

Iată de ce, măcar tinerii — și în deosebi cei meniți bisericei și învățământului — ar fi de dorit să remână feriți de molipsire. Obișnuindu-se a-și formà singuri convingerile, să pornească cel puțin ei pe o cale mai bună decât a generației tulburate de azi.

www.digibuc.ro

CĂTRE NOUA GENERAŢIE [1])

În experienţele himice se vorbeşte uneori de spaţii moarte; în desfăşurarea istorică a vieţi unui neam, s'ar puteà vorbì câteodată de «timpuri moarte» ori cel puţin amorţite.

Sunt epoce, când toate par vechi şi pe sfârşit. Bătrânii se pregătesc să închidă ochii; tinerii nu i-au deschis încă bine, iar cei ajunşi în vârsta matură ţin doar umbră pământului, ca şi cum singura lor menire ar fi să prelungească traiul până la alte vremuri mai bune. — Adevărate generaţii interimare.

Cam astfel pare a fi generaţia de azi în tot cuprinsul neamului românesc. In conştiinţa mulţimei nimica nou nu răsună, — nici un gând puternic, nici un sentiment a toate stăpânitor. In locul marelui avânt care a dus odinioară pe Români la unirea prin cipatelor şi la neatârnare, azi mai peste tot gândiri răsleţe şi energii risipite. Politica, în mare parte, se

[1]) Pagini scrise pentru publicaţia jubilară a Societaţei «*România Jună*» din Viena.

www.digibuc.ro

rezumă în calificări şi discalificări personale. Biserica şi şcoala merg cum merg, dar fără însufleţire. Profesori şi pedagogi avem destui, dar nici un Gheorghe Lazăr. Clerici de asemenea, dela Oradea-Mare până la Dunărea-de-jos, dela Rădăuţi până la Noul-Severin, sunt din belşug, dar nici un Şaguna. Scriitori, slavă Domnului, dar nici un Eminescu sau Creangă. Teatrul îşi caută încă drumul; romanul pare a nu-l fi găsit; critica literară l'a perdut. In locul judecăţilor impersonale de altădată, azi adevărate «Zile ale Babelor.» Dela critică ne-am coborît la harţă, la mici calomnii politico-literare, iar unii la snobism şi cei mai mulţi la nepăsare.

O vădită epigonie a urmat perioadei creatoare de altădată. Cu toate manifestările înbucurătoare ale câtorva, nu se poate tăgădui că ne aflăm într'un moment de reflux al vieţii noastre naţionale. Mişcarea mai vie a tipografiilor, precum şi agitaţiile uneori spasmodice ale grupărilor de partid, nu pot ascunde unui ochiu cât de puţin ager, că atât în viaţa culturală, cât şi în cea politică, puntul culminant al «Renaşterei noastre» e în vremea lui Cogălniceanu, Hurmuzache, Şaguna, Alexandri, Eminescu, Creangă, Maiorescu, Odobescu, Grigorescu şi altor bărbaţi care, mai deaproape sau mai de departe, vor însoţi în paginele istoriei domnia celui dintâi rege al României. Dar, vorba lui Schiller: «Timpurile-acelea nu mai sunt; oamenii aceia s'au dus». *S'au dus* aproape *toţi* şi *s'au dus toate* operele şi faptele lor la locul ce li

www.digibuc.ro

se cuvine în istoria culturii româneşti. Iar noi, cei de azi, cu ochii la orizont, aşteptăm valul care nu se arată încă din zarea nelămurită.

*

Cum se explică astfel de coborâri în istoria unui popor?

Bismarck, privind trecutul familiei şi al patriei sale, făceà o glumeaţă clasificare: în generaţii bătute şi generaţii care bat — cum a fost de pildă cea dela 1870. Se pare că e'un ritm în vieaţa naţiunilor, precum e şi în vieaţa indivizilor: după o mare încordare vin ceasurile de slomnire; după odihnă vine din nou dorinţa şi pornirea spre activitate. Constatarea aceasta nu e, firește, o explicare, dar foloseşte măcar într'atâtat că, în vremuri grele, alungă desnădejdea din sufletele celor care îşi opresc ochii prea mult numai la prezent.

Şi la alte popoare s'au observat timpuri de amorţire. Veacul al 18-lea în Germania păreà o epocă de mediocritate fără leac. Un profesor din Braunschweig puteà aruncà pe la 1740 compatrioţilor săi această înjurioasă întrebare: «spuneţi-mi măcar un singur spirit creator în Parnasul vostru ... vă desfid». Şi totuşi, cu ce minunată înflorire s'a sfârşit tocmai acel veac! Kant — Goethe — Beethoven, o culme de genialitate, cum omenirea n'o mai văzuse de cât o singură dată în epoca lui Plato, Sofocle şi Fidias. Şi tot în acel an începe domnia lui Frideric cel Mare, — pasul hotărîtor spre renaşterea politică a

www.digibuc.ro

Germaniei.—Așa dar nici semeție, dar nici descurajare. In dosul vălului tainic care ne ascunde viitorul, cine știe, sunt daruri care pot să ne despăgubească într'o clipă de toate mâhnirile vremei de așteptare. *Dabit deus his quoque finem*—o să deà Domnul un sfârșit și vremurilor de lâncezire. Asta nu înseamnă însă că toata filosofia istoriei se mărginește la atât, să așteptăm cu mâinile în sân împlinirea soartei scrisă undeva de Allah.

Dimpotrivă, dacă perioadele de cădere sau stagnare rămân să fie înțelese numai prin simple comparații cu oboseala și trezvia, pentru ivirea timpurilor de înflorire avem și unele semne prevestitoare, — ba se pot da chiar și oarecare îndrumări.

De ce atârnă o epocă de înnălțare în viața unui neam?

Un popor, ziee Goethe, este «o ființă *necesară* și *involuntară*». Necesară, fiindcă se înfiripează din jocul suveran al forțelor naturei; involuntară, de oarece, înainte de a ajunge la conștiința de sine, el crește în neștire, ca o pădure ce se lățește până atinge marginea puterii de răspândire în spațiu. După ce a eșit însă din din faza de închegare organică; după ce printr'un graiu deosebit și-a căpătat o individualitate de sine stătătoare, o națiune ajunge o ființă *voluntară*, iar voința sa se manifestă în forma cea mai caracteristică prin cugetarea și simțirea personalităților sale de căpetenie. Poporul adică devine atunci un fel de operă de artă, iar fău-

www.digibuc.ro

ritorii acelei opere seculare sunt geniile sale, căci ele dau măsură deplină a energiei specifice neamului.

Atâta numai că geniul, individual privit, e un accident. Milioane şi milioane se scutură semințele în largul şesurilor, dar abià ici şi colo răsare o floare invoaltă,—restul: floricele mărunte, iarbă de rând, iar pe alocurea dudău, spini şi pălămidă. Şi acì e tocmai miezul problemei: unde apare omul superior? Când vin vremurile de creştere şi perfecționare conştientă în opera de artă care se numeşte vieaţa unui popor?

De bună seamă genii şi talente se nasc în fiecare epocă. In miile şi răsmiile celor ce mor în pruncie, cine ştie câte comori de genialitate nu pier nebănuite de nimeni! Nu e nici un decret al soartei ca secera morţii să înconjoare leagănul acelora care erau meniţi a fi podoaba generaţiei lor. Nu-ĩ nici o lege ca toţi cei ce au sădită în ei o superioară armonie între voinţă şi putinţă să ajungă a o arătà în faţa lumei. Poate că cel ce avea săfie pictorul cel mai mare al epocei sale s'a născut orb. Poate că cea mai fină organizaţie muzicală e copleşită de surzenie. Poate că cel ce trebuia să fie Demostene al veacului e osândit să remănă un biet gângav, fără să-şi ghicească nici el singur marele său dar. Aci e călcâiul vulnerabil al creaţiunei: omul-vită poate dăinui, acolo unde omul-geniu piere, întorcându-se zadarnic în muţenia mormântului.

Astfel s'ar putcà explica, poate, unele vremuri

www.digibuc.ro

de mediocritate. Sunt epoce când întâmplarea oarbă seceră tocmai pe cei aleşi, după cum un vârtej zănatec, abătându-se asupra ogorului, frânge tocmai spicele pline, lăsând nevătămate pe cele seci; frânge capetele macilor şi lasă în picioare scaeţii, pălămida şi toate buruenile de rând.

De câteori însă geniul ajunge să aibă cuvânt în neamul în care s'a născut, timpurile moarte se sfârşesc, încep «timpurile vii». Ca prin farmec, energia tututuror contemporanilor sporeşte. Dovadă Napoleon. Alături de el, şi prin el, sodaţi de rând: plugari, zidari, morari... ajung generali care uimesc lumea.

Pentruce? Şi fără dânsul, ei erau cum erau. Puteri sunt destule în fiecare generaţie, numai atât că nu e totdeauna la îndemână cel ce poate să facă suma acelor puteri latente şi să le dea expresia lor istorică; — iar atunci, energiile rămân ascunse ori se ciocnesc haotic între ele şi se neutralisează. Generalul nechemat la oaste rămâne morar şi se bate cu gâştele care dau năvală la grăunţe; jurisconsultul mâsgăleşte hârtia proceselor-verbale, în loc să-şi arate capacitatea sa de legiuitor; cutare cleric rămâne obscur în parohia lui, în loc de a se revela un Talleyrand, gata de a încurcà şi descurcà iţele politicei unui întreg continent. Şi tot aşa e în partea mai fină a culturii. E sigur că Socrate ar fi gândit tot cum a gândit, şi fără să cunoască pe Pericles: dar Fi-

www.digibuc.ro

dias, Callicrat, Ictinos, Minesicles, Metagene, Xenocles... n'ar fi creat Partenonul, Propileile și celelalte opere care au făcut nemuritoare acea epocă, dacă fiul Agaristei și prietenul vestitei Aspasia n'ar fi adunat 40 de ani în șir toate puterile sufletului elin în focarul vieței ateniene. Agarista, spune Plutarch, a născut pe Pericles, după ce a visat un leu. Simbolul vorbește dela sine.

In adevăr, când geniul se iveşte, suma puterilor întregei sale generații pare că se adună *dela sine*. Cei buni es la iveală de pretutindeni și avem epoce de vitejie militară, de pictură, de poezie, de mari mișcări religioase ori naționale. Prin esența sa, omul superior nu cunoaşte pisma. Geniul nu poate fi invidios, după cum nici invidiosul nu poate fi geniu. Cel ce vine pe pământ «din grația lui Dumnezeu», adică din grația unei naşteri fericite, are dela început bunătatea suverană care îndeamnă la fapte pe toți cei dimprejur, din plăcerea superioară de a-i vedeà creind. Selecțiunea valorilor se face atunci spre *optimum*, iar urmarea e un fel de «Sturm-und Drangperiode», o aţîţare a tuturor energiilor, un vijelios avânt spre viitor...

Avem pilde și la noi. Eminescu a lăsat în urma sa o vibrare literară, care a stimulat spre creații armonice și pe cei incapabili de adevărată originalitate. Sub farmecul poesiei eminesciane, și după tiparele lăsate de maestru, chiar mici scântei de sentiment au putut fi turnate în forme care, înnainte de el, s'ar fi părut lucru mare.

www.digibuc.ro

Fericite epocile stăpânite de o mare personalitate. Vorba poetului:

Cleobule, Cleobule, fericit ai fost de mic...,
Şi la mare fericirea urmăritu-te-a cu sila
Ca să ai pe Platon dascăl, pe Aristotele amic
Şi amică pe Mnesilla.

Cu atât mai fericite astfel de timpuri, cu cât ele sunt rare în curgerea vieţii istorice a unui popor şi nu se mai întorc niciodată la fel. Zilele întâi ale primăverei noastre literare din vremea «Junimei», a lui Alexandri, Eminescu şi Creangă nu se vor mai întoarce niciodată, după cum nu s'a întors nici renaşterea italiană, nici cea germană din vremea lui Goethe, şi nici o perioadă din acelea, când viaţa unui neam pare că atinge pentrú o clipă cea mai înaltă manifestare de putere şi armonie. Junimea la Iaşi, Alexandri la Mirceşti, Eminescu la România-jună în Viena, Creangă în căsuţa lui de pe dealul Copoului, vor rămânea în pomenirea urmaşilor noştri ca o «pleiadă» pe veci neîntunecată; după cum, în altă ordine de idei, unirea principatelor, războiul şi regalitatea vor rămânea în istoria Românilor cu un relief pe care nici o părtinrie nu-l va putea scădea.

Fericiţi toţi cei care, în scurta lor trecere prin viaţă, s'au întâmplat să fíe martori ai unor astfel de timpuri vii. Dimpotrivă, vrednice de compătimire sunt generaţiile care, prin ritmul superior al vieţii unui neam, sau prin întâmplarea absurdă care se-

www.digibuc.ro

ceră într'un moment geniile şi talentele sale cele alese, îşi petrec viaţa în lâncezire, asemenea luntraşului care priveşte departe în zare, întrebându-se de unde se va ridicà vântul, sau aşteptând să ajungă la ţărm măcar cu fluxul hotărît de ritmul unor puteri superioare vântului.

Şi sunt astfel de puteri.

Căci e ceva mai mult şi decât geniul, e genialitatea latentă în firea unui neam. Şi acesta tocmai mi se pare a fi cazul poporului român.

In adevăr, judecat după poezia sa populară, după melodia cântecelor sale, după umor şi alte însuşiri imponderabile ale caracterului, neamul românesc pare a aveà într'un grad superior ceeace se numeşte aplecare spre talent şi genialitate.

In adevăr, când citeşti unele cânturi din Omer, şi te simţi pătruns de măreţia lumei zugrăvite de cel mai poet dintre poeţi; când trăeşti mai aproape de acea nobilă umanitate ridicată până la măsura zeilor: alături cu seninul bătrân Priam, cu slăvitul Hector, cu viteazul Ahile, cu acel Făt-frumos care furase pe Elena, şi cu acea Cosinzeană care a părăsit vatra lui Menelau, şi apoi, plină de căinţă, îşi da singură seama cum prin frumuseţea sa ispititoare la păcat a adus nenorocul pe casa şi neamul priamid; când vezi vitejii iubiţi de zâne, săgetând asupra zeilor şi răsboindu-se nu numai din lănci, ci şi din vorbe întraripate, ţi se pare că nicăeri nu s'ar mai găsì azi o astfel

www.digibuc.ro

de «*lume ce gândea* ca atunci *în basme şi vorbea în poezie*». Cine ascultă însă cu luarea aminte a celui ce trage cu urechea să audă din vre-o parte susurul unui isvor ascuns în frunzişul pădurii, acela află în poporul nostru şi acum închipuiri de o neaşteptată măreţie. Unchiaş Buian care coboară din corhănile muntelui numai la Paşti şi la Bobotează şi, ca Eumeu, credinciosul slujitor al lui Ulyse, ţinea seama turmelor crestând lemnul unui răboj; în lunga singurătate a zilelor şi a nopţilor ascultând viforul, privind puhoaele de primăvară, aşteptând învierea florilor, alungând ursul din preajma colibei cu un tăciune (ca 'n vremea când omul trăia în peşteri), de câte ori pomeneà de smeii care ascunseseră comorile din Richitaş, ori povestea despre Feţi-frumoşi şi Cosinzene, el aducea vorba ca de făpturi aevea cunoscute lui, iar cuvintele aveau aceiaşi frumuseţe ca şi închipuirile minţii sale fireşti ca însăşi natura. Ca să spună cât era de falnic unul din tovarăşii săi de tinereţe, Buian întocmeà astfel vorbele:

«Când păşea... se desfăcea codrul înaintea lui».

Iar când şi-aduce aminte că odinioară făcuse şi el pentru oarecine noaptea zi şi zioa noapte, cu gândul în zarea anilor tineri, şoptea ca pentru sine:

Tinereţe c'ale mele
Se mirà lumea de ele
. . . . . .
Patru veri am fost haiduc
Şi la vară iar mă duc...

www.digibuc.ro

Se desfată sufletul celui ce are dragoste de vieață, când stă să asculte ce scapără din închipuirea acestui popor, pentru care lumea e plină de armonie și de culoare. Privind-l și azi, și în tot trecutul său, e cu neputință să te îndoești de înalta sa chemare culturală.

Iată-l, abiă se înfiripase în umbra codrului și la lumina plaiurilor, de unde prinsese a se coborî în șes «ca puhoiul apelor» (vorba cronicarului Ureche), și dintr'odată vedem în fruntea sa bărbați de un nivel în adevăr superior. Când Turcii, călcând peste putregaiul bizantin, se opresc la Dunăre, pe cine găsesc în fața lor din partea Europei? La aripa dreaptă, în Banat, pe Corvin fiul lui Voicu Huniade; în mijloc, la Rovine, pe Mircea cel Bătrân; la aripa stângă, în preajma Chiliei și Cetății-albe pe Voevodul «Cel mare, și Sfânt» peste care se coborîse o rază din genialitatea Renașterii. «Cavalerii dela Malta... papa cu ale lui coroane, puse una peste alta» la Nicopole au privit cu un fior de admirație pe cruciatul care odihnește azi lângă zidurile dela Cozia. Regii și toți capii creștinătății au plâns cu lacrămi amare pe Corvinul îmbrăcat în zale și mort ca falnicul Hector în fața dușmanilor îngroziți de brațul lui. Iar după câți-va ani, istoricii vremii aceleia în care Columb trecea Oceanul în lumea nouă, iar Magelan înconjurà pentru întâiași dată pământul, nu găseau totuși destule cuvinte să proslăvească pe eroul ce închideà ochii la Suceava. «Fost'au, zice

www.digibuc.ro

Martin Cromer, bărbat carele pentru inima luĭ cea mare, pentru înţelepciunea şi iscusinţa lui în răsboae... vrednic este în *veci* să se pomenească». Iar Matia de Miechow (Mihovie al cronicarilor noştri) adaogă : «O bărbat slăvit şi biruitor ! care cu glorię a izbândit asupra *tutulor regilor vecini ;* om fericit, care *toate* darurile norocului în plin le-a avut ! Şi ceeace firea dă numai în parte : unuia minte cu ghibăcie, altora vitejie cu dreptate... iar altora biruinţă asupra vrăjmaşilor, acestuia pe toate i le-a hărăzit, ca întru toate să strălucească».

Ce erà un Sforza cu nimicurile politicei italiene de culise ! sau Ferdinand care alungà pe Arabii decăzuţi ai Spaniei, sau Ludovic al XI al Franţei, «painjenul», cum îl porecleau istoricii faţă degenialul Voevod dela Suceava, care, lovindu-se faţiş cu însuşi cuceritorul Bizanţului, făceà cu Moldovenii săi istorie pe seama întregului continent !

A mai trecut o sută de ani. O nouă scăpărare de genialitate — eroul dela Călugăreni — un fulger de o clipită pe cerul ce prindeà să se întunece al Ţărilor-româneşti. Neasemănat mai plin la cuget decât astrologul dela Praga, cu care o stea neprielnică i-a încurcat firul vieţii ; neasemănat mai viteaz decât toţi oamenii de războiu cu care s'a întâlnit ; după ce cucerise din fugă două ţări şi, dela malurile turceşti ale Dunării, dusese călărimea sa prin Ardeal spre a poposì o clipă la Hotin, pe

www.digibuc.ro

malurile Nistrului, ca Domn al tuturor Românilor, un *fatum* neînduplecat îl atrage spre câmpia Turdei. Viaţa—o epopeie ; moartea—o jalnică tragedie. Figură vrednică de Shakespeare.

Mai trec vre-o sută de ani,—alte licăriri. Câţiva Moldoveni ajung «dători de legi şi datini» la crăia moschicească. Petru cel Mare învaţă carte dela un moldovean. Movilă dă faţă bisericei ruseşti ; Cantemir deşteaptă versul, iar Milescu, pentru slava Moscului, ca un nou Marco Polo porneşte sol la depărtatul Kitai—împărăţia Chinezilor! Tot pe atunci, în ţara de baştină se ivesc cronicarii cu letopiseţele lor — un suspin al sufletului românesc, dar şi o mângâere: «poţi zice că nasc şi în Moldova oameni» scrie Miron Costin, simţind par'că în sine mândria întregului neam.

In sfârşit, după lâncezirea fanariotă, valul se ridică din nou. In cele politiceşti, câţi-va buni Hospodari, şi apoi Cuza, deşteptă în contimporanii lor (Bălcescu, Cogălniceanu, Negri şi alţii) un nou avânt; Alexandri şi Junimea leagă firul cultural cu trecutul, şi tot atunci, peste Dunăre, gloatele vechii noastre dorobănţimi se aruncă de patru ori în aceiaşi zi asupra aceloraşi parapete. — Latent, virtute şi vârtute au fost totdeauna în neamul nostru, numai nu fusese cine să o deştepte.

Hotărît, e în poporul român un suflet de sine stătător, o vădită aplecare spre talent şi genialitate. Un scriitor de o intuiţie foarte fină, Ale-

www.digibuc.ro

xandri care cunoştea neamul său nu din spusa altora, ci dela Udrea baciul de pe Ciahlău şi dela alţii de felul lui Udrea, a zis: «Românul e născut poet». Cei ce n'au trăit prin ei viaţa reală a poporului au luat în râs generalizarea aceasta. E neexactă, se înţelege, dacă ţii seama de pleava inevitabilă a mulţimei omeneşti din orice generaţie. E însă cât se poate de adevărată, când pui alături obştea neamului românesc cu obştea altor neamuri. Şi de aceia — cu sau fără voia ironiştilor — cine cunoaşte pe alde Buian şi Udrea, din Ceahlăul Moldovei şi până în Semenicu Banatului, din Detunata munţilor Apuseni, până în stepa dobrogeană şi basarabeană, acela va fi cu totul de părerea poetului Doinelor; va recunoaşte că, în toate manifestările sale, Românul are *ingenium.* — O dovada e şi satira lui asupra vecinilor. Umorul e un semn al biruinţei sufletului asupra împrejurărilor şi oamenilor; e manifestarea unei puteri concentrate în sine şi liniştite. Dacă Românul râde pe drept sau pe nedrept de vecini, asta e altă vorbă. Faptul e că râde, iar vecinii l'au putut uneori nedreptăţii şi chiar impilă, dar ridiculiză niciodată. Toţi, fără osebire, au simţit că e adânc la suflet...

Avem deci spre cine privi în vremuri de strâmtorare. Când nu sunt genii, e genialitate latentă. Ţăranul bucovinean care la Voroneţ, la Rădăuţi, la Putna, Suceava, Suceviţa, Gura Humorului şi Dragomirna păşeşte cu sfială peste piatra de pe mor-

www.digibuc.ro

mântul voevozilor, e acelaș ca și strămoșii săi de acum patru sau cinci sute de ani; aprinzând un căpețel de lumânare, el îți arată zugrăvit pe perete chipul ctitorilor mușatini, ascultă aceleași clopote, din aceleași turnuri și cu aceiași evlavie, ca pe vremea lui Daniil Sihastru. Munteanul sprinten de sub Voivodeasa Câmpulungului, unde trăește și azi legenda lui Negru-Vodă, e acelaș ca și în vremea descălicării. Vrănceanul închis în fundăturile munților, de unde ese ținând doar curgerea apelor la vale, spre a nu se rătăci, e tot așa de primitiv, ca și închinători de odinioară ai lui Zamolxe. Moldovenii din codrii Tigheciului, dela Soroca și dinspre Hotin, sunt și *amu* tot cei de pe vremea lui Boldur Vornicul. Bănățenii dela isvoarele Cernei și Timișului sunt, cum zice un geograf francez, adânc cunoscător al munților noștri, cei mai arhaici ciobani pe cari i-a cunoscut el. Moții de prin coclaurii lor sălbateci și Maramureșenii din ținutul străvechiu dela isvoarele Tissei sunt aceiași la suflet, ca în vremea când Dragoș și Sas vânau zimbri în codrul încă virgin. — Sunt, firește, multe scăderi și chiar căderi pe alocurea, și multe pete, dar sub ele se cunoaște încă aurul adevărat.

Din acești primitivi, atât de darnic înzestrați de fire, sunt sigur, putem și noi scoate ceeace Frideric și Fichte au scos din ruralii greoi ai nisipurilor pomeraniene, ridicându-i până la cel mai

www.digibuc.ro

înnalt grad de jertfă pentru o cultură neatârnată şi o puternică viaţă de stat.

Căci unde e genialitate se poate ivì şi geniul care să coordoneze în clipa cea grea puterile răsleţe ale neamului.

*

Cei mai tineri să nu ne fie aşa dar cuprinşi de sfieală ori descurajare, când văd timpuri de scădere, ca acestea prin care trecem.

Dimpotrivă să ne pregătim pentru vremuri mai bune. Să ne împlinim cu răvna datoria din fiecare zi. In deosebì tineretul universitar să se sprintenească la drum şi să pregătească fără nici o întârziere apropierea unei noui perioade de avânt naţional.

Munca ştiinţifică e postul şi rugăciunea care susţine o generaţie până ce trece prin pustiul epocelor de amorţire. Iar postul acesta nu e zadarnic; căci el întreţine zi cu zi încrederea în progres. Studiile istorice, scăpate de falşa părtimire a patriotismului rău înţeles, sunt în plină desvoltare. Cele filologice asemenea. Dicţionarul Academiei, marele monument al limbei, e pe calea spre sigură înfăptuire. La Cernăuţi, Viena, Lipsca, Paris şi alte universităţi, graiul şi literatura noastră atrag atenţiunea unor oameni de mare celebritate, cum e Meyer-Lübcke. Publicaţiile societăţilor ştiinţifice române, diferitele anale, buletine şi anuare se citesc peste hotar. Pământul, fauna şi flora sunt cercetate cu luare aminte; adevărul, sub toate formele,

www.digibuc.ro

poate fi urmărit la noi cu aceiași obiectivitate, și câteodată cu același succes, ca și în țările mai vechi în cultură.

Cu toate că «mediocrițăile sunt științifice», știința nu e însă niciodată mediocră. Aurul e aur, chiar dacă ar fi mărunt ca pulberea fină din unda înnoroiată a râurilor. Odată și odată, când se adună mai mult, începe a fi spălat din nomol și cules la o parte — în mari opere de sinteză, care duc dintr'o dată cugetul omenesc cu mulți pași înainte. Istoria imperiului turcesc e scrisă azi de un Român — o frumoasă potrivire a soartei, când ne aducem aminte de cellalt istoric român, Dimitrie Cantemir. O mare autoritate științifică — poate cea mai mare în studii asupra ținuturilor petrolifere — e profesorul de mineralogie al universității din București. Din Caucaz până în California, din Carpați până în peninsula arabică și Iava, state străine îl cheamă la sfat, și mari lucrări tehnice se încep după chibzuința sa. De curând, un neurolog român a fost ales membru al Institutului francez. — Și aș mai puteà lungì pomelnicul cu numele câtorva savanți mai bătrâni, căci, vorba lui Miron Costin, «nasc și în țările românești oameni»; iar știința îi pune în evidență chiar și în epocele de amorțire.

E atât de real sprijinul pe care ocupațiile științifice îl dau totdeauna sufletului unui neam, în cât chiar și cei ce se îngrijesc de mișcările veșnic contingente ale politicei, nu conving niciodată mai mult pe cei dinprejurul lor, și nu dau mai mult

www.digibuc.ro

relief vieții publice, de cât atunci când se ridică în sfera generalizărilor științei.

Nu de mult, unul dintre întemeetorii Junimei, vorbind despre *limbă* și privind'o din seninul cugetării filosofice, a găsit accente de un vibrant adevăr :

«N'am nici-o îndoială despre rezultatul luptei (dintre Români și asupritorii lor). Incercarea de a răpì unui neam limba lui; încercarea de a-i surpa credința, este o încercare *à priorì* neputincioasă.

Cine zice limbă, nu zice numai posibilitatea de a stabilì raporturi intre om și om; cine zice limbă, arată cum se reflectă în inima și sufletul nostru tot universul care ne înconjoară.

Cine zice limbă, zice modul nostru de a iubì, modul nostru de a urâ, modul nostru de a ne bucurà de prezent și de a pregătì viitorul prin forma ce dăm idealelor noastre. Iar acei ce cred că Românii vor adopta o altă formă de a iubì, de a urâ, de a-și apărà prezentul și de a-și pregătì viitorul, aceia amarnic se înșală».

De aceia, în vremuri de îndoială și lâncezire, când lipsește suveranitatea personală a géniilor, e bine să ne îndreptăm mintea spre suveranitatea anonimă a științei. Tinerii Români care în Viena, Pesta, Cernăuți, Iași, București și atâtea universități, germane, engleze și franceze, se pregătesc prin munca cinstită pentru adevăr, să nu-și piarză curajul față de unele eclipse ale vieței noastre naționale. Cu toate că în unele priviri ne-am întors

www.digibuc.ro

la «zilele Babelor», sufletul nostru e încă în «Primăvară». Genialitatea unui popor e ca apa ascunsă în pământ. Cât de departe, ea poate eşi iarăşi la suprafaţă. Să fim numai cu ochii deschişi, să luăm seama unde va apăreà isvorul.

Columb, când a trecut oceanul, făgăduise o bună răsplată celui ce va zărì întâi «lumea nouă». Bătrânii care acum se pregătesc să închidă ochii şi-au luat partea lor de răsplată pe vremea unirii, renaşterei literare, răsboiului şi neatârnării. Cei ce sunt pe la jumătatea drumului, mai pot nădăjduì şi ei; rău e numai de cei sufleteşte isprăviţi. Vorba poetului: «celui ajuns la sfârşit, nu-i mai poţi ajutà cu nimic». Tinerii însă, fiind abia la început şi având calea deschisă înaintea lor, stau tocmai ca straja din fruntea vasului pornit spre «lumea nouă». A lor e datoria să ne dovedească prin ştiinţă şi alte manifestări sufleteşti superioare, că generaţia interimară s'a isprăvit, iar la orizont se zăreşte o nouă generaţie, vrednică de aşteptările neamului nostru din toate ţările româneşti.

www.digibuc.ro

PENTRU BISERICA NOASTRĂ [1])

De ani de zile, neguri grele se adună asupra bisericei române. Vieaţa religioasă a poporului nostru a fost adânc turburată, iar cei ademeniţi de modele străinătăţii socoteau sosită vremea ca, şi la noi, Statul să se despartă de biserică, părăsind'o în voia împrejurărilor.

O mare nelinişte a cuprins atunci pe toţi Românii cu grijă de viitor. Şi, fără zăbavă, cei ce cunosc preţul tradiţiei în educaţia unui neam s'au adunat şi au declarat făţiş;

Noi, Românii, vrem să fim ceeace suntem: fii ai părinţilor, urmaşi ai strămoşilor noştri, iubind ceeace au iubit ei, adorând ceeace ei au adorat. Statul nostru nu va oropsì biserica naţională, cu care de sute şi sute de ani a trăit şi a crescut împreună. Clericii noştri nu-s oameni de pripas, buni de zvârlit peste hotare, ci băştinaşi ai acestui

[1]) *Cuvânt* la întâia aniversare a «Societăţii ortodoxe-române», ţinut la Ateneu, în 25 Mai, 1911.

www.digibuc.ro

pământ, având acelaşi sânge, aceiaşi limbă şi acelaş suflet ca şi noi.

Acesta a fost gândul din care s'a născut societatea noastră — nu numai română, cì şi creştină; nu numai creştină, cì şi ortodoxă-naţională.

*

Se împlineşte abià anul, de când societatea a luat fiinţă. Privind însă ceeace am lucrat până azi, putem fi aproape mulţumiţi.

Mai ales în vremuri ca acestea, când negurile s'au adunat în chip de nouri sfâşiaţi de fulgere şi de trăsnete, adunarea de faţă e un adevărat liman pentru toţi cei bătuţi de vânturile îndoelii.

Când chiar cei mai răi acuză fără sfială; când chiar şi cei mai buní vorbesc cu amărăciune, societatea noastră, ridicându-se peste viforul patimilor individuale, zice tuturor Românilor de caracter: nu vă pierdeţi cumpătul şi nu confundaţi oamenii cu cu ideile pe care ei ar trebuì să le prezinte.

Furtuna care bântue acum biserica noastră nu priveşte religia, ci numai pe cei ce sub haina cinstită a bisericii au ascuns noroiul păcatelor personale. Păcatul însă e una, instituţia e alta. Ca frunzele veştede, care cad înainte de vreme, aşà cad şi vor cădeà în fiecare generaţie toţi cei slabi şi intinaţi de rele. Popoarele însă trăesc şi vor trăì mai departe, iar împreună cu ele vor trăì şi înflorì toate aşezămintele care ajută înnobilarea vieţii omeneşti. Va dăinuì deci şi biserica.

www.digibuc.ro

Nu vă plecaţi ochii nici în faţa scepticilor care privind căderea unuia şi altuia socot că religia e osândită să piară, nici în faţa creştinilor de alte confesiuni, care aşteaptă să îngenuchem de acum sub alte evanghelii.

*

«Zis'a cel deşert întru sine: Vor fi goale de acì înainte cerurile. Ştiinţa a biruit religia; civilizaţia dărâmă templele... Va fi gol cerul şi deasupra României...»

De cincizeci de ani, de când gunoaele Parisului aduse în mode, în cărţi, în legi şi alte articole de import, au început a se scutură peste oraşele noastre: în teatre, în cluburi, în redacţii de gazete, în reviste şi chiar în şcoli, am auzit deseori această profeţie. Cei ce au gustat puţin din coaja ştiinţei exacte s'au grăbit să ne spună că Dumnezeu nu e nicăeri în natură; că nu se vede nici cu microscopul, nici cu telescopul! Ne-au proorocit chiar că se apropie amurgul tuturor religiunilor, iar unii, mai zeloşi, nu s'au sfiit să ducă această veste până şi în faţa copiilor, socotind că şcolarii vor învăţà mai bine latineşte, dacă vor tâlcui pilde ca acestea: *credo non esse deum* — cred că nu e Dumnezeu!

Cunoaştem şi prea cunoaştem aceste glasuri de coabe. Atâta numai că nu ne mai speriem, cì le ascultăm cel mult cu milă. Căci azi sunt şi între Români destui, care, dela coaja ştiinţei, au început

www.digibuc.ro

a se apropia de miezul ei. Şi în loc de a mai ascultà pilduirea unor astfel de calfe mediocre, în a căror minte se învârtesc locului trei fapte şi două idei, — începem şi noi a ne îndreptà ochii spre adevăraţii oameni de ştiinţă. Azi ştim că a existat un oarecare Pasteur; că acel Pasteur «cel mai mare dintre Francezii timpului său» cunoştea şi el ce e microscopul şi că, după o vieaţă bogată în mari descoperiri care au lărgit orizontul ştiinţei, el mărturisea totuşi cu smerenie: *din toate părţile ne impresoară mister... şi iarăşi mister...*

Ştim apoi că, nu preà de mult, din mijlocul ştiinţei germane s'a auzit acel *ignorabimus* al lui Du Bois Reymond, care a răsunat ca un glas de trâmbiţă pe deasupra tuturor Academiilor şi societăţilor ştiinţifice.

Mai ştim de asemenea, din înţeleapta Anglie, că cel mai mare filosof al veacului abea încheiat, Herbert Spencer, după ce a dat ocol tuturor ştiinţelor, a mărturisit cu fireasca lui sinceritate: că nicăeri între *religie* şi *ştiinţă* nu poate fi ciocnire, fiindcă orice pas mai departe în ştiinţă e o fereastră mai mult spre întunericul de dincolo de *cunoştinţă*, şi că prin urmare sentimentul religios va fi şi va dăinuì, cât va existà pe faţa pământului o minte omenească la fel cu cea de azi.

Nu ne speriem deci de ironia eftină a celor ce privesc sceptici spre religie, — numai fiindcă au aflat marele mister că oxigenul şi hidrogenul, combinate împreună, fac apa! Pe astfel de oameni

www.digibuc.ro

unilaterali, care privesc lumea cu un singur ochiu, Kant îi numeà ciclopi. De ciclopia unora ca aceştia, care vorbesc în numele ştiinţei, fără să bănuiască hotarul filosofic al puterii spiritului omenesc de a cunoaşte lumea, nu ne mai speriem. După ce am cunoscut acum 30—40 de ani scepticismul glumeţ al Voltairienilor de nuanţă mai mult literară, iar mai târziu scepticismul posac al cârtiţelor de laborator şi al câtorva Sancho dela porţile ştiinţei exacte, am ajuns astăzi să cunoaştem şi să preţuim concepţia despre lume a unui Pasteur, Spencer, Carlyle şi altor minţi geniale,— dar tocmai pentru aceia pline de smerenie în faţa tainelor universului.

Ca şi în alte ţări cu o cultură mai temeinică, încep acum a se ridicà şi printre Români destui care să cinstească sentimentul religios, nu numai din respect pentru tradiţie, ci şi din proprie convingere filozofică. De aceea, celor ce proorocesc că de acì înainte «vor fi goale cerurile deasupra României», noi le răspundem un singur cuvânt: vor fi goale numai acolo unde sufletul omenesc va fi gol...

Acesta e răspunsul pe care odată pentru totdeauna îl dăm tuturor importatorilor de gunoaie moderniste şi tuturor ciclopilor intelectuali care, ocupându-se de ştiinţa exactă, n'au ajuns încă la conceptul mai fin — al *neştiinţei exacte*, singurul care permite o privire cu adevărat filosofică asupra religiei şi sentimentului religios.

*

www.digibuc.ro

Mai e apoi un cuvânt, pe care societatea noastră se simte datoare să-l spună şi credincioşilor de alte confesiuni.

Noi, Românii, am îngăduit şi îngăduim pe pământul nostru toate credinţele religioase. Mântuiască-şi sufletul lor: Evreii, Ruşii, Tătarii, Lipovenii, Germanii, Francezii, Grecii, Turcii şi toate neamurile pământului... în biserica lor, în limba lor, după credinţa lor. Nu ne priveşte.

Vrem să se ştie însă lămurit: că nu ne e prieten, ci duşman ne este cine va voi să ne turbure conştiinţa, hulind biserica dominantă a Statului nostru şi îmbiindu-ne spre alte confesiuni.

Să ştie toţi că tradiţiile noastre religioase nu le schimbăm cu ale nimănui.

Măreţ e *Sf. Petru* din Roma şi, firește, pleacă spre evlavie sufletul oricărui om cu mintea îndreptată spre meditaţie religioasă sau capabil de impresii artistice. Tot aşa e *Sf. Sofia* din Constantinopol, *Domul* din Colonia, *Notre-Dame* din Paris şi multe alte locaşuri de închinare şi creştinească reculegere. Pentru noi însă isvor cu mult mai bogat de întremare sufletească e *Cozia* cu chipul lui Mircea cel Bătrân şi al Teofanei care, cernită în haine călugăreşti, a plâns acolo până la moarte pe fiul său ucis în câmpul Turdei. Acolo, lângă altarul de pe malul Oltului, e adevărata noastră biserică.

Biserica noastră mai e la *Curtea-de-Argeş* a cărei duioasă legendă despre jertfirea soţiei meş-

www.digibuc.ro

terului Manole face să roureze de lacrimi până şi ochii pruncilor noştri.

Biserica noastră e la *Rădăuţi*, unde se odihneşte Bogdan descălicătorul.

Biserica noastră e la *Putna*, unde doarme «Cel Mare şi Sfânt», pe care însuşi papa dela Roma l'a numit «atletul întregei creştinătăţi».

Biserica noastră e în sfârşit peste tot, unde dorm somnul lor de veci ctitorii de aşezăminte, voevozii «dătători de legi şi datini» şi ori unde se aude o rugă în graiul neamului nostru. Căci, în deosebire de alţii, care au primit creştinismul din porunca unui stăpân — trecând într'o bună dimineaţă prin apa unei gârle şi ieşind la malul cellalt botezaţi— la noi, biserica s'a înfiripat pe încetul sute şi sute de ani, împreună cu limba, pe când părinţii noştri erau încă sub stindardul legiunilor. Crucea noastră se chiamă şi azi *cruce*, ca şi în basilicele din preajma castrelor; cimitirul se chiamă *cimitir;* ziua odihnei se cheamă *Duminică*, iar banul morţilor e nelipsit şi azi din mormintele româneşti, ca şi din mormintele de acum 2000 de ani. De aceia biserica noastră ne vorbeşte un graiu cu un înţeles, pe care nu-l poate aveà pentru noi nici o altă biserică din lume.

E însemnată şi aiurea serbarea anului nou, când omul îşi face măcar o clipă socoteala vieţei şi se pregăteşte să treacă spre alt an; însă pentru noi Românii, nicăeri nu se *înnoeşte* anul ca în ţara noastră, unde, alături de slujba bisericei, colindul

www.digibuc.ro

copiilor ne aduce aminte de *Traian*, marele întemeietòr al neamului, pe care şi alţi creştini îl cinstesc ca pe un sfânt, — cu toate că n'a fost nici măcar creştin!

E duioasă peste tot serbarea naşterei pruncului din Betlehem, dar nicăeri ea nu ne mişcă sufletul mai mult decât la noi, unde cântecul «florilor dalbe» desmeardă ca pe un prunc omenesc «mititel şi'n făşeţel» pe cel culcat odinioară în esle; şi unde numele lui Ler—Leroi Doamne ne aduce aminte de trecutul nostru roman, de creştinismul nostru născut în preajma lagărelor.

Cinstite sunt — şi cinstite să fie — toate bisericile pământului, în care omul poate face un pas mai departe către ideal.

Mai cinstită însă — şi decât toate mai scumpă pentru noi — e biserica noastră, ale cărei binecuvântări adumbresc vieaţa mamelor şi soţiilor, a pruncilor şi a tuturor celor iubiţi ai noştri, până ce le încrucişăm mânile pe piept.

«Uitatu-m'am în mormânt şi am văzut ţărâna şi oasele goale... Şi-am întrebat: unde e împăratul şi unde ostaşul..., unde bogatul şi unde săracul... unde e robul... şi unde stăpânul...»

Aş vreà să ştiu: în ce biserică, slujba morţilor aduce lacrămile în ochi până şi străinului care întâmplător se opreşte din cale în faţa unui sicriu necunoscut?

Aş vreà să ştiu: în ce biserică noi, Românii, am puteà auzì o rugăciune care să vorbească su-

www.digibuc.ro

fletului atât de potolit şi grav, ca acea «Lumină lină a sfintei sări...» a cărei tainică poezie aromeşte orice suflet simţitor în ceasurile de reculegere ale vecerniei?

A se atinge cineva de biserica noastră ar însemnà să ucidă însăşi fiinţa noastră sufletească, înfiripată de atâtea sute de ani împreună cu limba şi neamul, prin toate împrejurările fericite şi nefericite de care poporul nostru a avut parte pe acest pământ.

Ba ar însemnà ceva şi mai uricios: o silnicie asupră-ne în casa noastră, un act de netoleranţă faţă de poporul cel mai ingăduitor al Europei.

Răsfoiţi istoria şi vedeţi:

Nu noi, Românii, am pustiit Europa cu «războaie de 30 ani», arzând oraşele şi ucizând norodul pentru credinţele şi obiceiurile sale religioase.

Voevozii noştri n'au tras cu puşca de pe ferestrele castelului lor în grămada celor de acelaş sânge cu ei, dar de altă credinţă.

Clericii noştri n'au ars pe nimeni pe rug.

America şi Siberia n'au văzut pribegind din ţările româneşti bătrâni şi copii surghiuniţi de la vatra strămoşească pentru credinţa lor.

Din potrivă, am îngăduit tuturor să-şi îngrijească de suflet cum vor. Ba am primit şi pe cei prigoniţi din alte ţări. Lipovenii alungaţi din Rusia, la noi şi-au găsit liman de scăpare. Evreii căsăpiţi mereu aiurea, în răstimpuri ce se întorc

www.digibuc.ro

ca vremea secerișului, tot la noi au năpădit. Grecii Eteriei la noi s'au adăpostit. Bulgarii fugiți de streang din dreapta Dunării, aici s'au aciuat. Până și celor mai depărtați le-am stat în ajutor. Cu moșiile noastre am dăruit bisericile streinilor. Cu jertfa noastră am tipărit cărți pentru cei asupriți de păgâni. Am tipărit în greceşte, slavoneşte, în limba georgiană, ba și în limba arabă, iar azi, sub ocrotirea legilor noastre, cu cheltuiala noastră ridicăm temple lui Alah, pentru ca musulmanii din Dobrogea să se poată închină după credința lor; — din vârful minaretelor, hogii să poată vesti de trei ori pe zi Profetului: cum răsplătesc Românii pentru bisericele arse odirioară în numele lui!

Am dorì să aflăm, cine dintre toate neamurile Europei se poate lăuda cu o toleranță religioasă atât de largă și mai ales atât de veche.

Dar tocmai pentru aceasta, am socoti ca o grea batjocură să încerce orișicine în acest veac de lumină să ne îndemne a uità tradiții atâta de cinstite și vrednice de atâta laudă.

Acesta e cuvântul hotărât pe care-l spunem celor de alte confesiuni — pentru ca să-l știe

*

Isprăvind aci cu scepticii și cu alți adversari ai bisericii, mă întorc acum către membrii devotați ai societății. noastre și-i întreb: pe ce cale vom atinge în țara românească idealul nostru ? In ce fel statul român va împlinì, după vorba lui

www.digibuc.ro

Bismarck, menirea sa cea înaltă: de a realizà în viaţa de toate zilele învăţăturile evangelice?

Pe o singură cale: să dăm bisericii locul care i se cuvine în educaţia poporului.

Alături de şcoala primară, de care n'au parte nici jumătate din copilăretul ţării; alături de armata care e o minunată şcoală de onoare, de ordine şi de spirit de solidaritate, şcoala cea mai cuprinzătoare e biserica: ea ne ia de mână din copilărie şi ne însoţeşte până la mormânt. In fiecare zi acasă, şi măcar odată pe săptămână la biserică, ea ne îndreaptă ochii spre ideal — îi îndreaptă adică celor ce au ochii de văzut şi urechi de auzit.

Ce minunate învăţături poate ascultà la slujba bisericei, orice om deprins să cugete!

Când preotul spune: *Să ne iubim unii pe alţii, ca într'un gând să mărturisim...* în câteva cuvinte, biserica ne lămureşte unul din adevărurile cele mai rare, la care se poate ridicà mintea omenească. Şi anume: că nu pe calea raţionamentului se pot apropia oamenii, de oarece toate judecăţile noastre sunt relative, iar ce e relativ nu împacă niciodată cugetul. De-ar fi nuanţele de păreri mai fine decât apele seninului ceresc, şi tot găseşte omul pricină de împotrivire contra altui om. Ceiace poate unì însă deplin pe toţi, e singură iubirea. Când iubeşti pe cineva, îl priveşti cu îngăduinţă şi treci cu vederea deosebirile mărunte ale opiniilor; din dragoste, *mărturiseşti într'un gând* cu acela care ţi-e drag...

www.digibuc.ro

Căci nu-i nici un imperativ mai categoric decât al iubirii.

Şi câte, şi câte învăţături nu poate scoate din cuvintele bisericei cel obişnuit cu meditarea pildelor Evangheliei şi ale altor cărţi bisericeşti!

Pentru ca aceasta să fie însă cu putinţă, trebue împlinită în biserica noastră o mare lipsă: trebue să se audă în ea nu numai cuvintele arătate de tipicul slujbei, ci şi cuvântul *viu* al preotului. Trebue să avem predicatori. Preoţii noştrii să-şi aducă aminte că Christos n'a zis: mergeţi şi *cetiţi*, ci mergeţi şi *predicaţi* evanghelia. Preotul s'ar cuvenì adecă să fie cel mai de seamă purtător de cuvânt şi de idei în fiecare parohie. — Nu mai vorbim de arhierei, care ar trebuì să fie cele mai distinse personalităţi din fiecare generaţie. In gura lor, în orice Duminecă, învăţătura creştină ar trebuì să ne pară totdeauna nouă şi strălucită, ca în ziua cea dintâiu, când cel născut în Nazaret răscolea sufletul mulţimei cu frumuseţa vorbei şi a faptelor sale totdeauna la fel cu vorba.

Vă întreb însă, unde sunt predicatorii noştri? Un călător rus, care treceà pe la 1840 prin ţările româneşti, observa cu mirare că biserica noastră e «mută»! Cu durere trebue să spunem că aproape tot aşa a rămas şi până azi...

Unde-i vremea când genialul *Antim* vorbea delà înălţimea amvonului cu asprimea impersonală a omului superior, care nu se sfieşte să certe şi

www.digibuc.ro

pe regi, când cearta o face în numele Judecătorului judecătorilor!

Unde-s vremurile când fiii Brâncoveanului făceau predici pentru norod la prăznuirile cele mari ale bisericei?...

Şi tocmai aceasta e una din menirile societăţii noastre: să facă tot ce poate, pentru ca vremurile acelea să se întoarcă, iar biserica să devină din nou şcoala de educaţie a norodului.

Nu e locul să arăt acì toate mijloacele pentru atingerea acestui ţel. La unele din ele v'aţi gândit şi D-Voastră.

Aţi rugat pe clerici să vină în mijlocul nostru, să dea poporului încredere în iniţiativa preoţimei.

Aţi înfiinţat şcoale şi grădini, unde copiii să intre de timpuriu pe calea cea bună a educaţiei religioase. — Bine aţi făcut.

V'aţi gândit la un institut pentru educaţia viitoarelor mame de familie, unde să poată căpătà o creştere potrivită cu tradiţia neamului şi nevoile vremei moderne. Bine aţi făcut. — Aţi ispăşit o parte din păcatul acelor femei slabe de minte, care, ademenite de mode streine, s'au rătăcit neghiobeşte în staulul bisericilor streine.

Să nu credeţi însă că aţi făcut destul. E un adevăr trist, dar totuşi un adevăr pipăit, că pătura noastră de sus nu îngrijeşte destul de cariera preoţească, spre care se îndreaptă azi de obiceiu numai cei umiliţi: copiii satelor şi maha-

www.digibuc.ro

lalelor din orașe. Ce departe sunt vremurile când fiii și fraţii Domnilor ajungeau păstori ai bisericei?

Cine își mai aduce aminte de timpul când un Veniamin Costaki stà deasupra clerului și contemporanilor săi mireni nu numai cu prestigiul mitrei episcopale, ci și prin personalitatea sa și ascendentul tradiţiilor sale de familie? Vă întreb: câţi din tinerii familiilor mai cu vază din ţară își mai îndreaptă azi pasul către cariera bisericească?

Armata a fost repede îmbrăţișată. Mai toţi tinerii de seamă din generaţia renașterii: Cârlova, Alexandrescu, Bălcescu, Cogălniceanu, Cuza, Brătianu, Câmpineanu și alţii au socotit ca o datorie de onoare să înceapă vieaţa lor sub steagurile ţării.

In medicină, în magistratură, inginerie, profesorat și în ştiinţă, putem pomeni cu laude numele unor oameni care, prin situaţia lor de familie, puteau să-și îndrepte ochii spre drumuri și mai uşoare.

Nu tot aşa s'a întâmplat însă cu clerul. E o mare lipsă aceasta, iar societatea acum întemeiată nu-și va împlini menirea sa, dacă nu va curma o astfel de vinovată nepăsare din sufletele acelor ce au răspundere faţă de cârmuirea sufletească a poporului nostru. Visul meu ar fi să facem din facultatea de teologie un institut, unde personalităţile mai de seamă ale epocei noastre să deà celor mai aleși dintre tinerii ţării cea mai înaltă

www.digibuc.ro

idee despre vocaţiunea bisericei ca factor de cultură.

Ceia ce este însă o scumpă dorinţă pentru noi mirenii, trebue să fie un postulat de toate zilele pentru toţi membrii clerului.

Căci, în această luptă de renaştere religioasă, înaintea noastră trebue să păşească mai întâi clerul. Vorba însufleţitului Mureşanu: «Preoţi cu crucea 'n frunte...»

Iar alături de cler trebue să păşiţi cu tot devotamentul toţi cei ce aţi devenit membri ai acestei societăţi. Semănaţi cu amândouă mâinile sămânţa cea bună; roadele nu pot fi decât bune.

Iar când va venì vremea secerişului; când va fi o cinste deosebită să fie cinevà primit în seminar; când amvonul va răsunà de predici, iar mulţimeà credincioşilor se va adunà împrejurul lui, cum se adună turma la isvor, cei ce sunteţi acum aici veţi puteà zice cu mândrie: şi eu am fost din generaţia care a pregătit această schimbare.

Când norii «anului 1911» vor fi spulberaţi; când frunzele veştede vor fi măturate de vânt, iar biserica va fi la adăpost de orice nevrednicie, veţi puteà zice: şi eu sunt din generaţia celor ce au semănat sămânţa cea bună; şi eu am pus o peatră la clădirea cea tare a bisericei statului nostru.

Ridicaţi-vă deci cu hotărâre şi porniţi cu toţii la lupta din care va eşì nu numai mântuirea, ci şi slava întregului nostru neam.

---

www.digibuc.ro

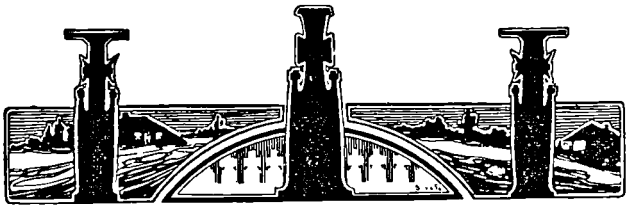

„1 9 1 1“

Păcatele desvălite în Sinod au întristat pe toţi, care au cât de cât simţul nevoilor publice. Nu ştim ce-au spus martorii sub omofor, dar nici nu e nevoe să aflăm. Ceace cunoaştem e de ajuns şi prea de ajuns, pentru ca să aducă roşeaţa chiar în obrazele cele mai veştede ale mirenilor deprinşi cu cele lumeşti.

Pentru moment e o singură scăpare: dreptatea cea mai dreaptă, şi apoi cea mai aspră asprime. «Dacă degetul tău te supără, tae-l şi-l asvârle dela tine». O fi numai unul, or fi mai multe, o fi mâna întreagă, tae-o şi curăţă cangrena cât mai e vreme.

Intorcându-ne însă ochii dela cele petrecute în Sinod, se cuvine să ne punem şi o întrebare mai generală: Cine e de vină pentru acest «1911» al clerului român?

Ca simplă părere personală, îmi iau libertatea de a răspunde astfel: De vină din capul lo-

www.digibuc.ro

culuĭ este fățărnicia oficială a vieței noastre în organizarea și supravegherea educației religioase.

De vină sunt mai întâi — începând de jos în sus — seminariile, adică pepinierile din care au eșit sinodalii de azi. Nu sunt doar aceștia din preoțimea de moda veche, care învățase psaltirea și ceaslovul la un catihet, ca cel din Fălticeni, cum ni-l zugrăvește Creangă. Cei cu pricinele de azi sunt oameni mai noi, sunt roade ale școlilor bisericești, organizate în perioada renașterii (!) noastre politice.

Puțini știu însă ce fel a fost condusă în acele școli pregătirea lor duhovnicească.

Cetitorul poate să afle și azi intr'un oraș mare o veche clădire boerească, unde erà odată un seminar. Odăile argaților ajunseseră săli de studiu ; pe unele coridoare, lămpile ardeau și ziua ; grajdul fusese prefăcut în sufragerie, iar lângă bucătărie o groapă uriașă, plină până în margine, strângea zoile unui lung șir de ani... Erà așa de adâncă, și așa de greù erà mirosul ei, în cât o minge, căzută cine știe de unde, a stat acolo multă vreme, plutind deasupra, până ce a copleșit-o gunoaele. Cu toată firească pornire spre joc, nici un copil nu îndrăznise să se apropie de ea, deși o vedeau zilnic. Vă închipuiți acum educația fizică...

Pe cea intelectuală, nici n'o mai pomenesc, Elevii—mai toți suflete strivite. L'am văzut pe cel mai înzestrat dintre tovarășii mei de copilărie, pălmuit, fiindcă nu glăsuise cu toate gorgoanele o cântare a postului mare. Profesorii — afară de rare

www.digibuc.ro

excepţii — oameni fără nici o chemare spirituală; unii nu se sfiaù să povestească elevilor până şi intimităţi frivole.

Din astfel de triste pepeniere aveau să iasă pomii cei bine roditori, care să dăruiască ţării noastre o viaţă morală superioară?

Puteau să iasă în cele mai multe cazuri abia nişte pădureţi altoiţi în batjocură, şi purtând deapururi în suflet uscăciunea relei lor altoiri.

Şi au eşit. Dovada e acum înaintea ochilor.

*

De vină, în al doile rând, pentru ruşinea de azi este ipocriza care a vegheat la evoluţia facultăţei noastre de teologie. Ce simţ de răspundere profesională puteà să deà clerului o facultate în care au găsit locuri de onoare până şi ceice şi-au svârlit rasa în gunoiu!

Genialul scriitor Renan, când a eşit din seminarul dela St. Sulpice, cu înfiorare de suflet a desbrăcat haina pe care el nici nu făgăduise să o poarte. Dar fiindcă depărtarea de seminar erà cinstită, el a şi rămas departe de instituţiile religioase, — cu toate că le iubeà, iar pe unele le-a lăudat ca nimeni altul până la sfârşitul vieţei.

La noi, cine oare să fi fost savantul superior lui Renan, omul de atâta valoare intelectuală, în cât statul român, vrând să întărească prin facultate neatârnarea bisericei sale, şi ne mai găsind pe nimeni aşà de vrednic, nici în cler, nici între

www.digibuc.ro

mireni, să-l fi îngăduit a se sui pe catedră? Cine a fost geniul chemat să deà pildă de viaţa religioasă tineretului acestei ţări, — chiar după ce lepădase haina bisericească?

N'avem nevoe să citäm nume şi nu intrăm în amănunte. Dar când atât de mare a fost nepăsarea oficială şi făţărnicia, ne mai mirăm azi că păcatul se răzbună şi că am ajuns «de râsul Evreilor şi tuturor veneticilor», după cum scriea mai de unăzi un biet preot din satele Moldovei?

De vină, în sfârşit, mai e şi nechibzuinţa ce domneşte la însăşi alegerea membrilor Sinodului şi lipsa de cultură religioasă la cei ce aleg.

Există în această ţară un minister al instrucţiei şi al cultelor (mi se pare că l'a reprezentat odată şi C. A. Rosetti). Există apoi un parlament care alege pe capii clerului. Şi ne permitem să întrebăm: La ce s'au gândit membrii guvernului şi ai parlamentelor noastre, când alegeau pe episcopi şi pe mitropoliţi? Câţi îşi dădeau seama de însemnătatea bisericei ca factor de cultură în stat? Câţi au citit măcar odată cărţile cele mai de seamă ale confesiunii noastre? Câţi au avuţ intuiţia reală a vieţii religioase a norodului? Câţi ştiu trecutul bisericei noastre şi câţi au ascultat între zidurile sale glasul evlaviei altor generaţii, fără de care e cu neputinţă să ne pricepem pe noi cei de azi? Intr'un cuvânt: câţi din marele colegiu au fost vrednici ei înşişi să aleagă pe cei ce trebuiau să fie «povăţuitorii sufleteşti» ai întregului popor?

www.digibuc.ro

Trăiţi în tinereţe prin ţări cu altă confesiune, ironici fără să cunoască cuprinsul adevărat al ştiinţei, frivoli fără să bănuiască greutatea îndoielii cu adevărat filozofice, mulţi din membrii mai de seamă ai parlamentelor noastre—şi chiar dintre miniştri—au socotit că şi fac deplin datoria, dacă la Bobotează asistă cu capul descoperit la ceremonia de lângă gârla Dâmboviţei, sau dacă odată pe an îşi turbură somnul, sculându-se la un ceas nepotrivit în noaptea Învierii, spre a se suì cu trăsura în Dealul Mitropoliei.

Adăpaţi din zeflemeaua, când veninoasă, când cinică, cu care Heine a fericit Germania şi Franţa înainte de 1870; împărtăşind după 1870 ura preconceptă a lui Gambetta: *l'église, voilà l'ennemi;* repetând fără critică polemicele socialismului, ateu pe care chiar unii miniştrii l'au profesat făţiş, când a venit vremea să se adune în «marele colegiu», spre a alege pe membrii Sinodului, unii oameni politici n'au văzut în faţa lor decât o problemă electorală: isbânda unui candidat favorabil, căderea unuia nefavorabil.

— Poţi fi plin de păcate (vrednic nu de una, ci de toate acuzările din Sinod); poţi să fii acuzat chiar în mod public. Te-ai plecat însă destul înaintea unui patron politic? Puţin Cinstite Părinte vei fi ales episcop, să păstoreşti ţara românească, să fii adică pildă de viaţă sfântă şi de caracter întregului norod din regat!

Se poate ironie mai cumplită? Şi se mai miră

www.digibuc.ro

cinevà că ipocrizia se răzbună acum atât de amar asupra noastră a tuturor ?

Se răzbună şi se va mai răzbună, cât timp fățărnicia oficială va prezidà la fel în organizarea şi cârmuirea instituțiilor noastre religioase.

*

Ne dăm seama că e acì un cerc viţios: ar trebuì un cler de o mare înălțime morală şi de o mare vigoare intelectuală, pentru ca să avem altfel de mireni în parlamente şi la cârma ţării. Iar de altă parte trebuiesc oameni în adevăr superiori în politică, spre a puteà înlăturà cangrena de azi, şi a da Sinodului, seminariilor şi facultăţei teologice o îndrumare mai bună.

Să nădăjduim totuşi că începutul se va face fără prea multă zăbavă. Pentru perioada când s'a înfiripat viaţa noastră constituţională, ministerul de culte (dacă «Amintirile» lui Panu corespund adevărului) se pare că erà privit ca cel mai de pe urmă dintre toate; — când n'aveai unde să aşezi pe un ministru ageamiu, îl aşezai pe scaunul dela culte !

Vinovată lipsă de pricepere a situaţiilor ! Şi mare orbire, ca tocmai pe vremea când chipul lui Şaguna erà la vederea tuturor, oamenii noştri politici să nu fi înţeles uriaşa putere a unui cler bine pregătit, şi să nu fi dat cultelor dreapta lor însemnătate !

Avem însă convingerea că timpurile încep a se

www.digibuc.ro

schimbà. Cred că începe şi printre români a fi luat în serios cuvântul lui Bismarck:

«Orice stat, dacă vreà să existe, trebue să-şi aşeze temelia pe o educaţie religioasă».

Să sperăm că ne-am ridicat pentru totdeauna peste nivelul ironiei şi al unei dulci nepăsări. După câte am păţit anul acesta, cred că avem destulă căinţă... şi că ne-am hotărât deabinele să vindecăm de pecingină şi Sinodul şi toate celelalte instituţii din viaţa religioasă a poporului nostru.

Cred — fiindcă altfel nu se poate.

Cu aproximaţiile şi faţărniciile de până aici nu mai merge. Ori dacă mergem tot aşà, vom ajunge la un al doilea «1911» al clerului român.

Iar atunci, orice vindecare va fi târzie: poporul va fi demoralizat, şi nu se ştie dacă şi Statul nu va fi cutremurat până în temelie.

www.digibuc.ro

REFORMA CLERULUI—DUPĂ 1911.

In curând, marele colegiu se va întruni spre a hotărî cine să stea în capul bisericei noastre. Reforma legei sinodale fiind votată, rănile «anului 1911», cred unii, se vor vindecà dela sine — mai ales dacă partidele vor contenì cu agitaţia lor în chestia întâmplărilor din primăvara trecută.

Noi nu ne sfiim însă a mărturisì că e aci o mare parte de iluzie. Starea bisericii noastre nu atârnă numai de armistiţiul partidelor asupra câtorva articole de lege sinodală sau asupra câtorva chestii de persoane, ci de alte împrejurărì cu mult mai vechi şi mai generale.

Mai întâi de toate, atârnă de felul cum se recrutează membrii clerului nostru, începând dela cea mai de jos treaptă.

E ştiut, că azi în seminarii intră numai copiii sătenilor şi ai locuitorilor cu puţină stare de pe la marginea oraşelor. De aci se aleg şi preoţii şi toţi dregătorii bisericeşti până la mitropolit.

Puţini însă — chiar dintre oamenii cu oarecare

www.digibuc.ro

cultură — își dau seama ce însemnează un episcop sau un mitropolit.

Cine cunoaşte lucrurile mai de aproape poate afirmà, fără teamă de a fi desminţit, că un mare magistrat, un general, un profesor de universitate, un membru al Academiei, o duzină şi chiar mai multe duzini de miniştri trecători, n'au pentru cultura poporului nostru nici a zecea parte din însemnătatea unui cap al bisericei, care, dela numire şi până la moarte, stă neclintit în fruntea unei eparhii, având deasupra numai pe Dumnezeu, iar dedesubt armata supusă a clerului de mir, pe care, cu un singur cuvânt, o poate mişcà la dreapta sau la stânga. Un mitropolit sau un episcop e în judeţele eparhiei sau provinciei sale un fel de vicerege,—ba încă e mai liber şi decât suveranul ţării, care se isbeşte de multe şi multe îngrădiri politice.

Acestea nu-s vorbe, ci adevărul adevărat.

Am văzut pe fericitul întru amintire Melhisedec, sosind într'un sat de munte. Li se părea sătenilor că se apropiase cerul de pământ. Am văzut evlavia norodului împinsă până la naivitatea de a se închinà în faţa stranei episcopului, ca în faţa unei icoane, şi a pune flori la picioarele celui ce se arătase o clipă în mijlocul ţărănimei. Un episcop sau mitropolit, îmbrăcat în odăjdii, e in faţa poporului ca şi un suveran. De altfel chiar titlul Mitropoliţilor: *Domnului Domn*, Mitropolit al *Ungro-Vlahiei*, al *Moldovei şi Sucevei* e ca un reflex din înnalta vrednicie a Domnilor şi Voevozilor noştri.

www.digibuc.ro

Şi când astfel stă lucrul; când afirmăm ca biserica e temelia statului; când dăm episcopilor şi mitropoliţilor o învestitură, cum n'o mai are nici un dregător în această ţară; când le încredinţăm pe vieaţă grija culturii poporului nostru, noi alegem pe aceşti mari demnitari numai dintre rurali şi dintre câţiva umiliţi dela marginea oraşelor? Numai pe aceştia îi credem adică vrednici şi capabili?

Socot că în toată organizarea României moderne n'a fost nici o faţărnicie mai urâtă decât aceasta. Fireşte, vocaţiunea poate eşi ori şi de unde. Dar nu încrederea în alţii, ci nepăsarea ţine pătura noastră *cultă* departe de cler. Şi mi se pare că tocmai această ipocrizie e una din cauzele cele mai adânci ale crizei actuale. Pe când în trecut, familiile cele mai de seamă ale ţărei îngrijeau de biserică, punând în capul ei pe cei mai deştepţi şi mai cu trecere; pe când feciorii Brâncoveanului făceau predici şi le citeau norodului în biserică; pe când în alte ţări, până astăzi, neamurile cele mai mari—chiar prinţii—trimit pe unii urmaşi ai lor să stea în fruntea educaţiei religioase a mulţimei, pe când, în alte universităţi, studiile teologice stau în fruntea programului, la noi, s'a părut că e destul dacă săteanul şi nevoiaşul dela mahala e chemat să poarte grija întregei biserici! Vinovată nepăsare!

Nepăsarea s'a răzbunat însă şi se va mai răzbună. Căci nu se poate tăgădui că o parte din scăderile clerului nostru superior stau câteodată în legătură şi cu cariera improvizată a unor preoţi de mir care,

www.digibuc.ro

siliți de nevoi mărunte ale vieții: văduvie, sărăcie ș. a. au apucat calea călugăriei, fără să fi simțit toți o înaltă chemare sufletească. De-ar sta cineva să scrie unele biografii ale celor ce au ajuns la episcopat de vre-o 50 de ani încoace, am rămâneà nimiți, cât de întâmplătoare a fost recrutarea clerului nostru și cât de puțin a fost uneori vorba de adevărate vocațiuni.

*

A doua cauză care a dus biserica noastră în starea unde se află, este educația dată azi în seminarii. Cine a trecut prin ele își aduc aminte cu groază de paragina intelectuală și morală în care trăesc tineriii seminariști până la hirotonie. Știu de altfel toți, câți citesc ziare, rezultatul anchetei, pe care a făcut-o un tânăr profesor, d-l C. Banu, între elevii săi, cu puțin înainte de răscoala anului 1907. Am văzut toți viforul de anarhie morală, care stăpâneà acele suflete. — Nici urmă de creștinism! mai de grabă o înrăire vrednică de niște comunarzi.

Cancerul desvelit prin acea anchetă s'a manifestat cu toată urâțenia lui în acuzările și contracuzările aduse cu ocazia procesului sinodal; și-ar fi un naiv de neertat cel ce ar crede că toate acele turpitudini se pot vindecà sau măcar acoperì cu o simplă foae de monitor, cuprinzând oarecare modificări de legi sinodale.—Revizuirile pe hârtie sunt totdeauna niște ironii, iar în cazul de față, ele trec limita ironiei și ating nivelul

www.digibuc.ro

unor greşeli care pot compromite chiar sănătatea sufletească a poporului nostru.

— Cel ce scrie acì, îşi dă seama că atinge o chestie, pe care mulţi oameni «moderni» n'o pricep. Ba mulţi o şi despreţuesc. Presa noastră e, din nefericire, un organ de cultură foarte problematic. La ziare şi la reviste scriu uneori oameni de pripas, încât a vorbì serios despre o chestie ca a educaţiei religioase şi a pregătirei clerului, înseamnă să te expui a fi ridiculizat, ba şi urât. Cine însă vreà aprobarea ironiştilor, să nu vorbească de biserică, ci să se ia de mână cu aceia care cu un dulceag cinism îşi văd de micile lor vanităţi.

Dimpotrivă, cei care nu scriu pentru plăcerea altora, şi nici măcar pentru plăcerea lor proprie, ci pentru a-şi împlinì o datorie de conştiinţă, aceia, înfruntând orice ironie, nu se vor sfiì să afirme că, alături îngrijirea armatei, cea mai grabnică datorie a noastră a tuturor e *acum* reforma clerului. Dacă pentru o tulbure afacere de edilitate s'au opintit anul acesta atâtea puteri, pentru marea reformă de care atârnă buna stare sufletească a întregului nostru popor, trebue să se încordeze în cel mai apropiat viitor *toate* energiile noastre.

Căci un lucru nu trebue uitat: cu ocazia procesului de astă primăvară, am ascultat valuri de recriminări. Dar adevărul cel mai adevărat nu s'a spus încă; şi acest adevăr e următorul: Nu clerul e de vină pentru starea de azi a bisericei.

www.digibuc.ro

De vină sunt mai întâi de toate mirenii. De vină sunt cei ce au avut răspunderea recrutării şi pregătirei clerului, începând dela miniştrii şi până la profesorii de seminare. De vină sunt aceia care, aiuriţi de un eftin liberalism, au privit batjocoritor biserica şi pe oamenii bisericei.

E fapt cunoscut că la ministerul de Culte au ajuns după vremuri oameni care au împins dispreţul lor pentru religie până acolo, încât nici nu şi-au botezat copiii. Preoţimea îşi aduce aminte şi azi, cum nihilistul Rusel a fost trimis profesor la un seminar românesc! — Şi acum dorim seminarii şi seminarişti cum se cade? Vrem răspundere jos, când n'a fost răspundere sus?

E fapt că am înfiinţat o facultate de teologie, tocmai spre a da mai mult prestigiu şi mai mare autoritate bisericei noastre autocefale, faţă de alte biserici. Pe cine am pus însă în capul acelei facultăţi? Atât de mare a fost nepăsarea miniştrilor cultului, încât au îngăduit să se sue pe catedrele facultăţei de teologie până şi oamenii care au lepădat vestmântul vocaţiunei preoţeşti! — Şi acum ne mai plângem că nu e frâu în dreapta, sau că'n stânga e desfrâu?

E fapt că la ministerul de Culte au ajuns în situaţii hotărâtoare — chiar secretari generali — oamenii care în congrese publice au propus eliminarea religiei din învăţământ. Şi acum tot noi mirenii ne scandalizăm că n'are clerul autoritatea necesară şi că la seminarii se adună numai cei

www.digibuc.ro

umiliţi şi săraci? Vrem respectarea bisericei, când în ministere şi în capul presei oficioase de partid s'au, ridicat cei care cu vorba, cu scrisul şi cu fapta au batjocorit biserica naţională?

Vrem în adevăr să se sfârşească criza? Să sfârşim mai întâi cu ipocrizia. Să-şi deà seama toţi imitatorii modelor streine, că au făcut poporului un rău imens prin propaganda lor nesăbuită. Când admirăm Anglia, Germania, Norvegia, Suedia şi celelalte ţări sănătoase la suflet, şi lăudăm sprijinul pe care biserica îl dă acelor ţări, să ne aducem aminte că şi biserica noastră, umilită cum a fost, ridicase odinioară norodul la o înnaltă cultură morală. Dacă civilizat se chiamă acela care e cinstit nu de teama legilor, ci din îndemnul propriului său cuget, cei ce cunosc viaţa adevăratului popor românesc ştiu că la noi generaţia trecută şi cele dinaintea ei erau mult mai civilizate decât cea de azi. Nu s'au stins încă toţi bătrânii care se împrumutau şi împrumutau bani fără de zapis; care se temeau de dobândă, ca de un păcat; care priveau ca înjosire să meargă la judecătorie să se împricineze cu cinevà.—Hotărît, şi la sate şi la oraşe erà odinioară mai multă cinste, mai multă omenie de jos şi până sus. Intre contemporanii lui Dinicu Golescu, aşa necărturari cum erau, se găseau valori morale neasemănat mai mari decât în societatea de azi modernizată şi modernistă.

Şi tocmai pe acele valori morale am clădit mult-

www.digibuc.ro

puținul cât îl avem azi. Războiul chiar — fapta cea mai însemnată a istoriei noastre contemporane — a fost isbândit nu cu mulțimea gloanțelor, ci cu tăria sufletului acelora care, încrezători în destinul lor și ascultători de porunca Domnului, ca de porunca lui Dumnezeu, s'au repezit de patru ori în aceiași zi asupra acelorași parapete. Cu ce credință în *scrisa* lor s'au dus peste Dunăre cei ce ne-au adus de acolo neatârnarea și regalitatea!

Voim prin urmare ștergerea păcatelor din 1911? Să ne dăm seama că cei dintâi vinovați suntem noi mirenii; vinovată e ușurința cu care am batjocorit tradiția vieții noastre religioase de odinioară.

Sub pretext de cultură modernă, am sălbăticit sufletul poporului nostru. La orașe am ajuns la Apași, iar în sate la Răsculații care, în clipe de furie ucid nu numai oameni, ci și dobitoacele necuvântătoare.

De dragul modei, ca niște imitatori fără minte, am părăsit tocmai îndrumarea cea sănătoasă, cunoscută nouă de sute și sute de ani.

Prin urmare și aci, ca și în alte priviri, calea noastră trebue să fie nu spre bâlciul internațional al modernismului, ci *îndărăt* spre poporul nostru cel adevărat și spre școala lui cea veche — biserica.

«Fonfiii și flecarii» de acum douăzeci, treizeci de ani, care primiseră socialismul de peste Prut

www.digibuc.ro

şi învăţaseră câteva pagini de fisică şi de himie, socoteau că de aci înainte bruma lor de ştiinţă exactă va înlocuì religiunea!... Oamenii civilizaţi: Englezii, Norvegieni, Suedezi, Germani, Danezi, Olandezii... n'au găsit până azi pentru neamul lor nici o şcoală mai potrivită decât a religiunei—şi socotim că nici nu se va găsì vreodată.

Căci singura cale pe care mulţimea se poate apropia de problemele cele mari ale vieţii omeneşti e meditaţia religioasă. Din filosofie nu se vor împărtăşì în vecii vecilor decât vreo câteva capete excepţionale; pe când obştea celor ce muncesc şase zile pe săptămână într'o profesiune hotărâtă, nu va puteà aveà în ziua a şeaptea la îndemână, ca îndreptar al vieţii, decât tot morala religioasă—mai ales cei obligaţi la munca cu braţele.

Iar în ţări ca a noastră, nu numai pentru partea morală, ci şi pentru îmbunătăţirea stării materiale, tot biserica rămâne şcoala cea mare a naţiunei.

Dacă ici şi colo casa ţăranului e încă murdară, nu medicul, nu învăţătorul, nu primarul sau inspectorul comunal e de vină, ci mai întâi preotul, căci el este «inspectorul pe viaţă» al sătenilor, văzându-i la voe şi la nevoe, dela naştere până la moarte.

Dacă o parte din timp se pierde prin lene; dacă economiile se risipesc în procese zadarnice, în lux şi alte netrebnicii, nu prefectul, nu primarul, şi nici chiar învăţătorul nu poate fi atâta de răspunzător, pe cât e preotul care, dela îm-

www.digibuc.ro

părtășania copiilor și până la spovedania bătrânilor când pun mâinile pe piept, pe toți îi ține în mână, și pe toți i-ar putea ridică, dacă ar fi el însuși în situația în care ar trebui să fie.

Prin urmare, dacă dorim în adevăr ridicarea poporului nostru, să dăm bisericei vechea sa însemnătate în cultivarea norodului, și mai întâi de toate să dăm clerului toată pregătirea de care are nevoe.

Partidul conservator care a avut grija să înființeze facultatea de teologie; care a făcut legea clerului în 1893 și care, prin definiție, e mai legat de tradiție decât altele, trebue să considere ca o datorie de onoare să dea preoțimei locul ce i se cuvine alături de învățători.

Meritul cel mai deosebit al unui partid de guvern e să simtă nevoile cele mari ale epocei și să le mulțumească. Lafayette, șeful vestitei garde naționale din revoluția franceză, a murit la vre-o patruzeci de ani după isbucnirea revoluției. Văzuse directoratul, consulatul, imperiul și restaurarea. Văzuse toată epopea napoleoniană, toată slava și toată căderea Franței. Și totuși, moșneagul ținea una și bună: că toate ar fi mers bine, și în Franța și în Europa, dacă statul ar fi avut mai multă grijă de—garda națională...!

Și la noi sunt azi două categorii de oameni care fac aceiași impresie, ca și Lafayette: 1) Cei ce trăesc cu gândul la formula uricioasă din epoca decadenței imperului francez: *enrichissez-vous* și 2)

www.digibuc.ro

mediocrii pozitivismului mărunt, sufletele fără orizont, care rumegă numai cojile lucrurilor şi n'au vreme şi putere să ajungă la problemele cele mai din urmă ale cugetului omenesc. Amândouă categoriile acestea de oameni sunt victimele unui papagalism naiv; amândouă au rămas la «gvardia civică» a lui Lafayette.

Un popor însă — şi mai ales un popor tânăr — nu poate face un pas mai departe dacă îşi pironeşte gândul la cele materiale; iar dacă mai are nenorocul să fie condus şi în cele intelectuale de suflete secătuite prin ironie ori prin răceala pozitivizmului, acel popor să ştie bine că e osândit dela început la inferioritate. Căci manifestările înalte în viaţa unui neam, atât cele politice, cât şi cele culturale, presupun numai decât idealism şi o înaltă concepţie etică a vieţii. Niciodată şi nicăeri nu s'a făcut ceva durabil, decât prin idealul moral, de care masa unei naţiuni şi chiar bărbaţii săi de stat nu se pot apropià altfel decât prin educaţia religioasă.

Aşa dar, în vremuri ca acestea, când e vorba să se hotărască cine va fi în capul bisericei noastre, ar însemna să trecem cu ochii închişi pe lângă amara experienţă din anul 1911, dacă nu ne-am da seama că e la mijloc ceva mai grav decât revizuirea câtorva articole din legea sinodală.

Pentru ridicarea poporului nostru e nevoe să redăm cât mai iute bisericei vechea ei însemnătate şi să mobilizăm toată preoţimea alături de învăţători.

www.digibuc.ro

Dar pentru a atinge acest ţel, atât ca recrutare, cât şi ca educaţiune, nu trebue să zăbovim un minut măcar de a da clerului toată îngrijirea necesară marei sale misiuni în stat şi în viaţa neamului.

Aci e miezul problemei noastre culturale—după 1911. Vinovata superficialitate de până acum nu mai poate fi îngăduită nici la clerici şi nici măcar la cei nepăsători dintre mireni.

www.digibuc.ro

AUTONOMIA INVĂŢĂMÂNTULUI.

Privind mersul şcoalei româneşti în cea din urmă jumătate de veac, constatăm în unele privinţe un vădit progres.

Invăţământul primar nu se mai aseamănă cu cel de acum cinci-zeci de ani, cum nu se aseamănă trenurile de azi cu căruţele de poştă de pe timpul Principatelor-Unite. Cine a urmărit la examene probele practice ale normaliştilor, poate mărturisi că se fac şi la noi lecţii la fel cu cele ce se ţin în ţările cu veche cultură pedagogică.

Dar progresul nu s'a mărginit numai la învăţământul primar, după cum sunt aplecaţi a crede unii judecători prea asprì. Congresele profesorilor secundari, adunaţi pe specialităţi, au dovedit că avem şi pe această treaptă a învăţământului elemente de o valoare didactică superioară. La conferinţele de geografie din Iaşi, ca să dau un exemplu, auditorii au putut asistà la o lecţie de probă, care n'a fost cenzurată aproape de nimeni, — o adevărată minune, faţă de înlesnirea noastră

www.digibuc.ro

de a critică. Şi trebue luat seama că cel ce ţinuse lecţia eră — cum sunt încă destui dintre profesorii noştrii — un autodidact, datorind prin urmare toată izbânda numai propriei sale osteneli. E fapt deci, că avem în gimnazii şi licee unele elemente întocmai de aceeaşi valoare ca profesorii buni dela gimnaziile şi liceele din străinătate.

In ce priveşte învăţământul universitar, nu mi se cade mie să-l apreciez. Socot însă că nu voiu face silnicie conştiinţei nimănui, dacă-l voiu îndemnà să creadă că, şi pe această treaptă, progresele sunt apreciabile. Atât metoda de cercetare, cât şi rezultatele azi sunt în progres faţă de cele de acum 30 sau 40 de ani.

De altfel, când aparatul tehnic al armatei, al căilor ferate, al telegrafelor.... şi altor servicii publice s'a îmbunătăţit treptat prin atingerea cu cultura apuseană, ar fi fost contra firei, ca tehnica învăţământului să fi rămas aceeaşi, ca acum o jumătate de veac. Progresul nu poate fi tăgăduit,— afară doar de spiritele negative, care critică veşnic şi veşnic sunt nemângâiate.

Până aici lumina. Acuma vine rândul umbrelor, iar acestea sunt aşà de simţite, încât nu putem ascunde că învăţământul românesc e sub nivelul nevoilor istorice ale neamului nostru.

In adevăr, când zici învăţământ, lucrul de căpetenie nu e partea tehnică. Cel *mai bun* ferar, e ferarul care va fi mai meşter decât toţi în lucrarea ferului. Profesorul cel mai bun nu e nu-

www.digibuc.ro

mai decât acela care face lecţia cea mai deplină din punctul de vedere al meşteşugului pedagogic. Rezultatul şcolii nu stă în felul *cum* înveţi; ci mai întâiu şi mai presus de toate în *ce* înveţi şi dela *cine* înveţi. Şcoala, în înţelesnl superior al vorbei, înseamnă: disciplinarea conştientă sau inconştientă a vieţii prin contactul zilnic cu acela pe care ţi l-ai luat în anii tinereţei ca model de cugetare şi simţire, ca pildă de «atitudine socială». «Învăţul» şi «învăţătura» isvorăşte aşà dar mai întâi din *personalitatea profesorului.*

Şi dovada e lesne de făcut. Ce-şi mai aduce aminte fiecare dintre noi din sutele de lecţii şi zecile de manuale citite şi memorizate uneori aşà de cu greu în anii copilăriei? Foarte puţin, iar din unele aproape nimic. Cele mai multe au scăpătat dincolo de orizontul memoriei. E ceva însă care rămâne totdeauna: e amintirea vie a profesorului şi în deosebi a celui mai iubit. Ca o lumină totdeauna egală cu sine insăşi, amintirea aceea îţi luminează şi-ţi îndreaptă toţi paşii vieţii. *El* e toată şcoala; restul rămâne în umbră şi apoi cu vremea se cufundă în întunericul desăvârşit al uitării.

*

Dacă astfel stă lucrul; dacă privim nu numai tehnica lecţiilor, ci personalitatea profesorilor noştri, se pare că învăţământul românesc se află pe o treaptă de umilitoare inferioritate. Aceasta rezultă mai întâiu din purtarea a conducătorilor şcoalei.

www.digibuc.ro

Astfel vedem că, din 4 în 4 ani, odată cu înlocuirea multor funcţionari inferiori dela diferitele ramuri de administraţie, miniştrii de instrucţie alungă din locurile lor aproape pe toţi cei ce formează statul major al învăţământului. La câteva zile după schimbarea guvernelor, toţi revizorii sunt înlocuiţi, — ca şi cum nevrednicia lor ar fi dela sine înţeleasă. La câteva săptămâni apoi, o parte dintre directorii şcoalelor secundare apucă aceeaş cale, fiind înlocuiţi adeseori sub forma sumară a unei simple telegrame. In sfârşit, după ce noua cârmuire politică s'a instalat de-abinele, directorii de învăţământ şi inspectorii generali sunt aruncaţi şi ei in acelaş coş al netrebniciei.

Iar ceeace surprinde şi mai mult e împrejurarea semnificativă că, după ce roata guvernamentală se învârteşte de două ori, pentru două partide politice, când vine rândul a treia oară unuia din ele, în loc de a se recrutà căpeteniile instrucţiei publice dintre cei ce scăpaseră de condamnarea albă, roşie, sau cum mai sunt culorile fracţiunilor noastre politice, din contra, miniştrii aleargă tot la vechiul coş al osândiţilor: declară adică iarăşi vrednici pe cei ce fuseseră acuzaţi de nevrednicie, şi-i pune din nou în capul învăţământului, pentru a-i da direcţia şi a fi arbitri ai meritului şi lipsei de merit, faţă de toţi colegii lor de profesorat neosândiţi încă!

Cititorul vede că nu acuz pe nimeni şi socot că puţini sunt aceia, care ar puteà să acuze. Povestesc

www.digibuc.ro

numai fapte cunoscute. «Monitorul Oficial» și «Buletinul Ministerului de Instrucție» le cuprinde pe toate și le va transmite posterității. Dar până să vină rândul istoriei, să hotărască răspunderea fiecăruia, de pe acuma noi putem constată un lucru cu neputință de tăgăduit: vedem că în 4 ani de clase primare, apoi în 8 ani de liceu și alți 4 de universitate, adică timp de 16 ani, elevii noștri pot să asiste la cel puțin patru inconsecvențe administrative în școală. In fața ochilor lor mirați, de patru ori mărgăritarul devine gonoiu, apoi gunoiul devine earăși mărgăritar, așa că, din *atitudinea noastră*, a membrilor corpului didactic, tineretul României contemporane capătă noțiunea cea mai clară a lipsei de demnitate și a îndrumării spre arivism.

*

Toți cei ce văd și se silesc a vedeà mai departe, sânt convinși că în adevăr, așà nu mai poate merge. Nedemnitatea aceasta a mazilirii fără judecată și fără alegere a întregului nostru Stat-major trebue să înceteze. Un învățământ cu două capete, după cum cere politica, nu poate trăì, după cum nu trăește un om sau orice altă vietate cu două capete. Oricât de greu s'ar părea cuvântul, dar starea aceasta e o curată monstruozitate. Și cred că toți membrii învățământului românesc vor fi de acord — oricare ar fi deosebirea de păreri în alte privințe — că trebue să dăm cât mai repede corpului nostru prestigiul

www.digibuc.ro

şi autonomia, de care are nevoe în interesul unei bune educaţii a tineretului. Preţioase vor fi multe într'un stat; dar mai preţios decât toate e sufletul generaţiunilor tinere, peste care n'avem dreptul să aruncăm umbra scăderilor noastre. Răul acesta al anarhiei administrative, înrâurită de luptele politice, această «piatră a scandalului» e cea dintâiu, care trebue înlăturată din drumul învăţământului românesc.

*

Cum să îndreptăm răul? Unii se vor fi gândind la vestita inamovibilitate, de care pomenesc mulţi cu şi fără rost. Intre elementele de valoare ale corpului didactic, socot însă că nu e nimeni care să creadă că o inamovibilitate albă, roşie... sau de altă culoare politică ar fi o fericire pentru învăţământ. Leacul e aiurea; dar, înainte de a-l supune aprecierii cititorilor, e necesar să subliniem încă un neajuns al corpului didactic, aproape tot aşà de mare, caşi lipsa de autonomie: acesta e cercul strimt, în care se închide perspectiva celor ce intră în învăţământ.

La 24 de ani eşti, să zicem, profesor de gimnaziu ori de liceu. Acolo rămâi până la mormânt. Colegul tău sub-locotenent, dacă e vrednic, va ajunge general; judecătorul va ajunge prim-preşedinte al Curţii de Casaţie; doctorul va ajunge şeful Serviciului Sanitar; inginerul va fi cu vremea un mare Director la Căile ferate; avocatul

www.digibuc.ro

va ajunge (ce nu poate ajunge un avocat?)... toți au putința de a face un pas, doi, mai departe. O binefăcătoare emulație păstrează sufletul totdeauna viioiu și scoate din adâncimea lui daruri, pe care tânărul nu le-a bănuit, dar pe care lunga maturitate a unei vieți de variată activitate le cheamă astfel rând pe rând la lumină.

Singură calea profesorului n'are suiș. E cea mai scurtă și mai îngustă dintre toate. La 34 de ani, la 44, la 54, la 64 el e tot acolo unde era la 24,—în plus, se înțelege, greutățile unei răspunderi sociale mai mari. Era și pentru el o singură perspectivă: înaintarea în statul-major al profesiunii sale. Dar osândirea fără judecată a celor din capul învățământului și apoi înaintarea lor fără nici probă de merit, face ca suirea spre aceste trepte să nu mai fie o cinste.—Nu e vre'o onoare să fii chemat alături de unele elemente dubioase ale cluburilor și de unii profesori fără dragoste de școală, care, spre a se urcà câteva trepte în erarchie, călcă peste propria lor demnitate, primind această distincțiune din mâinile foarte puțin distinse ale unui vulgar adunător de voturi.

Așa însă nu mai poate merge. Nu mai merge nici cu perspectiva de viață a membrilor învățământului, nici cu mazilirea periodică a tuturor conducătorilor învățământului; nu mai merge nici cu pilda urâtă ce o dăm tineretului, prin aceste izbitoare neconsecvențe. Răul trebue vindecat din rădăcină și cât mai repede.

www.digibuc.ro

Ştiu că trăim într'un veac de hârtie; dar nici un om cât de puţin cunoscător în ale şcoalei nu-şi va închipuì că răul unei astfel de situaţii s'ar puteà vindecà cu o duzină sau chiar mai multe duzini de circulări.

Din contra, trebue să procedăm metodic şi dela temelie. Să deschidem membrilor învăţământului *cariere profesorale*, nu electorale. (Abaterea către primării, prefecturi, directorat de prefecturi ... e un regretabil medicament). Să asigurăm apoi stabilitatea acestor cariere, dar o stabilitate nepătată de influenţele politicei.

Şi iată anume, cum s'ar puteà schiţà pe scurt această reformă. Pe treapta întâia a învăţământului, înaintarea ca *diriginte*, *înaintarea pe loc*, trecerea dela şcoalele rurale la cele urbane, înaintarea apoi ca *subrevizor* şi *revizor* ar constituì o perspectivă destul de largă pentru absolvenţii şcoalelor normale. Lucrul de căpetenie este însă ca o astfel de înaintare să fie o operă curat şcolară. Ea ar presupune deci numai decât un examen de *maturitate didactică* (sub toată manifestările ei practice şi teoretice), iar că măsură de precauţiune deosebită, ar trebuì ca, pe lângă delegatul ministrului, să aibă un cuvânt însemnat pentru aceste înaintări, directorii şi profesorii dela şcoalele secundare din judeţul respectiv, ca uniii care, primind elevi mai din toate şcoalele primare ale ţinutului, sunt mai în măsură să afle care dintre învăţători şi institutori se disting în deosebi. Directorul dela

www.digibuc.ro

şcoala urbană, subrevizorul sau revizorul, care ar eşì astfel prin înaintărí succesive din sânul corpului său didactic, sunt sigur, n'ar mai salutà pe prefectul judeţului decât in măsură strictă a convenienţelor sociale. Alta ar fi atunci viaţa şcoalei primare rurale şi urbane. Centrul de gravitate ar cădeà în şcoală, nu afară de zidurile şcoalei. Revizorii picaţi azi ca din senin în mijlocul unui judeţ, pe care nu-l cunosc şi care la rândul său nu-i cunoaşte, aceşti revizori legaţi de prefecţi ar dispăreà şi ar rămâneà liberă calea numai pentru emulaţia celor ce se cunosc în şcoală şi se controlează reciproc. Surprinderile ar fi aproape excluse.

In al doilea rând, aş propune o largă mobilizare a tuturor forţelor învăţământului secundar.

Nu ştiu dacă impresia mea este exactă, dar mi se pare că, în timpurile din urmă, această treaptă a învăţământului a fost cea mai nedrept apreciată. Şi totuşi e cunoscut, că avem între profesori secundari oameni cu aceleaşi titluri, ca profesorii dela universitate. Unii au candidat chiar pentru catedrele din învăţământul superior. Azi însă mai toate aceste foiţe sunt ca un metal preţios expus ruginirii, pe când ele ar trebuì tocmai să fie stimulate spre o activitate constantă.

E o greşală că ştiinţa ar fi legată de universitate. Cine a citit cunoscutele *Programmreden* ale profesorilor germani ştie, că ştiinţa e posibilă chiar în cel mai umilit colţ de provincie. S'ar puteà cità de acolo sute de dovezi. Dar, pentru

www.digibuc.ro

ca să nu se creadă că punem ţinta activităţii noastre ştiinţifice prea sus sau prea departe, iată un caz mai apropiat. Răposatul botanist Florian, din singurătatea Năsăudului, a ajuns să se impună Academiei române; erà un fel de patriarch al tuturor botaniştilor, întrucât se atingeà de flora acelor ţinuturi. Ceeace s'a putut la Năsaud, se poate şi la Constanţa, la Severin, la Botoşani şi în orice orăşel. — Mai ales când e vorba de ştiinţele descriptive şi de lucrări literare şi filosofice. Ba e posibilă o însemnată activitate chiar şi pe tărâmul ştiinţelor experimentale. (Nu trebue doar pentru orice experienţă un cuptor care să producă o căldură de 3.000° sau instalaţii ca la universităţile americane). Pretutindeni este deci de lucru şi se poate lucrà, iar unor astfel de personalităţi didactice, distinse prin munca lor ştiinţifică, ar fi drept să se acorde şi titlul şi remunerarea unui *agregat*. Câteva zeci de agregaţi liceali n'ar fi o sarcină bugetară considerabilă; ar fi însă o reală ocaziune de emulaţie pentru toţi profesorii secundari a căror ambiţiune s'ar îndrepta spre operile de pură idealitate. Ar fi apoi şi un mijloc de a ţineà mai strânsă legătura dintre universitate şi corpul didactic liceal.

In calea strict şcolară, înaintarea însă cea mai însemnată pentru un profesor secundar ar fi *directoratul*.

Cel de azi e abià umbra umbrei adevăratului directorat; e o simplă însărcinare administrativă

www.digibuc.ro

și de aceea, chemarea și izgonirea din această aparentă demnitate se face adesea sub forma expeditivă a unei simple telegrame.

Din contra, directoratul, cum e în Germania bunăoară, și cum ar trebuì să fie și la noi, e o înaltă și respectată demnitate pedagogică. Pentru a i se da această aureolă de prestigiu, înaintarea la această treaptă ar trebuì să presupună numai decât o probă de maturitate didactică, un colloquium public cu cei mai reputați directori de liceu, asistați și de câțiva profesori dela facultatea de științe și litere, precum și de un delegat trimes de Ministru. Directoratul ar ajunge astfel un grad universitar în latura pedagogică, după cum agregatul ar fi un grad universitar în latura științifică.— Se înțelege că unor astfel de directori li s'ar acordà o latitudine morală și materială potrivită cu greaua lor sarcină de a mânuì numeroasa populație a unui liceu: pe elevi, pe profesori și pe candidații la profesorat, — căci lor le-ar revenì în mod mai firesc și conducerea seminariilor pedagogice.

In sfârșit, independent de situația de agregat sau director, un profesor, prin simplà sa activitate școlară, poate fi o remarcabilă valoarea dìdactică. Pentru astfel de muncitorii care dau învățământului din *al lor* mai mult decât măsura obișnuită, ar fi drept să se admită de ex. o retragere mai timpurie la pensie, fără limita de etate.

In sfârșit, directorii de învățământ, precum și inspectorii generali, trebuiesc numai decât supuși

www.digibuc.ro

unei reale selecțiuni. Recrutarea inspectorilor în deosebi, trebue să fie riguros limitată la cei ce sunt personalități culturale, recunoscute; iar această recunoaștere s'ar face poate mai bine de Universitate împreună cu câțivà membrii delegați din partea Academiei, autoritatea noastră cea mai înaltă în materie de cultură. Trecând prin fața unei oglinzi așa de luminoase, figurile șterse sau deochiate, ar fi mare probabilitate să rămână ceia ce sunt: figuri șterse, dar în nici un caz n'ar puteà ajunge în fruntea învățământului. Obscurii și personalitățile dubioase ar rămâneà la locul lor: în obscuritate sau în clar-obscurul compromisurilor de conștiință.

Dar toate aceste schimbări nu-s cu putință, dacă nu vom ajunge la o totală deslipire de cluburile politice. Aceasta mi se pare problema ceà mai delicată a învățământului în momentul de față. Ea a preocupat pe mulți oameni iubitori de școală. In 1871, d. Maiorescu semnalà răul cu aceste vorbe: «Fiindcă pe această cale toate școlile noastre devin niște cuiburi de intrigi politice spre minarea instrucțiunei publice», «intenționea mea este ca să se lovească toți aceia care s'au obișnuit să facă o scenă politică din instrucțiunea poporului». După 16 ani, în Iunie 1887, d. D. Sturza, ca ministru al instrucției, dă în judecata juriului universitar pe doi profesori, cari luaseră parte la manifestări politice triviale contra regelui. Dar fără rezultat. Așà, că după alți 16 ani, în 1903, d. Haret, în raportul adresat către suveran, poate des-

www.digibuc.ro

crie calitatea educativă a corpului profesoral astfel: «Politica a intrat în şcoală fără a lăsà la uşă nimic din bagajul ei, şi a introdus împreună cu cu dânsa zizania, violenţa, dezordinea şi nedisciplina. Dreptul profesorilor de a face politică s'a interpretat pentru ei ca un drept de a fi necuviincioşi, nu numai cu autorităţile şcolare, dar cu orice autoritate a ţării, fără a exceptà nici chiar pe cea mai înaltă dintre toate. Prin presă, în întruniri publice, pretutindeni unde se face o manifestaţiune politică — ori de ce natură ar fi — se văd profesori luând parte, fără a se vedeà vreo deosebire între modul de a fi al lor şi al oricărui altul care nu e reţinut de nici un fel de consideraţiune — (pag. 40). «La noi s'a văzut acum câţivà ani un profesor părăsind clasa împreună cu şcolarii lui, copii de 16 ani, ducându-i la o întrunire publică... (pag. 342).

A trecut deci de două ori 16 ani, şi răul durează încă. *Codul* de represiune, pe care îl propune d-l Haret, ar trebuì mai întâi experimentat pentru a se ştì cât poate fi de eficace sau nu. Până la cod, care s'ar adresà însă numai elementelor slabe ale corpului didactic, o reacţiune mai sigură, cred că poate începe prin *emulaţia* elementelor de valoare. Deschizând cariere şcolare pentru triumful celor vrednici, se va vedeà dela sine că spre carierele pur politice nu se abat decât fructele seci ale învăţământului. — Bunele tradiţii stabilite în magistratură şi armată ne pot servì ca o pildă şi un îndemn.

www.digibuc.ro

Un ofițer, care s'ar înscrie în registrele unui club sau ar conduce spre urnă o ceată de alegători, ar fi imediat scos din rândurile armatei. Un judecător sau orice alt magistrat, deasemenea. Tot astfel, un director de liceu, un revizor, etc., înscris într'un club politic, ar fi prin chiar actul acesta căzut din demnitatea și drepturile sale. Și n'aveți teamă: abținerea dela luptele politice a câtorva sute de membrii ai învățământului, n'ar fi nici o piedică pentru progresele vieței noastre publice, după cum nu e o piedică (din contra e un câștig) abținerea sutelor de magistrați și a miilor de ofițeri de toate gradele,—oameni culți și aceia, și tot așà de buni patrioți, ca și profesorii.

Aceasta e calea viitorului, dacă voim să ne ridicăm la nivelul profesorilor din Apus, nu numai în ce privește tehnica, ci și în ceace privește valoarea noastră ca factori sociali.

Leacul stă aproape întreg în mâinele noastre.

Când vom da politicei numai prețul care i se cuvine, va încetà și ea de a ne acordà disprețul, pe care-l tolerăm azi cu atâta resignare. Vor fi tare mirați urmași noștri când vor aflà că spiritul de demnitate profesională al profesorilor a fost acum atât obtus, în cât de pe urma influenței electorale, directoratul sau inspectoratele și revizoratele puteau fi încredințate oricui dintre ceice se aflau în grația cluburilor politice.

Când însă aceste reforme se vor realizà: când cor-

www.digibuc.ro

pul didactic şi erarchia sa administrativă se va recrutà dela sine şi prin sine, stabilitatea va urmà în mod firesc, iar progresul ar fi atunci definitiv asigurat.

Miniştrii ar venì şi ar trece. Universitatea, inspectorii, directorii de învăţământ, directorii liceelor şi gimnaziilor, revizorii, directorii şi diriginţii de şcoli primare ar rămânea pe loc, iar învăţământul s'ar desvoltà în chip organic. Cu sau fără voe, miniştrii n'ar puteà face decât binele. Când ministrul s'ar întâmplà să fie un om superior, membrii învăţământului vor vedeà în el pe şeful lor firesc, şi-l vor urma în mod instinctiv, — după cum instinctiv se face subdordinarea faţă de tot ce este o reală superioritate în natură. Din contra, când va fi un om de o măsură obişnuită, un biurocrat onorabil; sau când, spre nefericirea noastră, s'ar întâmplà să fie produsul unui mediu străin de interesele şcoalei, atunci ierarhia organică a învăţământului ar neutralizà orice influenţă primejdioasă, iar învăţământul şi-ar continuà desvoltarea sa la adăpost de orice accidente.

* * *

Acestea mi se par în ordinea morală nevoile cele cele mai grabnice ale şcoalei româneşti. Reforme am avut destule: acum ne trebuesc şi *reformatori*, iar pe aceştia, pentru nici o treaptă a învăţământului, nu-i poate consacrà autoritatea unui culegător de voturi, ci numai autoritatea cor-

www.digibuc.ro

pului didactic, după norme bine stabilite. *Credit didactic, nu credit politic*; — aceasta trebue să fie indicaţia pentru viitor, şi aceasta e singura cale, pentru ca viaţa profesorimei să înceteze de a mai fi atinsă de vulgarităţile obişnuite ale politicei.

*

Vor crede unii că vorbind astfel, ne arătăm prea părtinitori pentru profesiunea noastră. Acestora le răspundem astfel: Toate sunt însemnate în viaţa unui popor; mai însemnat însă decât toate e cugetul şi felul său de a simţi, căci de acestea atârnă fapta. De cugetul însă şi de simţirea poporului românesc, noi — buni sau răi, cum vom fi — noi, profesorii ne îngrijim. Păşind în fiecare dimineaţă pragul claselor de studiu, noi avem privilegiul rar de a păşi din prezent în viitor. Căci nu se ştie, dacă nu cumva, tocmai cel ce ascultă azi sau mâine lecţiile noastre, nu va fi peste un an sau doi, sau zece conducătorul care să hotărască odată pentru totdeauna perspectiva istorică a întregului neam românesc.

Prezentul vorbeşte aşa dar cu viitorul prin *noi*; şi prin urmare, când cerem autonomie nu cerem nimic pentru persoana noastră şi nimic pentru prezent. Cerem atât: să fim lăsaţi a lucrà liberi într'o singură direcţiune, a viitorului acestui stat cu probleme atât de grave nu numai în afară, dar şi înăuntru.

www.digibuc.ro

ÎNVĂŢĂTORII

In timpurile din urmă, învăţământul a suferit schimbări întinse de sus şi până jos. Odinioară erà destul să ştie cineva a scrie şi a cetì şi, dacă mai ajutau puţin şi împrejurările, se pomeneà într'o bună dimineaţă *profesor*, cu varga în mână pe catedră. Decretul «*Noi Ministrul* etc.» erà de ajuns. Cine făcuse o clasă ori două la seminar sau la gimnaziu, acela erà *pregătit;* iar biata şcoală normală după vremuri, cu cele 3 clase ale sale, abia mai puteà dovedì să împlinească mulţimea locurilor vacante.

Acuma timpurile acelea ni se par vechi, ca şi cum ar fi fost de când lumea. Examene grele opresc pe candidat la fiecare pas: examen la intrare, examen de fiecare an, iar la urmă examenul de *capacitate*, cel dătător de fiori. Am fost martor la aceste examene şi ştiu că e o adevărată bucurie să asculţi răspunsurile absolvenţilor sau să urmăreşti lecţiile lor practice. Vremurile vechi cu «*luaţi de ici şi până ici*», cu «*atâtea vergi*

www.digibuc.ro

câte greșeli», cu «*post până de seară*» (considerate ca singurele mijloace de îndreptare și guvernare a elevului) au trecut pentru vecinicie, iar micile generații de azi trăesc — ori ce s'ar zice zile mai bune decât cele pe care le-am apucat noi, cei care am trecut de jumătatea drumului vieței.

Hotărât, institutorii și învățătorii de azi stau cu mult mai presus decât premergătorii lor de acum vre-o 30 de ani. Așa erà și firesc: unii a deschis calea, ceilalți au găsit drumul din ce în ce mai neted.

*

Stăm mai bine și cu privire la gospodăria școalei. Odinioară, pe la Sf. Dumitru ori pe la Sf. Gheorghe, vedeai băncile călătorind pe stradele orașelor, căutându-și un nou adăpost; iar la sate, ți se rupea inima, când vedeai într'o căsuță cum da Dumnezeu câte 30—40 de copii cu hăinuțele lor pline de ploae, cu picioarele înnegrite de noroiu, îngrămădiți în bănci ca niște bolnavi care așteptau nu sosirea învățătorului, ci a vre-unui doctor... Te-apucă și acum groaza, când te gândești că aceiași copilași, seara sau dimineața, câte unul sau câte doi, măturau cu rândul gunoaele, învârtindu-se printre bănci într'un adevărat nor de praf. Dumnezeu știe câte vieți n'au fost primejduite și câte nu se vor fi stins de pe urma acelor sălbatice obiceiuri! — Azi, slavă Domnului,

www.digibuc.ro

orașele au mai peste tot clădiri destul de încăpătoare, iar în anii din urmă s'au înmulțit localurile chiar și pe la sate. Și să sperăm că elevii vor fi având altă grijă decât a măturatului.

Aceiași schimbare în spre bine se vede și în materialul didactic. De la faimosul *Abecedar* și până la cărticelele care amăgesc azi pe copil încetul cu încetul la scris și la cetit; dela *catechismul* ce da dureri de cap, dela geografiile care chinuiau memoria, dela gramateci și aritmeteci foarte abstracte, am ajuns azi la manuale mult mai potrivite cu puterile copiilor. — Și-au dat seama și alcătuitorii programelor, și scriitorii de cărți didactice, că o carte e făcută *pentru copii*, nu pentru mintea coaptă a oamenilor maturi. Credem deci cu dinadinsul că ne aflăm azi, și în această privință, pe un drum mai puțin spinos decât cel de acum 20—30 de ani.

* *

Totuși ar fi o mare greșeală, dacă ne-am încrede prea mult în isbânda prezentului și am lăsa cumva să ne fure somnul. Mai ales să nu ne lăsăm a fi înșelați de încrederea prea mare în *cărți* și în *meșteșugul* de a face lecția.

O carte, oricât de bună, e puțin lucru. Cel ce dă suflet cărței e mai întâi și mai întâi dascălul.

Observați un lucru. Fiecare dintre noi a uitat cele mai multe din cărțile, pe care le-a avut în mână ca copil; pe profesor însă, bun sau rău, nu l'am

www.digibuc.ro

uitat nici până azi. Numele autorilor de cărți s'au perdut; fila întâi cu titlul, de pe la sfârșitul lui Septemvrie, începeà a se răsleți prin ghiosdan. Amintirea «*Domnului*» e însă vie și până azi. Cum *intra* în clasă, cum *vorbea*, cum *lăudà*, cum *pedepsea*... »cum ne spunea odată despre răpirea Basarabiei, având aproape lăcrămile în ochi, de ne uitam toți copii la el cu tot sufletul; sau cum povestea uciderea lui Mihai și aruncarea trupului său pe câmp...», acestea și altele de felul acestora, pe care eu le-am auzit dela un vrednic învățător pierit în floarea vrâstei, fiecare le-a auzit dela cineva, și le-a prețuit după felul cum le-a auzit; căci nu cartea din ghiozdan, ci «*Domnul*», el era acela care prin vorba sa a dat *viață* tuturor faptelor ce au prins rădăcini în amintirea noastră.

Așa cu istoria, așa cu geografia, cu limba românească, cu observarea naturei. Căci, pentru copil, întâi și întâi de toate, «*Domnul*» e creatorul lumei pe care copilul o *simte* și o *înțelege*; și după felul de simțire și înțelegere al «*Domnului*», își îndreptează micile fărpturi cei dintâi pași ai vieței lor. De aceia, cărțile — și cele mai bune și cele mai rele — pier deopotrivă din amintire; pe când *cartea* cea *cetită* în ochii profesorului, pe aceia copilul n'o uită și n'o poate uita niciodată.

Cu toate *clădirile* mai bune decât în trecut; cu toate *cărțile* mai bine alcătuite decât în vremurile mai vechi; cu tot examenul de *capacitate*, ar fi deci o mare primejdie, dacă ne-am lăsà să ne ispi-

www.digibuc.ro

teasscă gândul că progresul e de acum *asigurat.*

Poate fi clasa un bordeiu sau un palat; poate fi certificatul de capacitate eminent sau mediocru ca note, toată garanţia stă în sufletul profesorului şi numai în el. Firea sufletească a celui ce stă pe catedră, aceia face dintr'un normalist mai slab clasificat, un idol al copiilor, o *podoabă de om,* după cum zice poporul nostru; iar din altul o *poamă rea* care, neavând în sine chemarea lăuntrică, nu poate da nimic de seamă copiilor, — cu tot tipicul frumos al lecţiilor sale şi cu tot examenul strălucit pe care l'a trecut la absolvirea şcoalei.

Şi mai ales la noi e nevoe ca profesorul să-şi pună încrederea mai întâi de toate în sine însuşi. Însemnat e rolul celui ce creşte copii în ori şi ce ţară, dar neasemănat de însemnat e în ţara noastră. Alte popoare au văzut sau îşi văd acuma visul cu ochii; la noi, partea cea mai mare stă *în viitor.* Dacă vom izbândi, noi vom fi de bună seamă în mijlocul Europei statul cel mai puternic alături de Germania şi Italia. De nu vom izbuti, de geaba ne-am muncit şi am mai suferit până acum atâtea şi atâtea sute de ani.

Viitorul însă va fi bun sau rău, după cum îl va pregăti şcoala, şi în deosebi şcoala primară. Despre Germani s'a zis că învăţătorul lor a învins pe cel francez în 1870. Despre învăţătorul nostru nu s'a putut zice în 1877 nimic, de oarece luptătorii de pe câmpiile Bulgariei văzuseră din şcoală numai părelii de dinafară şi nu ştiau să citească

www.digibuc.ro

nici măcar chitanța galbenă, pe care le-o lipea vătășelul pe ușă pentru plata dărilor. La a doua încercare grea a puterilor națiunei noastre va fi rândul dăscălimei, să arate ce a făcut dela 1877 până azi.

De aceia, să nu ne ispitească gândul că localurile, cărțile, programele și metoadele mai bune de azi sunt destulă garanție pentru viitor. Relele de care suferim noi, e drept, sunt dintre acelea care se pot vindeca, dar trebue să știm că noi înșine suntem «doctorul așteptat». Și să fie bine știut, că temeiul ridicărei sau coborârei noastre în sufletul dascălului stă,—mai întâi de toate.

In-suflețirea numai din școală și numai *prin el* poate veni. De el atârnă deci să ne ridicăm la treapta ce ni se cuvine între vecinii noștri sau să pirotim veșnic între granițele nemernice de azi.

www.digibuc.ro

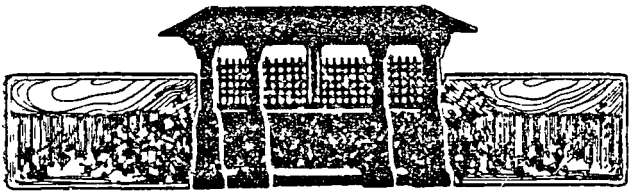

ŞCOLI DE ELITĂ

Interesul pentru chestiunile şcolare e din ce în ce mai viu. O dovadă, între altele, e întrebarea ce se adresează mereu corpului didactic cu privire la mersul învăţământului.

Până acum întrebările erau de obiceiu cam acestea: Cine a făcut cutare reformă? Cine a organizat sau dezorganizat cutare categorie de şcoli? Cine are mai mult drept la slavă, şi cui se cuvine mai multe ocări?... Dacă mai adăogăm şi înverşunarea unor oameni de rând, care caută în şcoală satisfacerea unor interese materiale, e lesne de priceput pentru ce o sumă de aprecieri amare se amestecau până şi în chestii de curată pedagogie.

Ancheta acum în curgere [1]) plecă din alt punct de vedere: Nu e vorba să cercetăm cine a făcut mai mult sau mai puţin; adevărul e că, faţă de nevoile ţării noastre, toţi la un loc n'am făcut de-

[1]) Ancheta revistei «Convorbiri Literare».

www.digibuc.ro

cât prea puțin, și va trebui să muncim încă zeci de ani, spre a puteà împlinì lipsurile. De aceia, lăsând persoanele și partidele la o parte, singura întrebare cuminte e aceasta: cum putem întări învățământul nostru în raport cu nevoile de azi ale Statului român?

In această ordine de idei, pentru noi, — oricare ar fi surprinderea unora și altora — cele mai însemnate școli ni se par a fi *cele ce pregătesc apărarea țării.* E aproape sigur că cei din generația de azi nu vor închide ochii, fără să treacă prin mari încercări. Și vor simți atunci o grea părere de rău pentru timpul perdut în amânări. Când s'au împlinit 40 de ani dela învingerea Franței, J. Claretie străbătând câmpul războiului din 1870, a scris o operă de comemorare, unde mărturisește că atâta cutremur eră atunci în sufletul tineretului francez, încât hotărâseră să jertfească tot ce se poate jertfì, ca până în 5 ani graniță să fie îndreptată, și cinstea patriei răzbunată. Ce n'ar fi dat ei să poată întoarce roata timpul numai cu un an îndărăt, sau măcar cu câteva luni ori săptămâni! Zarurile fuseseră însă aruncate, și așà au rămas nu cinci, ci patruzeci și atâția de ani.

Aceasta trebuie să deà ori și cui de gândit. Dacă mâine dimineață, armata românească n'ar corespunde menirei sale, degeaba ar fi toată dezvoltarea de până acum a statului; degeaba am trăit, am suferit și ne-am jertfit. Chiar cea mai amară părere de rău nu ne-ar mai folosì la nimic. De aceia,

www.digibuc.ro

cei ce şi-au legat numele, măcar în treacăt, de pregătirea oştirei, trebuie să aibă conştiinţa clară că ar fi expuşi unui obştesc blestem, dacă nu vor fi îngrijit să adune în şcoalele militare elita inteligenţei şi caracterului — tot ce e mai distins în neamul nostru ca pricepere, ca sentiment de onoare şi de bărbăţie.

Îndată apoi după şcolile ce se ocupă de pregătirea militară a ţării, vin la rând ca însemnătate *şcolile care pregătesc pe ţăran* pentru viaţa de toate zilele. Lucru firesc într'un Stat cu 80% rurali.

Scoala rurală trebue deci neapărat completată. Oricare vor fi fost bunele intenţiuni şi silinţele celor ce au îngrijit de învăţământul sătesc, e sigur, după cum se vede şi din răspunsurile învăţătorilor, că lupta s'a dat până acum mai mult împrejurul alfabetismului.

Ca şi cum cine ştie ce mare ispravă ar fi scrisul şi cititul!

«Alfa-beţia» aceasta trebue să înceteze. Cine bate mereu în struna cetirei şi scrierii e aproape tot aşà de naiv, ca şi ţăranul care înghite hârtia pe care doctorul îi scrie o reţetă, socotind că scrisul poate ţineà locul doctoriei reale.

Cu desăvârşire altul trebue să fie idealul: pe lângă generalităţile şcoalei de azi, trebue să mai dăm fiilor de săteni, măcar timp de 2 ani, putinţa de a se instruì cu privire la partea practică a vieţii rurale. Lună cu lună, copiii de 12—14 ani să-şi

www.digibuc.ro

deà seama, la şcoală după anotimpuri, de ceeace fac părinţii lor şi chiar ei în aceiaşi lună acasă. Scoala să lumineze astfel pas cu pas viaţa.

Dela început însă se ridică acì o mare întrebare: cine va realizà această grea reformă?

Fără învăţător şi preot, ea nu se poate închipuì. De aceea, alături de şcolile militare, *seminariile* şi *şcolile normale* trebue să atragă atenţiunea noastră în cel mai mult grad. Din ele ies *direcţionalii* culturii noastre.

Oamenii de Stat, care cunosc din proprie intuiţie viaţa satelor româneşti, au ajuns la ideia unor «dregători» care să gospodărească mai cu minte decât până acum fiecare colţ de ţară. Fără îndoială «omul fericeşte locul»; un om ales poate norocì un ţinut întreg prin iniţiativa şi stăruinţa sa, când e liber de piedicile unui oficialism mărunt. Adevăraţii «dregători» ai satelor noastre vor fi însă la urma urmei tot preoţii şi învăţătorii. Cine a văzut satele Românilor de peste Carpaţi şi miile de ţărani adunaţi de curând la Blaj, venind fiecare ceată în rânduială militărească, sub povăţuirea preotului şi a învăţătorului, nu poate aveà nici cea mai mică îndoială asupra rolului covârşitor al şcoalelor normale şi al seminariilor.

De aceea, orice om chibzuit trebue să-şi deà seamă că satele noastre nu vor puteà fi schimbate efectiv, decât organizând cât mai temeinic seminariile şi şcolile normale — şcoli de elită, ca şi cele militare.

www.digibuc.ro

În amănunte nu putem intrà. Socotim însă că acestor şcoli, care trebue să răspundă de educaţia massei poporului nostru, trebue să li se creieze chiar o situaţie privilegiată. Corpul lor didactic să fie compus din cele mai de seamă personalităţi ale învăţământului, având şi o remunerare a parte. Firește și programele lor vor trebuì considerabil modificate.

In sfârşit, *şcolile de agricultură*, într'un stat de agricultori ca al nostru, trebue să capete cu totul altă înfăţişare. Cele de azi sunt abia o modestă încercare, începând cu cele mai de jos şi sfârşind cu cea dela Herăstrău care ar trebuì să devină o şcoală în adevăr superioară, unde să intre fiii proprietarilor celor mai de samă.

Numai organizând cum se cade aceste şcoli de elită, care îngrijesc de soldat, învăţător, preot şi plugar, Statul nostru va puteà privì în faţă toate greutăţile viitorului. Şi va fi un real progres în cugetarea noastră despre şcoli, când toţi, fără osebiri secundare de partid, ne vom hotărî să punem aceste instituţii de cultură în primul plan al grijei noastre.

Cu o frumoasă unanimitate am sporit anul acesta bugetul armatei. Roadele ne bucură pe toţi. Aceeaşi impersonală unanimitate de păreri sperăm că va eşì la iveală şi când va venì vorba de «şcolile de elită», pe care se razemă în cea mai mare parte viitorul acestui Stat.

Cuvântul hotărîtor în această grea problemă se aşteaptă însa mai ales din două părţi:

www.digibuc.ro

Dela bărbaţii de Stat, care au o concepţie politică superioară vieţii de partid ; şi al doilea, dela Universitate care, după expresia Suveranului, fiind «cheia de boltă a statului», trebue să-şi ia asupră-şi sarcina de crea buni profesori pentru seminarii, şcoli normale şi şcoli militare, — cât mai buni, ca să asigure un progres statornic, chiar şi atunci când vântul capriţios al mişcărilor politice ar aduce la cârmă oameni cu puţină păsare de viitor.

Politica «istorică» a unei ţări, în chip logic, nu poate fi decât rodul şcoalelor sale şi a Universităţii, care, în această privire, e nu vârful, ci temelia tuturor.

Cuvântând la Iaşi bătrâneşte şi înţelepţeşte, cu pilde dela Neagoe Basarab, Suveranul a indicat responsabilităţi care vor apăsà multe conştiinţe şi — să sperăm — vor aţâţa multe energii.

E acum rândul celor ce au răspunderea efectivă, să facă tot ce pot pentru şcolile de care atârnă cultura poporului şi chiar soarta Statului nostru.

www.digibuc.ro

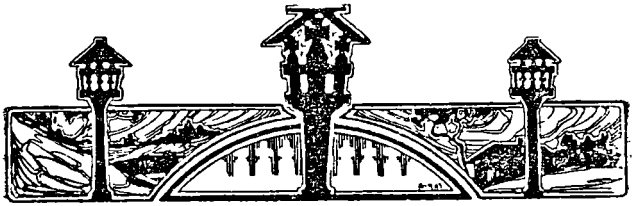

INDĂRĂT — SPRE ŞCOALĂ.

In 1905, la 1 Iunie, a fost promulgată o lege cu un articol unic, dar de o foarte mare însemnătate. Prin el se da profesorilor secundari şi universitari dreptul de a fi: «directori de administraţii *speciale, prefecţi, directori de prefectură, primari şi ajutoare de primari*». Li se deschidea astfel calea să se ocupe de şosele, de poliţia urbană şi rurală, de higiena stradelor de urmărirea sau arestarea delicvenţilor... şi de multe alte sarcini care cad în răspunderea unor astfel de funcţiuni.

De altă parte, învăţătorii şi institutorii au cerut în cele din urmă congrese, şi cer cu insistenţă în fiecare ocazie, să ia parte «de drept» în consiliile comunale, să intre în consiliile judeţene şi să poată fi aleşi deputaţi sau senatori.

Ca semne ale culturii noastre, astfel de fapte sunt pline de înţeles. Pe când în ţările cu o desvoltare temeinică, profesorul stărue toată viaţa sa împrejurul şcoalei, în tânărul regat dela gurile

www.digibuc.ro

Dunărei, învățământul se pare că a ajuns o culme, peste care orice silință mai departe ar fi de prisos. Profesorii «au isprăvit» cu ale lor și se pregătesc acuma să isprăvească și trebile altora...

Mare eveniment în evoluția didacticei moderne. Pentru a-l sărbători, s'ar fi cuvenit pe lângă legea cu articolul ei unic, poate și un *carmen saeculare*,— un imn de laudă și de mulțămire publică. Aruncați flori asupra membrilor corpului didactic din regatul românesc. *Date lilia ... manibus plenis ...* Impărțiți cu amândouă mâinile cununi de stejar și de dafin.

Sărmane Pestalozzi, și voi toți care ați crezut că arta educației e nesfârșită! Că pentru fiecare rând de copii, care încep *a, b, c...* începe de iznoavă toată greutatea meșteșugului de a deșteptà din adâncul sufletului lor tot ce poate fi ascuns în taina unui creer de copil. Sărmani naivi! Pedagogia și pedagogii Românì au isprăvit. De acì înainte, hârtia albă se va acoperì dela sine cu un scris frumos; buzele vor cetì cu înlesnire; creerul va cugetà fără greș... De acuma, toți pădureții vor lepădà ghimpii și vor purtà mere domnești, și poate și plopii și răchita vor purtà... alte roade, spre a se desminți astfel ironia unui vechiu proverb românesc.

*

Intorc pagina:

Anul școlar 1906—1907. Turburarea elevilor din Craiova. Excese de stradă, jandarmeria con-

www.digibuc.ro

centrată. Turburare la Bârlad. Inceput de devastare. Armata scoasă contra elevilor.

1907 Martie. — Elevii unui seminar teologic, cu capul plecat pe caete, scriu cu toţii într'un gând: «Statul n'a făcut *nimic* pentru ţăran, din contra, pe cât a putut l'a oprimat. *Cârmuitorii* statului sunt şi ei *parte streini, parte în solda streinilor,* astfel în cât slujesc numai interesele acestora. *Suveranul* este şi el vinovat de starea lucrurilor, căci nu face ceeace poate».

1907 Martie.—Ziarele vorbesc de studenţi cumpăraţi de partidele politice, de cumpărare de voturi şi vehemente lupte de alegeri cu ocazia schimbărei unui comitet de societate studenţească în Iaşi.—In Septemvre 1906, prezidentul unei alte societăţi (din Bucureşti), în numele a 1.200 membri, anunţase prin ziare sub proprie semnătură: «suntem mândri să ne declarăm *bătăuşi* pentru respectul legei, al bunei ordine şi al adevăratului simţ naţional».

1907 Martie.—Profesor de universitate—prefect. Docent universitar — subprefect. Studenţi amestecaţi în turburările agrare. Cuvântul «şţudent» pătrunde la sate cu inţelesul veehiului: volintir sau zavragiu...

1907 Mai. — Duel politic între profesori unii versitari din motive electorale.

. . . . . .

Ce înseamnă aceasta?

Cine mai rămâne în şcoală, dacă elevii es pe

www.digibuc.ro

stradă, studenții la turburări, iar profesorii pornesc la primărie, prefectură și alte administrații *speciale?* Ce poate să aștepte învățământul nostru dela o astfel de promiscuitate?

Fără îndoială, aceste manifestări dovedesc mai întâi de toate o reală stare de înapoiare a culturi noastre, După cum industria civilizată, în care unul face spre pildă toată viața sa numai ace, se deosebește de a primitivilor, la care același meșter e și ferar, și lemnar, și plugar, și croitor... și pe toate le face ca vai de lume; deasemenea, caracterul unei vieți publice inferioare e tocmai amestecul volnic al atribuțiunilor, adică lipsa de specializare a organelor sociale. In deosebi este isbitoare la noi, amestecarea tuturor în politică, ceeace a adus după sine amestecul politicei aproape în toate manifestările vieței noastre ca stat și popor.

Nu e o învinuire aceasta, ci o simplă constatare. Era firesc să ajungem aci. In jumătatea de veac din urmă, cultura noastră a avut în primul rând un caracter politic. Introducerea constituției n'a fost o nevoe simțită de massa poporului — care n'o înțelege nici până azi — ci un fapt politic; împroprietărirea țăranilor n'a fost operă economică, ci mai întâiu de toate un act politic; secularizarea bunurilor mânăstirești și organizarea bisericii autocefale n'a fost urmarea unei lungi desvoltări a vieții noastre religioase, ci un accident politic; încheierea întâiului tratat de comerț n'a fost dictată de adevăratele nevoi ale negoțului

www.digibuc.ro

nostru, ci a fost mai ales o manifestare politică; războiul chiar, s'a sfârşit şi el ca un act politic— pierderea Basarabiei (în legătură cu o atitudine de partid) şi croirea unei graniţe defavorabile, ca urmare a aceleiaşi atitudini... Generaţia din urmă a fost aşa dar o generaţie mai ales politică. După cum pe unele ţărmuri vezi mai toţi copacii plecaţi în aceiaşi parte, de vântul ce bate necurmat dinspre ocean, de asemenea şi bărbaţii' generaţiei ce stă să dispară s'au aplecat mai toţi în spre latura politică a vieţii, — chiar şi cei străini de politica propiu zisă: literaţii, oamenii de ştiinţă, etc. — Firesc era ca vântul acesta să plece şi capetele profesorilor. Şi le-a plecat.

Aci stă în parte explicarea faptului penibil că agitaţia partidelor a ajunsă să cuprindă măcar indirect aproape toată suprafaţa vieţii noastre şcolare.

Explicarea e însă una, răspunderea e alta. Răspunderea pentru acel articol *unic* şi pentru toată atmosfera tulbure a învăţământului este fără îndoială a corpului didactic însuşi.

Şcoala este cum e profesorul, iar acesta este în realitatea profesiunei sale în totdeauna la fel, după cum *este* în taina conştiinţei sale de om; aşa că singurele măsuri de îndreptare nu pot fi decât acelea care, isvorând din cugetul dăscălimei, vor da un nou suflet sau cel puţin o nouă însufleţire profesoratului de toate gradele. Nu din afară, ci dinăuntrul şcoalei trebue deci să înceapă reforma.

www.digibuc.ro

Greutatea trebue privită în faţă.

E o situaţie falşă şi cu desăvârşire stearpă, să cauţi a aruncà asupra altora răspunderea pentru cele ce te privesc. S'a văzut lămurit — mai ales cu ocazia neisbutitului congres didactic [1]) din 28 August — ce deşartă e iluzia să crezi că poţi cere dela alţii, ceeace n'ai cerut mai întâi de toate dela tine însuţi.

Dela profesor aşa dar şi prin profesor trebue să vină indreptarea învăţământului. «Îndărăt — spre şcoală», aceasta e în mod fatal indicaţia momentului de faţă. Şi dacă generaţia de azi nu e un satelit incapabil, o prelungire umilită a celei trecute, opera anilor şi a zecilor de ani ce vin va fi să întoarcă tot corpul didactic cu faţa către şcoală, eliminând din sfera sa toate influenţele străine de interesul învăţământului.

* * *

In acest sens să ne fie îngăduită o observare şi apoi câteva propuneri.

Neajunsul de căpetenie al învăţământului românesc de până acì a stat în greşala că mai toţi s'au gândit în primul rând la elevi, pé când orice organizare şcolară, bine cugetată, trebue să înceapă mai întâi şi mai presus de toate dela pro-

[1]) Un congres original prin aceia că nimeni n'a putut lua cuvântul din pricina vociferărilor.

www.digibuc.ro

fesor. El e şcoala, el e măsura, el e modelul, după care desinează copilul viaţa sa în viitor. Fără el, şi în afară de el, şcoala, oricare ar fi aparenţele, e o simplă amăgire. Aci a stat viţiul organizaţiei noastre, de sus până jos, dela universitate până la şcoala din comuna rurală.

O scurtă ochire a corpului didactic o dovedeşte în deajuns: Este profesorul de universitate la înălţimea menirei sale şi la nivelul colegilor săi din alte ţări mai înaintate?

Dela inceput, când priveşti cariera universitarilor noştri, te uimeşte suma considerabilă de *alotria* care, la fiece pas, îi întâmpină în curmezişul drumului lor. Avocatură, clientelă medicală, serviciu sanitar, serviciu administrativ (prefectura şi alegeri!), clientelă politică, ba chiar şi clientelă comercială — în unele cazuri. Dela sine se înţelege, că munca ştiinţifică în astfel de împrejurări nu poate ajunge intensitatea celei de aiurea, unde profesorul rămâne credincios numai catedrei sale. Ziua e tot de 24 ore la Bucureşti, ca şi la Viena, Paris ori Berlin; şi dacă mai multe ore au fost jertfite departe de catedră, ce mai rămâne pentru studii şi pentru cei ce vin la universitate în aşteptarea studiilor?

Fără îndoială, poporul nostru e mic, şi pentru a decorà faţada vieţei noastre de stat modern, selecţiunea se face neapărat între puţini;—iar dela aceştia se cer foarte *multe*. Asta nu scade însă cu nimic adevărul constatării, că orice alotrii sunt

www.digibuc.ro

tot atâtea pietre în drumul destul de greu — mai ales al unei cariere ştiinţifice. Căci chiar când are cineva o mare amplitudine sufletească, educaţia personală durează şi trebue să dureze până la sfârşitul vieţei. Eră deci fatal ca personalitatea ştiinţifică a profesorilor noştri universitari să sufere, iar în unele cazuri să fie adânc ştirbită. A fost şi este ştirbită. Acesta e adevărul.

Cine va voì deci *altă viaţă universitară*, cine iea în serios cuvântul «spre şcoală», trebue să facă posibilă mai întâi o *altă viaţă profesorală*. Mai întâi firele, care leagă învăţământul superior de unele cariere lucrative şi politice, să fie tăiate. Trebuesc stabilite riguroase incompatibilităţi: clientela, avocatura, ingineria, prefectura şi toată atmosfera de *buiseness* care a pătruns în sălile universităţii să fie eliminată. Incep să se găsească acuma tot mai mulţi tineri, care să fie dispuşi a-şi consacrà viaţa numai ştiinţei lor. — Al doilea, ca măsură pozitivă, trebue o serioásă organizare a muncei ştiinţifice, singura care poate asigurà desvoltarea personalităţii profesorului. Cel mai tare sprijin al unei cariere de studii e putinţa de a urmări adevărul, de a-l găsì şi de a ajutà şi pe alţii să-l găsească. Dar aceasta e aproape imposibil fără o reală organizare a seminariilor fiecărui curs. Se poate meşteşug fără unelte? Se poate ucenicie ştiinţifică, fără a lucrà împreună în seminar? In el şi numai prin el e posibilă munca aşà de roditoare a universităţilor străine

www.digibuc.ro

şi lui i se datoreşte în bună parte strălucita ca rieră a multor învăţaţi care, spre sfârşitul vieţei, dau aiurea la iveală opere de o durabilă însemnătate şi de mare răsunet în ramura lor.

Dar despre acestea şi despre altele de felul acestora va mai fi vorba aiurea. Le-am amintit acì, ca simplă dovadă de nepărtinire, şi pentru a afirmà că, chiar în universitate, orice inovaţie trebue să pornească din viaţa profesorului, înainte de a ajunge în sfera vieţei studenţilor.

* * *

Unde însă personalitatea profesorului a avut să sufere şi mai mult de pe urma scăderilor organizării noastre a fost învăţământul secundar.

De bine, de rău, profesorul universitar, prin construirea neîncetată a cursului şi prin varietatea nesfârşită a materiei, e în măsură de a dezvoltà cu oarecare libertate individualitatea sa. Cel secundar însă, neavând — afară de rare cazuri — să se ocupe cu cercetarea adevărului, cì cu predarea unor cunoştinţe elementare, vede înaintea sa chiar din anii dintâi o apăsătoare monotonie. Toată viaţa i se desfăşoară ca o cale lungă, dar fără suiş şi fără coborîş, având doar pe margini câţiva stâlpi numerotaţi — gradaţiile. Toată perspectiva sa e deci o chestie de calendar. Şi din acest punct de vedere, rar pustiu ca drumul vieţei unui profesor secundar. — Singurul progres mai uşor de realizat

www.digibuc.ro

nu poate fi altul decât doar dezvoltarea aptitudinelor sale pedagogice.

Dar tocmai pentru această parte, *esențială* carierei sale, îndemnul i-a lipsit și îi lipsește aproape cu desăvârșire. Militarul, care se distinge prin muncă și capacitate, e înaintat; inginerul de asemenea; magistratul la fel; medicul, funcționarul de carieră administrativă... toți pot face un pas mai departe. Singur profesorul e o excepție. Ca și cum ființa sa sufletească ar fi mai presus de orice adiere de emulație!

Fără îndoială, e acì o eroare de pedagogie socială, cât se poate de păgubitoare. Evident, profesorul de liceu nu este un spirit pur, iar decretul de numire la o școală e departe de a fi o «încarnație perfectă». *Profesori* sunt toți cei numiți; dar gradele lor de merit sunt numeroase și mereu schimbătoare în cursul anilor. Ca și ceilalți muritori, sunt simțitori și ei la o răsplată, măcar sufletească, din partea societății în care lucrează. Sunt și ei capabili să fie educați mai departe. Și e așà de important lucrul acesta, în cât se poate afirma că tocmai aicea stă nervul învățământului, — căci nu poate exìstà progres școlar, acolo unde profesorii nu sunt personal în progres. Când va aținì profesorul, clasa e mai dinainte adormită.

Trebue deci educat și însuflețit profesorul până la sfârșitul carierei. Trebue să știe că meritul e apreciat și e necesar să fie introdusă numai decât

www.digibuc.ro

«înaintarea pe loc.» [1]). Faptul că dela această măsură a fost exclus corpul didactic secundar e o gravă eroare. De aci a venit în parte acea deviare şi derogare, înlesnită apoi şi consfinţită de faimosul articol unic.

A doua măsură pentru înviorarea mai departe a corpului didactic liceal şi gimnazial este crearea *directoratului*. Directorii de azi, numiţi şi destituiţi adesea telegrafic, sunt «umbra umbrei adevăraţilor directori». Cine n'a cunoscut mai de aproape directorii din Austria, Germania sau alte ţări mai înaintate în cultură, cu greu îşi pot face o idee, câtă facultate de iniţiativă au acolo aceşti directori în sfera familiei lor şcolare. Sunt nişte educatori în cel mai plin înţeles al cuvântului.

Directoratul acesta trebue realizat şi la noi ca o necesitate organică a învăţământului, şi totdeodată ca o nouă treaptă în cariera profesorului secundar. Şi e posibil. După cum unii ofiţeri sunt trimişi vremelnic în armatele străine, tot de asemenea, un număr de profesori aleşi, [2]) lucrând câte două, trei luni lângă directorii de aiurea, în câţiva ani ne-ar da un contingent îndestulător pentru

[1]) Măsura aceasta aplicată la învăţământul primar n'a primejduit până azi situaţia financiară a Statului. Introducerea ei la învăţământul secundar ar fi şi mai puţin primejdioasă. Cât priveşte înaintarea onorifică la gradul de *agregat*, aceasta e o simplă chestie de apreciere academică.

[2]) Propunerea a fost primită şi experimentată în mic.

www.digibuc.ro

cele dintâi recrutări de directori definitivi. Firește, titlul de director nu s'ar puteà căpătà decât pe temeiul unor lucrări practice și teoretice, precum și a unui *colloquium* public în fața juriului universitar. Departe de orice amestec cu politica, asigurați apoi prin garanții de incompatibilitate și primind consacrarea lor prin probe făcute înaintea colegilor din învățământ, astfel de directori ar aveà un real prestigiu de conducători ai școalei.

In sfârșit, *inspectoratul*, considerat iarăși ca o carieră didactică, nu politică, ar fi o nouă treaptă de înaintare pentru cei mai mai aleși dintre direetorii și profesorii secundari. Cel de azi, mai mult și decât directoratul, e o anexă a orgarizării partidelor politice.

Atât deocamdată pentru corpul secundar.—Se înțelege apoi dela sine, că o măsură paralelă ar fi și reorganizarea seminarilor pedagogice, din care es profesorii secundari.

* * *

Trecând la învățământul primar, iarăși profesorul — nu elevii ne atrage atențiunea în primul loc.

Pentru copiii satelor, învățătorul și preotul sunt însă prin chiar pregătirea lor niște modele protivnice. Normalistul, ajuns învățător, privește pe preot ca pe un retrograd, un fel de ipocrit oficial, menit să păstreze mai departe niște tradiții fără valoare. Preotul, la rândul său, privește pe

www.digibuc.ro

învăţător, ca pe o piatră de scandal, un tulburător al umilitei vieţi a săteanului. Iar acest «divorţ» dintre preot şi învăţător se simte în zeci şi zeci de împrejurări publice, descreditând astfel lucrarea şcoalei şi a bisericei, care la un loc fac până acum aproape singura îndrumare sufletească pentru viaţa celor din sate.

Şi acì trebuie să intervină o vindecare cât mai grabnică. Viţiul de pregătire profesională, care desparte calea învăţătorului de a preotului, trebuie cât mai repede inlăturat. Pentru nevoile carierei lor, ei trebuie să aibă, pe cât e posibil, aceeaşi pregătire. Învăţătorul să fie ca un preot, iar preotul să fie în sufletul său un pedagog. Minunata solidaritate a şcoalei şi bisericei româneşti de peste munţi este o experienţă istorică, de care trebuie să ne folosim cu încredere; ea se întemeiază acolo în parte pe apropierea din timpul studiilor între candidatul la preoţie şi normalist.— Şi dincoace, amândoi sunt fii de ţărani. De ce în locul seminariilor de azi şi a şcoalelor normale, n'am aveà o singură categorie de şcoli: *seminariile pedagogice* cu un număr de ani comuni?

Nu e locul să intrăm în amănunte de organizare. Cei ce cunosc însă deopotrivă şcoala de unde es învăţătorii şi pe cea de unde es preoţii îşi vor da îndată seama de însemnătatea unei astfel de reforme.

Mai întâiu, «vocaţiunea» ar ieşì mai nesilit la iveală. Şi aceasta e mare lucru. Puţini mireni cu-

www.digibuc.ro

nosc ce delicate cazuri de conștiință se deșteaptă în mintea tinerilor seminariști. Puțini bănuesc ce spirit de negațiune se dezvoltă în unii candidați la preoție, de pe urma programelor și a pregătirii lor de azi. Și totuși, ca «prizonieri ai sărăciei», ei trec clasă după clasă cu această surdă răsvrătire în suflet, care stinge în unii dintre ei orice inițiativă pe viitor și-i face să calce pragul vieței cu sufletul ars de răsvrătire și contra lor și contra lumei întregi. Având însă câțiva ani timpul de alegere între cariera pedagogică și cea bisericească, ei ar alege cu mai multă libertate și ar rămâne astfel mai cu dragoste lângă ceace singuri au ales. Și n'ar fi rar, ca învățătorul și preotul comunei să fi una și aceiași persoană,— un mare câștig moral și pentru școală și pentru biserică.

In orice caz, divorțul de azi ar fi înlăturat. Cei ce au făcut studii aproape egale și au mers cu acelaș pas în anii copilăriei, nu s'ar mai semeți să privească cu dispreț unii la alții. Preotul, în loc de a împlini simple forme hieratice, ar deveni în oarecare măsură pedagog, iar învățătoarul și-ar însuși ceva din prestigiul adevăratei preoții. Ba, cu puțină practică chirurgicală și medicinală, absolvenții acestor seminarii pedagogice ar ajunge pentru sate factori de cultură de o valoare hotărât superioară celei de azi, atât ca preoți, cât și ca învățători.

Cât privește pe cei de astăzi, lor li se adresează tot atât de mult, ca și altora, îndem-

www.digibuc.ro

nul de a se întoarce *îndărăt spre şcoală*. După ce au dat un sprijin real mişcări economice din sate, această mişcare poate deveni fatală învăţământului [1]). După cum iobagii din vremea lui Horia făceau către Împăratul socoteala zilelor din săptămână date «domnilor», spre a arătà că lor nu le rămâne timp de muncă, aşà ar puteà face învăţătorii de azi. Unul a şi făcut-o (30 Iulie 1907): «Sunt unul dintre cei mai tineri învăţători ai ai şcoalei rurale»... şi încheie cerând ca «Învăţătorul să înceteze de a mai fi agricultor, crescător de vite, casier de bancă, tovarăş în asociaţia de exploatare»,—înţelegând prin aceasta, probabil, asociaţiile de negoţ. E un mic strigăt de alarmă chiar din lagărul învăţătorilor!...

Odată însă întorşi spre şcoală, începe problema cea greà a educaţiei şi îndemnării mai departe a acestor modeşti, dar foarte însemnaţi factori de cultură. Această problemă trebue să o deslege revizorii.

Acì e însă marea greutate, căci revizoratul este azi poate cea mai ruşinoasă pată a întregului învăţământ. Aproape totdeauna, el e o roadă nu a şcolei, ci a clubburilor politice. Cu miniştrii buni, fireşte, se ridică; cu cei slabi, el cade până la cel din urmă nivel, la care se poate coborî trivialitatea politicei de partid.

[1]) Prevederea aceasta s'a împlinit. Rapoarte oficiale ale revizorilor au constatat chiar sub ministerul d-lui S. Haret nevoea de a întoarce corpul didactic spre şcoală.

www.digibuc.ro

Ca şi directorul, *revizoratul* trebue să ajungă deci o carieră profesorală. Educaţorii corpului didactic dintr'un judeţ trebue să fie *aleşi* prin examene de capacitate, după lucrările lor practice, după publicaţii pedagogice, într'un cuvânt după prestigiul lor didactic. Apoi, o riguroasă incompatibilitate între revizorat şi politică va trebuì numai decât impusă — bunăoară ca în cariera militară; neîmplinirea acestei condiţiuni, constatată de un juriu superior didactic, ar atrage după sine căderea revizorului din demnitatea, de care s'a arătat nevrednic faţă de colegii săi.

In rezumat aşà dar: corpul profesoral trebue să fie readus în sfera sa proprie. Iar pentru aceasta e necesar:

1. Să se stabilească *incomptabilitatea* de sus până jos;

2. Să se creeze *cariere didactice*, întemeiate pe garanţii didactice.

Când înaintarea pe loc, numirea ca dirigent, director, revizor şi inspector vor fi primite din mâna colegilor din învăţământ, după norme de capacitate profesională, influenţa agitaţiunilor politice va fi considerabil redusă, iar fructele seci ale învăţământului vor cădea pe treapta, unde se adună gunoiul orcărei cariere. Abia atunci *autonomia corpului didactic* va începe să fie o realitate.

Aceasta e opera zilei de mâine. Şi vrând, ne vrand, *aceasta* e calea. Altfel, cât timp politica va puteà plătì cu situaţii şcolare pe membrii devotaţi

www.digibuc.ro

cluburilor unui partid, atât timp şcoala va fi în mod fatal subordinată politicei, iar roadele sale vor fi înveninate. — Guvernul Indiilor plăteşte în fiecare an o sumă considerabilă pentru capetele şerpilor ucişi, cu scop să scape ţara de pacoste. Muncă perdută, căci acuma Indienii cresc înadins şerpi. La fel e şi silinţa statului pentru stârpirea ignoranţei şi a celorlalte scăderi sociale, — dacă tot el hrăneşte prin buget specimene inferioare de profesori pe care le dă apoi drept model societăţii! Cel puţin în India, abominabila cultură a acelor târâtoare veninoase se face tainic, de particulari.

*

Şi acuma o ultimă întrebare: Cine va luà iniţiativa pentru o asemenea reformă? — Faţă de iminenta ei necesitate, îţi vine să răspunzi: ori şi cine. Dar mai potrivit decât toţi ar fi de sigur un *om* şi un *cunoscător de oameni*. E vădit însă că astfel de operă va fi mult înlesnită, dacă însuşi corpul profesoral în chip demn, lămurit şi stăruitor va cere aducerea ei la îndeplinire. Pentru toţi, «întoarcerea spre şcoală» şi «autonomia carierelor didactice» ar trebuì să devină un fel de *caeterum censeo*.

De altfel, e mai presus de orice îndoială că reforma aceasta se va împlinì. Sunt în viaţa popoarelor momente, când e tot aşa de greu să faci binele, pe cât e de greu să urmezi cu răul mai departe. Aşa e pentru noi momentul de faţă. Răul făcut de

www.digibuc.ro

politică învățământului e incalculabil de mare. Urmașii noștri se vor mirà, când vor auzì că am stat la îndoială între lege și ilegalitate [1]), și că în loc de a considerà călcarea legei ca o excepție supărătoare, am făcut încercarea să o considerăm drept precedent, vrednic de a fi luat ca îndreptar pentru viitor. Li se va părea de necrezut, să nu fi luat noi aminte că, pe această primejdioasă cale, chiar cel mai slab progres devine cu neputință.

Dar tocmai acest prisos de rătăcire e o dovadă că reforma nu mai poate întârzià. Generația trecută a lucrat la *revoluționarea* societății noastre, și ca atare a fost mai întâi de toate o generație politică; cea de azi, dacă nu e o prelungire vegetativă a celei vechi, va trebuì să fie o «generație de organizare». Iar cel din urmă și cel mai mare om politic al școalei va fi acela care va da politica afară din învățământ.

[1]) Se discută tocmai atunci (1907), dacă numirea ilegală a unui profesor trebue să fie valabilă.

www.digibuc.ro

ACTIVITATEA EXTRA-ŞCOLARĂ

Învăţătorii se adună în congresul lor anual. Nimeni nu se poate îndoì de folosul unor-astfel de adunări. Cei mai bătrâni, şi cu mai multă experienţă, se văd cu cei mai tineri care abià încep; cel dela munte — cu cei dela şes; cei din sate bogate, cu şcoli frumoase şi câte trei sau patru învăţători — cu cei din sate sărace, unde şcoala e o şandramà, iar învăţătorul şi copiii suflă în degete toată iarna... Se adună şi-şi spun necazurile şi bucuriile, luând îndemn şi povaţă unii dela alţii.

Bine fac. In lupta noastră pentru cultivarea păturii rurale, învăţătorii sunt o trupă de elită. Cine are cevà de spus satelor, n'o poate spune deocamdată destul de lămurit nici prin glasul primarului care azi e, mâine nu-i; nici prin al notarului care e cum e; nici prin al medicului care nu prea e (câte unul singur are zeci de sate şi cătune în seama lui!), ci prin mijlocirea învă-

www.digibuc.ro

ţătorului şi a preotului. In deosebi, învăţătorii, mulţumită pregătirii lor mai vechi în această direcţie, sunt cei dintâi gata la mobilizare.

Cine i-a văzut la conferinţele parţiale şi generale, în cercuri culturale şi în alte împrejurări legate de cariera lor, ştiu că acestea nu-s vorbe de ocazie, ci curatul adevăr.

Ne bucurăm deci să vedem cât mai des învăţătorimea noastă adunată la un loc.

Scriitori anonimi îndrăznesc să afirme că cutare sau cutare grupare politică ar privì rău satele şi pe învăţători.

Cât nu s'a indignat bietul Eminescu în contra acestui neadevăr! Şi totuşi vedem că iese din nou la iveală. Din fericire, azi niciun om cu minte nu mai poate fi înşelat. Cu toţii ştim că în partidele noastre găseşti oameni din toate păturile societăţei: negustori la unii, negustori la altii; moşieri la unii, moşieri la alţii; ţărani la unii, ţărani la alţii; cevà boieri la unii, cevà boieri la ceilalţi... Cum tai felia de sus până jos, aşà se desparte şi ţara noastră în partide. Elementele sunt aproape aceleaşi.

Deosebirea de căpetenie stă doar în cinstea celor ce, la un moment dat, sunt puşi în capul trebilor. Invăţătorii o pot vedeà în satul şi în judeţul lor. Unde primarul e om vrednic şi cinstit, toate încep a se îndreptà; unde nu, toate merg ponciş, — oricare ar fi titlul partidului dela cârmă,

Alături de cinste mai e însă cevà: e şi buna chibzuială. Şi aici încep deosebiri mai mari.

www.digibuc.ro

Au fost oameni în ţara noastră care socotiau că şcolile rurale trebuiesc creiate repede, cât ai bate din palme. Am auzit pe un director al învăţământului, făcând această mărturisire: principiul nostru e acesta «să nu fie cătună fără şcoală».

Frumos, foarte frumos. Dar dacă e vorba să ne mulţumim cu visuri, apoi, iată, eu aş zice: să nu fie cătună fără şcoală de meserie, fără doctor, fără farmacie, fără birou de poştă, fără bibliotecă, muzeu, ateneu şi... o scară să te sui la cer.

Când însă aproape o treime din şcolile creiate până-aici n'au învăţători; când avem multe localuri ca vai de lume, încât punem în primejdie viaţa copiilor adunaţi în acele bojdeuce, întreb pe orice om drept la cuget: cum e cu putinţă să înfiinţăm la repezeală câte o şcoală în fiecare cătună?

M. S. Regele e un bărbat cu multă experienţă. A văzut şi-a auzit multe în această ţară. Când o delegaţie de profesori universitari s'a plâns acuma doi ani de unele lipsuri ale Universităţii, Suveranul ne-a răspuns: dacă lungiţi mereu faţada, cum vreţi să mobilaţi interiorul? Dacă înfiinţaţi mereu catedre, cum voiţi să îngrijiţi bine pe cele ce sunt acum în fiinţă?

Aşa şi cu şcoalele rurale. Cum voiţi să ajutaţi satele, când daţi ţăranilor şcoale fără învăţători şi fără local, adunând copiii unde se întâmplă şi chemând ca învăţători nişte absolvenţi cu câte 2 şi 3 clase secundare, elemente de acelea, pe care raportul inspectorilor din anul trecut le-a încon-

www.digibuc.ro

deiat așa de grozav! Ce fel de școli mai sunt acestea?

Unde ar ajunge armata țării noastre, dacă într'o bună zi ne-ar trăsnì prin minte să înjghebăm câte o companie în fiecare sat, dându-i: puşcă Manlicher, puşcă cu ac, puşti cu cremene, lănci, suliți, coase şi ghioage ca'n vremea lui Papură-Vodă, iar alături de ofițerii pregătiți în şcolile militare, să punem la comandă pe cine s'o întâmplà: notari, pădurari, vardişti, vătăşei... şi ce-o mai da Dumnezeu!

La ce ar fi bună o astfel de armată, — oricât de mare ar fi numărul ei?

S'a văzut la ce ar fi bună. Acum vreo 15 ani, armata împestrițată a Chinezilor erà de vreo 19 ori mai numeroasă decât a Japonezilor; dar, dela întâia ciocnire, a fost făcută țăndări de regimentele japoneze, care erau însă *regimente*,—nu hălămustă de ocazie.

Voim oare şcoli organizate ca armata chinezească, sau e mai cu minte să întărim cum se cade pe cele ce sunt şi apoi să mai croim altele? Pentru orice om serios, chestia e aici: vrem faţadă lungă şi lată, ori vroim să avem cevà şi înnăuntru — vorba Suveranului.

Răspunsul nu poate fi îndoelnic.

Şcoala rurală de azi — ori care a fost râvna celor ce s'au îngrijit de ea — nu ține îndestul seama de nevoile satului. Partea practică şi în

www.digibuc.ro

deosebi lucrul agricol e o «fudulie goală», după mărturia chiar a învăţătorilor.

Datoria momentului e deci să punem în locul fuduliei realitatea. Să întărim şcoalele de azi — slavă Domnului, e în fiecare sat o şcoală — şi să-i adăugăm tot ce lipseşte pentru pregătirea ţăranului în practica gospodărească. Iar în această grea operă, toţi cei ce înţeleg interesele şcolii se vor bizui mai întâi de toate pe zelul învăţătorilor. Cu vorba şi cu fapta, ei trebuie să fie pilda vie a regenerării satelor.

Svonul că un anume partid ar voi să-i încătuşeze e o calomnie, vrednică de atenţiunea ce se dă calomniilor. Învăţătorii să lucreze mai departe cu cel mai mare zel. Rămâne ca cei în drept să hotărască cum vor socotì mai bine, normele muncei lor: ce e şi ce nu e posibil.

Cel ce scrie aici cunoaşte un sat, unde acum 25 de anii, ţăranii, afară de arat, prăşit şi cosit nu ştiau un singur meşteşug. Azi satul acela are: fierari, croitori, lemnari, încât se laudă singuri că «numai bicicletele nu pot face». — A fost cevà bunavoinţă şi s'au făcut toate.

Pe de altă parte, în capitala judeţului aceluia nu erà o bancă românească. Azi n'a mai rămas decât una singură în mâinile streinilor, şi aceea bate numai dintr'o aripă.

Cum să nu crească încrederea în puterile noastre, când vedem că într'un timp aşà de scurt

www.digibuc.ro

putem smulge arma din mâna streinilor? Şi acum, când încep şi ţăranii a economisì, a face bănci şi tovărăşii, ca Românii din Transilvania şi Bucovina; când vedem apropiindu-se momentul să luăm cu asalt meseriile şi negoţul ocupat de alţii, se poate închipuì un Român atât de lipsit de înţelepciune, încât să zică: Staţi pe loc! Fiecare să rămână în colţul lui, fără să se mişte...?

Cu neputinţă.

Am pornit la drum şi nu ne vom oprì. Învăţătorii şi preoţii ţării noastre trebuie să facă ceeace au făcut şi povăţuitorii satelor din alte ţări mai înaintate în cultură. Atât numai, să deschidem ochii; să nu părăsim calea cea dreaptă; iar această cale e următoarea: Fiecare să-şi împlinească *mai întâi datoria sa întreagă* şi ceeace face să fie temeinic, nu spoială.

Intâi şcoala, apoi cele ce stau mai departe de şcoală. — De altfel ne amintim toţi că însuşi revizorii şi inspectorii au recunoscut în rapoarte oficiale că depărtarea de şcoală poate deveni primejdioasă.

Iniţiativele bune nu vor fi însă împiedecate de nimeni.

Incă din anul trecut, într'o cronică a *Convorbirilor literare*, se spuneau următoarele cu privire la preoţi şi învăţători:

«După ce au împlinit cum se cade datoria lor «din şcoală şi din biserică, va fi un semn de *râvnă* «şi de putere deosebită, dacă vor da mână de aju-

www.digibuc.ro

«tor şi pentru mulţumirea altor nevoi ale vieţii «rurale. A fi povăţuitorul sătenilor, a-i îndrumà «în economia lor casnică; a fi un fel de Popa-«Tanda pentru un sat, e cea mai cinstită sarcină «dintre toate câte se pot închipuì» — atât pentru preot, cât şi pentru învăţător.

Urăm deci învăţătorilor spor în toate plănuirile lor şcolare. Le aducem aminte că menirea lor e atât de frumoasă, încât Noghi, biruitorul Ruşilor, după biruinţă n'a găsit nimic mai de cinste, decât să fie învăţătorul copiilor patriei sale. Le aducem aminte că, muncind cu râvnă şi pricepere, în zece ani, împreună cu preoţii şi ofiţerimea, ei pot schimbà întreaga înfăţişare a ţării noastre.

Şi trebue să o facă.

In fiecare clipă poate sosì pentru noi ceasul unor socoteli mari, pe care le aşteptăm de mult. Pentru a fi însă la înălţimea nevoilor, se cuvine ca cei ce pregătesc noua generaţie să nu-şi piardă vremea, plecând urechea la clevetirile venite din dreapta sau din stânga, ci să ţină drumul datoriei privind: drept *înainte.*

www.digibuc.ro

PROFESORII SECUNDARI

Ce fel a fost învăţământul primar acum vre-o 50 de ani, o ştim din *Amintirile* lui Creangă.

La şcoala din Humuleşti bunăoară, se ajută fiecare cum puteà. Părintele Ioan «de sub deal», pe lângă «pitaci şi colaci», a dăruit într'o zi şcoalei un scaun «nou şi lung», pe care l-a botezat «Calul cel bălan.»

Moş Fotea, cojocarul satului, adusese şi el «un drăguţ de biciuşor de curele», pe care părintele iarăşi l-a botezat puindu-i numele «Sfântul Neculai.» Şi în vederea acestor daruri cu înţeles, şcolarii lui «bădiţă Vasile», cântăreţul bisericei, se întreceau pe capete să ajungă dela fila cu *crucea-ajută* la tratăji, iar dela *tratăji* la *ciaslov*, care mai slujeà copiilor şi de prinzătoare de muşte, din pricina filelor sale unse. «Când clămpăneam ceaslovul, câte zece, douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop erà pe capul muştelor.»

www.digibuc.ro

Despre învățământul secundar, n'a scris nimeni astfel de *amintiri*. Şi totuşi ar merità şi aceste câteva pagini, chiar dacă ele n'ar avea nici un preţ literar.

Măcar faptele să fie notate pe scurt.

Aşà, noi, cei ce suntem azi la mijlocul drumului vieţei, am apucat încă unele obiceiuri interesante şi cu adevărat caracteristice pentru trecerea dela ignoranţă la cultură. Când am intrat în şcoala secundară, vergile (de salcie, de mesteacăn şi chiar de prun) erau încă o podoabă a catedrei.

Pe când soldaţii primeau «pălcii», după regulament, noi copiii primeam «nuele» fără regulament, dar le primeam. E vie şi acum la mulţi amintirea profesorilor «răi», a căror îndemânare pedagogică stà aproape numai în pedepsele corporale.

De altfel şi pedepsele acestea erau aproape inevitabile. După metodele de atunci, profesorul zicea: *de ici şi până ici*. Tot planul didactic în predarea unui obiect erà o simplă împărţire de pagini, potrivit cu numărul orelor din program; iar uneori complicat cu o serie de parenteze milostive (făcute cu creionul pe carte) spre a scăpà pe bieţii copii de memorisarea unor părţi în faţa cărora priceperea dascălului se opreà cu aceiaşi sfială, ca şi a elevului. Inevitabile şi aceste parenteze, căci erà vremea când *Fisica* d-lui Poni se învăţà în clasa IV gimnazială şi tot aceeaşi in clasa I la seminarii!

Erau vremuri grele chiar şi pentru dascăli. Unii

www.digibuc.ro

ascultau cu degetul pe carte, când elevii le depănau lecţia dondănind (cum învăţà *Trăsnea* gramatica lui Măcărescu); iar când se porneà vre-unul cu o turuială mai meşteşugită, dascălul trebuià să-i ţină calea tocmai la rândul din urmă care, dacă eşeà deplin, lecţia erà «de zece». Vorba lui Creangă: «Cumplit mijloc de tâmpenie, Doamne fereşte!

*

Azi, perioada aceasta de naivitate didactică s'a sfârşit. Cu privire la pregătirea intelectuală a profesorilor noştri secundari, nimeni nu mai are nici o îndoială. Avem unii dascăli de gimnazii şi de licee pe acelaş nivel cu colegii lor din ţările apusului.

Pe ici, pe colo, unii vor fi aproape chiar să cadă în primejdia unei specializări pedante.

Asta, se înţelege, nu e vre-o bucurie pentru nimeni; e o bucurie însă convingerea ce o avem cu toţii, că nu există azi profesor secundar, care să nu poată explică lecţiile hotărîte de program. Căci după atâtea examene *anuale*, examene de *licenţă* şi de *capacitate* (unii le-au făcut pânăla vârsta de 30 şi mai bine de ani), stăpânirea obiectului de predat e pentru fiecare profesor o realitate, nu o ipoteză.

Rămânea încă îndoiala, dacă şi partea pedagogică a lecţiilor este destul de îngrijită. Conferinţele profesorale din anii din urmă au dovedit că şi acì progresele sunt vrednice de toată lauda. S'au

www.digibuc.ro

ținut lecții practice, care (cu toată pornirea noastră spre critică) au întrunit laudele unanime ale colegilor. Cu firea desgheţată, caracteristică neamului, profesorul secundar—chiar şi cel autodidact—a găsit mijlocul să intre iute în miezul problemei pedagogice, îndată ce i s'a atras atenţia mai deaproape.

Ce semnificativă e bunăoară o mărturisire ca aceasta (făcută de un profesor în urma unei lecţii cu oarecare neajunsuri):

— *Niciodată, nimeni nu m'a ascultat cum fac lecţie, afară de elevii mei... Cine era să mă corecteze? Dar la o nouă probă, încercarea va eşi, cred, cu mult mai bine.*

O astfel de mărturisire e o garanţie pentru viitor, care te bucură mai mult chiar decât o lecţie făcută de pe acuma fără cusur. Ea e un omagiu faţă de critica desbrăcată de orice personalitate a colegilor, şi un semn vădit de serioasă preocupare pedagogică. Hotărît, suntem foarte departe de vremurile, când se credea că a şti «materia». este de ajuns, şi când se socoteà că «*Dumnezeu ştie de zece, profesorul poate şti de nouă, iar elevul numai dela opt în jos...*»

Această concepţie copilărească şi unilaterală despre învăţătura bucherească a cărţei şi-a trăit traiul.

*

www.digibuc.ro

Dar, spre mulţumirea noastră, trebue să constatăm că s'a făcut un pas şi mai departe.

A şti bine lecţia şi a o explica lămurit elevilor nu-i de ajuns. După cum ziceà cu mult bun simţ un dascăl la conferinţele de geografie din Iaşi, profesorul în ţara noastră trebuie să-şi ia asupră-şi o sarcină mai mare decât a colegilor săi din străinătate: el trebuie să deà elevilor şi *educaţia* în sensul larg al cuvântului, educaţie, pe care mediul nostru social, atât de neajutorat, nu i-o înlesneşte îndeajuns.

Şi, de fapt, semnele acestei noui preocupări a profesorilor noştri sunt iarăşi destul de vădite. Un singur şi mic exemplu:

La o masă câmpenească, unde mai mulţi profesori erau între ei la umbra copacilor, fără nici un gând de etichetă oficială, unul se ridică cu simplitate: Colegi, acest pahar să fie închinat pentru sănătateà M. S. Regelui şi a familiei regale.

De bună seamă, suveranul nu s'a bucurat de multe urări aşa de sincere, ca aceia. Omagiul acesta atât de spontan, faţă de nepăsarea şi ineptele aluzii politice, care se strecurau odinioară până şi între lecţii, e o dovadă că simţul convenienţei şi al datoriei va fi infiltrat copiilor de aci înainte de un corp profesoral pe care şovăiala părerilor zilnice nu-l mai clatină. Progresul e şi aci considerabil; putem fi mulţumiţi de semnele prezentului.

Să păstrăm deci toată recunoştinţa noastră ve-

www.digibuc.ro

chilor dascăli, care nu ştiau destulă carte, dar aveau simţul nevoilor neamului şi instruiau pe elevi nu atâta prin ştiinţă, ci mai mult prin căldura sufletului lor.

Să acordăm o indulgentă uitare profesorilor cu vergi şi frazeologilor, care începuseră a învăţà carte, dar din criticismul culturei moderne se aleseră unii cu o vecinică îndoială, iar alţii cu apucături de prozelitism în vederea cutărei sau cutărei doctrine politice.

Merită însă toată stima şi încrederea noastră, profesorii mai noui, care, pe lângă destulă pregătire ştiinţifică, pe lângă o vie preocupare de adevărul pedagogic în predarea unui obiect, mai unesc şi interesul superior cultural de a da neamului lor nu numai absolvenţi cu certificate, ci adevărate «valori sociale».

E o liniştire sufletească să ştii că educaţia generaţiilor tinere e încredinţată unor astfel de conducători, mai ales când te gândeşti la negura, care acoperă viitorul nostru, şi la marea «cotitură istorică» pe lângă care vom trece poate chiar noi, cei de azi, hotărând prin energia sau slăbiciunea noastră rolul istoric al neamului românesc pentru vecia vecilor.

Sunt destule semne de îndreptare. Şi e bine să le vedem, căci mai bun şi decât pesimismul şi decât optimismul de odinioară este cunoaşterea exactă a realităţei.

www.digibuc.ro

DIRECTORI ŞI INSPECTORI

In anii din urmă, ministerul instrucţiei a înregistrat o bogată legiferare. Intre altele s'a hotărât şi suprimarea examenelor generale. E un pas spre bine, cred.

Când s'au înfiinţat cele dintâi şcoli, examenele erau o adevărată sărbătoare. La *Sf. Sava* veneau boerii şi uneori chiar Domnul. Solemnitatea s'a păstrat apoi vreme îndelungată; examinarea se făcea în faţa *comisiei*, la o masă îmbrăcată cu postav verde şi împodobită cu flori, iar elevii eşiau pe rând, trăgeau cu mare sfială nişte bilete mai mult sau maiputin netrasparente, pe când unii părinţi mai zeloşi stau pe la uşă, cu mâna la gură, ca la Sfânta leturghie.

Cu vremea, în sfârşit, când şcoalele şi şcolarii au prins a se înmulţi, solemnitatea a scăzut. A rămas singur profesorul cu elevii. Totuşi, zilele din Iunie erau şi aşà o mică încercare, atât pentru elevi, cât şi pentru profesor, căci se aşteptaù cu toţii la o pro-

www.digibuc.ro

babilă sosire a inspectorului. Şi, în vederea acestei posibilităţi, pe alocurea se plănuià chiar oarecare comedie nu tocmai nevinovată. Intre elevi şi profesori se stabilea un fel de tăcută convenţie în vederea succesului: dascălul îşi păstra până la sfârşit pe elevii cei mai buni, — un fel de trupă de elită — iar în vremuri mai vechi, se zice că se luau cu privire la biletele de pe masă... şi alte măsuri mai puţin inocente. O adevărată mistificare a inspectorului şi a publicului extra-şcolar.

Acum s'a sfârşit.

Nici profesorul, nici elevul nu mai fac examen general înaintea altora. Ca şi în ţări mai mature, ei vor face examen general înaintea lor *înşile*: *examen de conştiinţă*, nu de bilete.

Acì e partea delicată a reformei şi, după a mea părere, vrednică de multă atenţie pe viitor.

Ştiu că membrii învăţământului secundar sunt între toţi ofiţerii culturii cei mai *încercaţi*. Magistrat, inginer, subprefect... poate ajunge cinevà pe la 22—23 de ani. Profesor secundar, aşa cum s'au desvoltat nevoile învăţământului, nu ajunge aproape nimeni decât la o etate mai înaintată şi după examene foarte grele. Suprimarea examenelor anuale e deci un omagiu de încredere adus corpului profesoral.

Totuşi e necesară încă multă grijă. — Chiar cel mai scrupulos în deprinderi de higienă, are nevoie din timp în timp să se uite în oglindă.

www.digibuc.ro

In ce oglindă se vor uità însă de acì înainte profesorii secundari spre a-şi vedeà *figura* lor *didactică?*

In afară de conştiinţa profesorului, în alte ţări mai e şi altă oglindă. E directorul. Iar acesta nu e ca la noi un profesor cu însărcinări mai mult administrative, ci e o figură didactică, despre care cu greu îşi poate face cinevà o idee, dacă nu l'a cunoscut în ţările cu tradiţii mai vechi.

Director este acolo mai totdeauna un profesor în etate, care, după cum nu e chemat telegrafic la direcţie, de asemenea nu e poftit telegrafic să o treacă altcuivà. E un dascăl cu multă experienţă şi mult prestigiu personal, care, odată adus în capul şcoalei, răspunde de starea ei (nu numai de elevi, ci şi de profesori),—cum ar răspunde de întreaga sa familie. — Socotesc între zilele cele mai bine întrebuinţate în viaţa mea, pe acelea care le-am petrecut în apropierea unui bătrân director din Coblenz.

De la acel bătrân şi de la alţii, am căpătat impresia, că în ţările culte, directoratul e o demnitate, pe care nu oricine s'ar arăta gata să o primească. Directorul e un soiu de *pontifex.* El cearcă puterile profesorilor; el hotărăşte clasa, materia de predat pentru fiecare... el ştie leacul tuturor... E un fel de patriarh al numeroasei sale familii şcolare.

— «Când un profesor tânăr e cam încăpăţânat, am cu el mai multă muncă decât cu elevii...»

Mi-am adus aminte de aceste vorbe ale bătrânului, cu ocazia unui absolvent, numit anul acesta

www.digibuc.ro

suplinitor în provincie. Venind prin Bucureşti, mărturisea bietul tânăr că directorul liceului nici nu i-a întins mâna, când s'a prezentat spre a luà suplinirea catedrei...

Desigur, acesta e un caz rar şi trebue să fie explicat printr'o neaşteptat de rea dispoziţie momentană a acelui dirictor; dar chiar rar fiind, el este în ce priveşte directoratul ca organ de învăţământ, o dovadă că noi suntem încă în faţa problemei întregi:

Cum să se recruteze pe viitor directorii?

Profesori avem tot mai apţi, dar directori?

De bunăseamă, un şir întreg de ani, tipul directorului cu deplină autoritate şi deplină pricepere nu va puteà fi realizat. După epoca noastră cu schimbări telegrafice la anumite perioade ale vieţei publice, care nu au legături cu şcoala; după atâtea mazilirii păgubitoare pentru demnitatea corpului profesoral, e greu să-ţi închipui, cum ai puteà *inventa* minunea aceasta care se chiamă *adevăratul director.*

Şi totuşi trebue inventată. Desigur nu prin legiferare, ci pe alte căi şi mai pe sus de toate printr'o *personalitate* şcolară, care să simtă tot greul problemei şi să aibă tot zelul de a-şi luà asupră-şi rezolvirea ei. Despre aceasta va fi vorba însă mai pe larg aiurea.

Deocamdată mă grăbesc să adaog că e ceva de făcut fără a aşteptà o clipă.

Ori-care ar fi sacrificiul, cei mai aleşi dintre di-

www.digibuc.ro

rectori şi profesori trebue să fie trimişi măcar pecâte două trei luni să ia parte la viaţa şcolară a gimnaziilor şi liceelor din alte ţări, unde pedagogia are tradiţii mai vechi.

Am ascultat anul trecut timp de trei zile discuţiile unei adunări de profesori secundari, şi sunt încredinţat că avem elemente atât de bune, încât cei trimişi—chiar după scurt timp—s'ar întoarce în multe privinţe destul de orientaţi.

*

Un al doilea sprijin — o a doua oglindă — care să ajute profesorului secundar un serios examen de conştiinţă e(adică va trebui să fie) *inspectorul*.

Să nu se supere nimeni. Am cunoscut cu toţii mulţi inspectori şcolari. Câţi-va au fost persoane foarte respectabile, -unele prin ştiinţă, altele prin tactul lor, prin modestia lor... Mai toţi au fost însă, şi cred că sunt şi azi, un fel de *procurori* pe lângă ministerul de instrucţie. Procese-anchete; anchete-procese şi apoi iarăşi —procese şi anchete.

Işi au şi acestea noima lor. Sunt inevitabile. Dar în prima linie, inspectorul şcolar trebue să fie şi el — ba încă mai mult decât directorul — o figură didactică şi o *personalitate culturală* a ţărei sale. Când inspectorul soseşte într'un târg de provincie, să fie sosirea sa o serbare pentru lumea şcolară de acolo. Profesorul, care e găsit în timpul când explică lecţia, să ştie că e priceput şi cântărit de d. inspector până în amănunţimi. Atât dascălii, cât şi

www.digibuc.ro

elevii, să se uite în ochii, adică în sufletul lui,— nu la creionul său atât de suspect...

*

Dar încă odată: de unde să iai aceşti directori şi inspectori?

Fără îndoială, problema e grea, dar nu insolubilă; iar dacă n'o putem deslega integral şi imediat ar fi o naivitate să o trecem cu vederea.

Personalităţile rare nu se pot crea, ci se crează singure. Dar şi *pregătirea* înseamnă ceva,—cel puţin când e vorba de directori. Aceştia trebuesc numai decât pregătiţi. Şi abia când aceste elemente culminante ale învăţământului vor există, ne vom puteà pronunţa definitiv asupra reformei examenelor, pe care am inaugurat'o în acest an şcolar.

Deocamdată e bine că s'a sfârşit cu examinările de formă, cu condiţie însă ca să se ia toate precauţiunile morale şi materiale, pentru ca să înceapă *peste tot era adevăratului examen* şi al adevăraţilor examinatori.

Iar când aceste disiderate vor fi împlinite, dascălii care au apucat vremea examenelor cu *bilete*, cu *buchete de flori*, cu *hârţi caligrafice*—nu geografice... nu vor mai regreta în nimic solemnitatea factice a trecutului.

Un singur cuvânt, spus atunci de inspector s'au de un director capabil, va fi o răsplată, pe care în trecut niciodată nu i-ar fi putut'o da profesorului mulţimea asistenţilor dela vechile examene.

www.digibuc.ro

CĂTRE TINERI[1])

Din timp în timp, chemaţi şi pe profesori la şedinţele societăţii d-voastre. Bine faceţi. Tot aşa e obiceiul şi pe aiurea, în ţări cu tradiţii mai vechi de cultură.

La Paris, am văzut adesea între studenţi pe Lavisse. La Berlin, mi-aduc aminte că l'am chemat la o şedinţă pe Treitschke. La Lipsca, odată pe lună, membrii mai înnaintaţi ai Seminarului geografic stau cu Fr. Ratzel o seară întreagă.

Tinereţea are multe daruri, dar are şi bătrâneţea pe ale sale. Ceia ce te încântă la un tânăr, iar uneori te şi îngrijeşte, e nemăsurata încredere în sine. După cum copilul, lipsit încă de experienţa spaţiului concret, întinde mâna să apuce luna, tot deasemenea, tânărul, nedeprins cu încercările vieţii, dela premise ideale sare repede la concluzii de activitate practică, fără să ţină socoteală, cât

---

[1]) La societatea studenţilor în litere (1909 Martie 8).

www.digibuc.ro

timp și câte pregătiri trebuesc, până ce o gândire — dreaptă de altfel — să poată fi adusă la îndeplinire.

Ceia ce te ademenește din contra în purtarea omului matur și mai ales a celui ajuns la bătrâneţe, e respectul realităţilor — înţeleapta sfială în faţa greutăţii de a înfăptuì o idee, precum și o vedere mai limpede asupra fluxului și refuxului cugetelor și sentimentelor omenești. De aci nevoia firească pentru tineri de a se apropia de cei mai în vârstă decât ei. E multă înţelepciune în zicătoarea franţuzească: *si jeunesse savait, si vieillesse pouvait*... De-ar putea bătrânii să mai apuce încă odată de la capăt drumul vieţii! De-ar ști tinerii ce fel să calce pe drumul ce le stă înainte, ascuns de taina viitorului! Aci e marea antinomie practică a vieţii: ştiinţă — când nu mai e putere; putere — când nu e încă ştiinţă.

Mărturisesc, că alternativa e mai grea pe partea bătrânilor. Pentru ei, nu mai învie trecutul, nu se mai întoarce *puterea* și avântul tinereţei. D-voastră însă puteţi *ști*, cât de cât, întrebând pe cei ce au străbătut drumul ce acum vă sta înainte.

De aci nevoia de întâlnire și sfătuire...

E numai decât necesar. Altfel nu ştiţi să vă bucuraţi nici măcar de darurile cele ce vă stau acum la îndemână. Aşà, dacă v'aș întrebà bună oară, unde vă aflaţi pe drumul străbătut de universitatea noastră, mă tem că prea puţini și-ar da seama de momentul prin care treceţi în evoluţia învăţământului universitar. E firesc. Abia

www.digibuc.ro

veniţi şi vă şi duceţi — val după val. Noi însă, care rămânem locului, putem vedeà creasta mai multor valuri; le putem preţuì mai bine şi înălţimea şi direcţia.

*

Când cei din generaţia mea ne-am apropiat de această universitate, era încă vie amintirea despre cei dintâi tineri care ajunseseră la înalta treaptă a licenţei! Ce studenţi şi ce Universitate mai erà pe vremurile acelea! Toată administraţia ocupà o singură măsuţă, aşezată în colţul cancelariei, unde se adunau toţi profesorii. La măsuţa aceia sta un singur secretar, având în faţă o singură condică. Nici nu trebuia mai mult: erau cam vreo sută de tineri la drept, câteva zeci la ştiinţe, litere şi teologie. Medicinştii—mai toţi interni pe la spitale. Coridoarele răsunau când şi când de pasul vreunui student, cum răsună o biserică de sat, când intră cineva în timpul săptămânei.

Gravii noştri magistri (mai toţi cărunţi ori cu părul alb) ţineau prelegeri în faţa câtorva auditori adunaţi în banca întâi, iar câte odată chiar în faţa unui singur ascultător. Băncile din fund erau nouă nouţe.

La ce-ar fi întârziat studentul să tocească acele bănci, când cu şeapte clase de liceu puteà ajunge: profesor, avocat, magistrat, prefect şi mai tot ce se puteà ajunge în această ţară. Erau însă unii care se îndărătniceau şi stăruiau mai mult în preajma universităţii. Erau şi studenţi cu foarte multă bunăvoinţă.

www.digibuc.ro

Scăpați mărișori din licee, unde nu văzuseră nici o experiență de fizică ori de chimie, nicio plantă și niciun mineral (eu însumi am învățat zoologia pe o carte fără o *singură* figură); neștiind a cetì, nici franțuzește, nici nemțește,—nu mai vorbim de latinește ori grecește,—studenții din perioada eroică a universității descifrau cu multă silință niște manuscripte vechi, trecute din mână în mână, cu greșeli de expresii și nonsensuri care, în cele din urmă, trebuiau silabisite, căci de înțeles, nici Duhul sfânt n'ar fi descoperit vre-un înțeles de desupt.

Ce curioasă e câteodată desvoltarea societăților omenești, și cum se repetă mai peste tot aceleași greșeli! Fără să fi avut un ev mediu la fel cu cel din apus, în momentul când ne-am mănecat să intrăm și noi pe drumul culturei moderne, am făcut doi, trei pași tocmai pe cărările, în care merseseră și alții înaintea noastră.

Asfel, în plină filosofie evoluționistă, când în Anglia trăia încă Darwin și Spencer, noi, la gurile Dunării, eșind din școala bisericească, unde fusese mai toată învățătura noastră, am întârziat o clipă în pridvorul scolasticei (forme și bucherie de forme) înainte de a eșì în aerul liber al cugetări științifice și filosofice a veacului. Degeaba cugetase Kant, Comte, Spencer și toți filosofii moderni. La început, sub coperișul acestei universități resună o biată filosofie, despre care n'am puteà da o idee mai exactă, decât coborându-ne la povestirea de glume și anecdote. La unele cursuri, am

www.digibuc.ro

apucat încă tineri din categoria celor ce trecuseră examene după manuale de liceu — adevăraţi bucheri universitari.

De societăţi studenţeşti pe atuncea, abia dacă puteà fi vorba.

*

A venit apoi o nouă perioadă, — cam pe la 1890. Cu înmulţirea liceelor, s'a sporit şi numărul studenţilor. Examenele au început a fi mai riguroase şi a cere mai mult dela candidaţi. Facultăţile de ştiinţe şi de litere au început a împărţi studiile şi studenţii după secţiuni. S'a ivit oarecare mândrie de specializare...

De acele vremuri mi-aduc bine aminte şi eu.

«Critica raţiunei pure» nu mai erà o carte închisă cu şapte peceţi. Unele cursuri de filosofie începuseră a fi ascultate cu mare evlavie. Cutare lecţie despre Fichte răsună şi acum în mintea contemporanilor mei. Un fel de armonie pitagoreică, o «muzică de sfere, ce se aude cum se naşte din rotire şi cădere» a pătruns atunci în multe cugete şi a dat multora dintre contemporanii mei un indistructibil gust de idealism.

Alături de filosofie, veneau apoi studiile clasice. Latinismul hirsut al Transilvănenilor erà încă venerat şi vrednic de venerare, deşi mai mult filologic. Unii studenţii prinseseră însă a căuta sub coajă şi miezul. Ceva din asprimea romană a lui Tacit şi Juvenal începea să se simţă în cugetul şi simţirea unuia sau altuia dintre tineri. In curând s'a

www.digibuc.ro

adaogat însă şi eleganţa elenică, într'o senină înfăţişare de forme frumoase: sculpturale şi arhitectonice. Atunci s'a arătat pentru întâiaşi dată în metropola aceasta a regatului românesc feciorelnica Diana Gabii, atunci a venit Polymnia şi Venerea din Milo, pe care le vedeţi şi azi în Ateneu: tot atunci s'a ivit şi grupa frontonului dela Egina, iar un *magister elegantiarum*, un fel de păgân superior, a făcut să se simţă în universitatea noastră o caldă adiere de clasicism.

E greu de închipuit azi, cu ce emoţiune tinerii ridicau ochii spre colonada Ateneului atunci nou. E cu neputinţă de povestit, cu ce tremurare de suflet au trecut unii şi alţii în faţa marei pânze a lui Siemiradzki, unde ne erà dat să vedem pentru întâiaşi dată, şi numai pentru scurt timp, silueta templelor greceşt şi marea dela Eleusis—un strălucit decor pentru Phrynea gata să intre unde...

Fără nici o îndoială, cultura intelectuală şi artistică începea să devină o realitate. Vibraţia aceia sunt sigur nu s'a perdut. In multe suflete durează încă şi până azi.

Şi nu numai cultura universală, ci şi cea pământeană începuse a încălzi inimile. Erà vremea când Eminescu stăpânea covârşitor sufletul tinerimei. Erà întâiaşi dată când simţeam, că din neamul nostru s'a ridicat un artist, cu care ne puteam înfăţişa înaintea oricărui popor cult.

Din vremea aceia datează şi lozinca de «Unitate culturală a Romànilor», un cuvânt luat apoi in-

www.digibuc.ro

deşert de mulţi, dar pe atunci plin de atâta înţeles, în cât tineretul universitar simţise nevoia de a-i da formă concretă prin înfiinţarea «ligei culturale», şi printr'un «memoriu» care, cu o tinerească semeţie, cearca să convingă tineretul universitar din alte ţări despre dreptatea aspiraţiilor noastre.

*

Când m'am apropiat din nou de această *alma mater*, după vre-o zece ani, am găsit valul şi mai ridicat. Universitatea erà plină ca un ştiubeiu: mulţi profesori, multe cursuri, multe examene, multe societăţi studenţeşti şi foarte mulţi licenţiaţi.

Ceiace erà însă mai îmbucurător e altceva: începutul seminariilor. Tinerii prind acum a se încrede în puterile lor şi unii ajung să lucreze cu destulă îndemănare. Dv. care treceţi cu valul nu vă daţi seama ce înseamnă această schimbare. Nu puteţi bănui însă cât de mult preţuim ceiace puteţi dobândi acum la o etate, pe când noi abia dibuiam. Când vedem azi în seminarii nu numai studenţi, ci şi licenţiaţi — ba unii stăruesc chiar după examenul de capacitate, cum se întâmplă şi în universităţile străine — fără să fim cu părul de tot alb, noi, profesorii din această fază, avem sentimentul liniştitor de cuget, că am crescut o generaţie mai bună decât a noastră, ceeace e întâia şi cea mai din urmă datorie a oricărui povăţuitor al tinerimei.

*

www.digibuc.ro

Așa a fost trecutul universității și, după cum vedeți, nu e vrednic nici de osândă, nici de dispreț. Prezentul îl cunoașteți singuri și, după a mea părere, e îmbucurător.

Cum va fi viitorul?

Putem răspunde liniștiți, căci știm de cine atârnă.

Viitorul poporului nostru, ca și al oricărui popor, atârnă întâi de marea taină ce se numește geniu. In năzuința către perfecțiune, speța noastră se întrece uneori pe sine însăși. Ceeace e armonie ideală, ajunge din când în când armonie-reală. Printr'o fericită întâmplare a nașterei, ici și colo răsare omul-extraordinar care, dând la iveală adevăruri nouă în știință și forme nouă în artă, ne despăgubește pe toți de uniformitatea vieței mediocre. De-l chiamă Ion al lui Nică a lui Petre din Humulești, Eminescu din Ipotești, Alexandri de lângă Mircești, Coșbuc de lângă munții Rodnei... sau cum îl mai cheamă, geniul și talentul e o putere tainică, quasi-tumultuară, care ridică dintr'o dată la o înnaltă treaptă capacitatea de a gândi, simți și lucrà a unei generații și a unui neam întreg.—Marconi a mutat într'o zi ițele corespondenței dintre oameni pe toată fața globului!

Și astfel de energii, fie în știința pură, fie în aplicațiile științei, fie în artă, filosofie și literatură, avem dreptul să sperăm a le vedeà eșind la iveală și între hotarele noastre. Cu fiecare rând de auditori care se perindează pe aceste bănci,

www.digibuc.ro

poate că se strecoară şi acela care, neluat întâi în seamă şi puţin preţuit, va fi poate mâne o podoabă culturei noastre şi chiar a culturei omeneşti în genere. Bunele însuşiri trupeşti şi sufleteşti ale neamului românesc ne îndreptăţesc să credem că aceste speranţe nu-s numai simple amăgiri.

*

In al doilea rând, viitorul atârnă de ceva mai sigur decât geniul şi talentul, — atârnă de munca noastră a fiecăruia.

Mare virtute a muncei... mare putere a disciplinei câştigate prin încordarea zilnică în agonisirea ştiinţei! Studiul cel mai mărunt, — al unor obscure vorbe dialectale — bine făcut, e ceva definitiv: o piatră care va putea fi zidită şi rezidită în mii şi mii de clădiri viitoare. Descifrarea şi analiza critică a unui document istoric poate fi iarăşi ceva definitiv—dă un rând sau poate chiar o pagină întreagă dintr'o mare operă de sinteză viitoare, iar rândul şi pagina aceia vor fi ale *tale*, nimeni nu ţi le poate răpi. Un studiu asupra peteculuí de pământ, pe care e aşezat un oraş sau pe care se întâlnesc două pârae, — cum aţi avut unii prilej să faceţi — e în felul sau o operă de o reală însemnătate, căci e o *vedere*, care înlesneşte alte vederi şi mai ales e: manifestarea liberă a unei puteri ce prinde conştiinţa de sineşi. O experienţă de laborator, determinarea unei plante, studiul unui animal sau

www.digibuc.ro

mineral... e o colaborare cu Cuvier, Darwin şi alţi protagonişti ai ştiinţei. E un dar pe care ţi-l dai ţie însuţi şi pe care, vorba Bibliei, nimeni nu-l va luà dela tine.

Atunci de ce ne-am îndoì de viitor?

Valul cu care treceţi Dv. e cel mai înalt dintre câte au fost, şi aşà trebuea să şi fie într'o desvoltare normală a instituţiei noastre de cultură. Firește, sunt încă destule scăderi, dar esenţial lucru e ca în fiecare epocă să putem constatà un progres cât de mic.—Despre rest se vor îngrijì urmaşii, care vor putea merge mai uşor pe calea deschisă de noi.

Iar în această ordine de idei, iată câteva păreri asupra cărora rămâne să cugetaţi singuri.

Mai întâi, progresul studiilor Dv. socot că va fi înlesnit, dacă se va simţì mai mult contactul dintre o facultate şi vecinele ei. Ar fi bine să chemaţi din timp în timp pe câte un coleg dela alte ramuri ale ştiinţei, să vă spună ce mai e nou în studiile de care nu vă puteţi apropia. Un astfel de oaspete ar aduce, cred, în adunarea Dv. sentimentul unei mici serbări. Aţi împlinì şi menirea filosofiei, care e o disciplină de coordinare a rezultatelor dobândite în alte ştiinţe, aţi ridicà apoi şi nivelul discuţiei; — în faţa oaspeţilor, stăpânirea de sine e totdeauna mai mare; se elimineazà atunci dela sine incidentele care înnăspresc uneori zadarnic relaţiile între membrii unei societăţi. Obiceiul acesta ar înlăturà apoi şi cusurul părtinirei pentru sine şi ale sale. Nimic mai plăcut decât specialistul

www.digibuc.ro

modest; nimic mai supărător decât închipuitul care socoate că numai în colţişorul specialităţii lui e tot adevărul, toată lumina. Pe oamenii care văd lumea numai cu un singur ochiu, Kant îi numeà ciclopi. Feriţi-vă cât puteţi de ciclopie.

Al doilea, cred că veţi înlesni mult dezvoltarea D-v. sufletească, dacă veţi observà bine hotarul între idee şi realitate. Pe cât e de încântător tânărul care are sentimentul relativităţii valorilor şi-şi dă seama de înţelepciunea proverbului că «nu toate câte sboară se mănâncă», pe atât e de supărător năucul care, prins de o formulă citită sau auzită de la alţii, dă busna înainte ca o streche neroadă şi se încaeră cu cel dintâi obstacol, fără să-şi dea seamă de rezistenţa lui reală.

Dv., pe drumul pe care mergeţi acum, se cuvine să pipăiţi realitatea pe cât e posibil de departe, cu toiagul raţionamentului, nu cu fruntea Dv., care poate rămânea rănită, iar când ajungeţi jertfa unei formulei perfide — chiar dezonorată. Să ştiţi că bunavoioţa şi dorinţa de a fericì lumea nu e numai în sufletul tinerilor, ci şi înalte suflete. Inainte deci de a sosì momentul, ca să puneţi înşi-vă mâna la roată, aveţi prevederea de a vă întrebà: oare de ce cutare sau cutare (om de onoare şi acela) nu împlineşte ceeace mi se pare mie tânăr, atât de uşor de împlinit? Nu cumva o fi greu? Şi nu cumva e chiar cu neputinţă, după cum e cu neputinţă să tragi cu creta pe tablă o circonferinţă care să realizeze deplin

www.digibuc.ro

noțiunea ideală a circonferenței? Mare câștig să știe cineva din timp prețiosul adevăr, că nu toate câte sboară pot fi aduse pe masă.

În al treilea rând, înainte de a ajunge la chestia totdeauna prozaică a mesei, căutați de vă adunați, nu numai știință, ci și o mare provizie de poezie. Și anume: în acești încântători ani ai tinereței, când toate sună armonios la ureche, opriți-vă pe loc să ascultați măcar o clipă muzica potolită a clasicilor. De geaba trăește, cine n'a stat de mai multe ori în viața sa la sfat cu Omer, în ochii căruia s'a oglindit cea mai frumoasă înfățișare a chipului omenesc. Cine îl citează, fără să-l citească, sau îi pomenește în deșert numele, ar trebui privit ca un sălbatec care, fără să-și dea seamă, amestecă mărgăritarul cu nomolul prost al vorbelor de toate zilele. Cine n'a stat apoi la tainit în ceasurile sale cele bune cu un artist ca Tacit, nu știe ce va să zică nobleța sufletelor care au săvârșit odinioară minunea de a face dintr'un oraș stăpânul întregei lumi.

Sunt mari și timpurile noastre. Cum să nu fie, când vedem prin părete cu ajutorul fotografiei și vorbim prin văzduh, ca duhurile, fără nici o legătură, — pe deasupra mărilor și țărilor. Când socotim că într'un bănuț de aramă e atâta energie întra-atomică, încât dacă am deslega-o s'ar schimbà fața universului, căpătăm despre îndrăzneală și adâncimea cugetului omenesc o idee în adevăr grandioasă. Un tânăr care a isprăvit abia liceul,

www.digibuc.ro

un ascultător al unui curs de fizică ori de himie, poate fi mâne sau poimâne un adevărat Prometeu.

Dar cu o singură condiţie: să păstrăm şi înveacul nostru, când partea tehnică a vieţii pare că merge dela sine, să păstrăm frumoasa măsură a contemporanilor celui ce a creat dramatica figură a lui Prometeu. Elinul acela, şi eroul lui, au fost «mari liniştiţi» faţă de natura fizică şi morală. Câţi-va ciclopi şi câţi-va miopi ai specializării au declarat în vremurile noastre că geniul e o formă de ameţeală! şi de nebunie. Fals. Geniul e cea mai înaltă formă a puterii şi a sănătăţii, iar puterea mare şi sănătatea e totdeauna liniştită. — O vedem la clasici, care tocmai de aceia au rămas neîntrecuţi.

Dela umanitatea de bronz sau de marmoră a clasicismului, am căzut acum în unele priviri la umanitatea de mucava şi stambă proastă a americanismului a toate nivelator. Omul cumpătat şi echilibrat al Atenei şi Romei pare că e în primejdie să se piardă.

Paguba aceasta, căderea aceasta trebue însă înlăturată, iar leacul e în clasicism, care vindecă sufletul de orice trivialitate şi, dându-i măsură, îl scapă de primejdia lunecării spre Chaos atât în artă, cât şi în viaţă.

Ce minunat îndreptar era pentru cei mai buni dintre antici idea superioară de *ethnos*. Tot ce nu-i Elin, e barbar... Superbă afirmare a individualităţii unui popor! Ideia trebue reluată: oricine nu aparţine unei *naţiuni* şi nu simte în sine mândria

www.digibuc.ro

unei meniri naţionale, deosebite, e un «American», — o individualitate fără caracter specific, un colportor de idei şi de sentimente eterogene, iar cu vremea şi de sânge eterogen.

Clasicismul, pe lângă poezie, învaţă pe cel ce se apropie de el ce înseamnă demnitatea unui neam, şi prin aceasta te păzeşte de amestecul cu turma internaţionalilor de pripas, care au uitat de unde vin şi le este indiferent încotro vor apuca.

Urmând acelor îndrumări, anii aceştia de studiu vor fi ca trecerea printr'o frumoasă grădină înflorită. Va înflorì cugetul, va înflorì simţirea, iar parfumul tinereţei se va împrăştia şi spre învăţători-- spre noi, tovarăşii d-v. de lucru, care, privind anii cum se duc, avem o singură mângâere: când ne vom coborî de pe această catedră, să putem lăsà pentru pregătirea viitorului o generaţie însutit mai puternică în lupta pentru adevăr: în ştiinţă, în artă şi totdeodată în viaţa publică a Statului.

www.digibuc.ro

MANIFESTARI STUDENŢEŞTI

Anul[1]) acesta universitar s'a început la Ploeşti cu un «congres al studenţilor» interzis de ministrul instrucţiunei publice. Semestrul întâi s'a sfârşit cu o întrunire la *Dacia;* iar în acest răstimp, ziaristica s'a înavuţit prin apariţia unui nou jurnal: «*Tribuna, organ studenţesc-naţionalist, redacţia în calea Victoriei, 51*».

Imprejurările acestea sunt un simptom caracteristic pentru îndrumarea culturală a generaţiei care ne trece pe sub ochi.

Elemente universitare — şi anume, studenţi — care să simtă nevoia de a-şi orienta activitatea după indicaţiile zilnice ori săptămânale dintr'un ziar! aceasta e cu totul neobişnuit şi poate fără precedent în istoria tuturor universităţilor din lume.

Tinerii, care a luat cuvântul la întrunirea de la Dacia, se zice că ar fi făcut o paralelă între

[1]) 1903.

www.digibuc.ro

studenții de odinioară și cei de azi. Din ziare n'am putut află, care au fost indicațiile date de acei sfătuitori studențimei noastre; dar desigur, cu ocazia aceasta, mulți își vor fi adus aminte de studențimea altor țări și chiar de auditorii mai vechi ai universității noastre spre a-i compara cu cei de astăzi.

* * *

A fost o vreme (între 1865 și 1890), când la unele prelegeri abia erau de față câte doi, trei studenți, — și aceia bursieri ai școalei normale superioare, — un fel de internat universitar.

Eră vremea studentului cam înaintat în vârstă, cam slab în pregătire, dar înciudat la muncă. Examenul, firește, eră o adevărată opintire: mai cevă note, mai un volumaș francez... și cu chiu cu vai, primejdia treceà. Dar și trecerile de licență erau rare ca rândunelele în luna lui Martie. Dela 1865 până la 1888 (aproape un sfert de veac) facultatea de litere n'a dat decât 33 de licențiați, iar cea de științe abia 21.

A venit apoi epoca îngrămădirei la universitate,—un rezultat al liceelor create de politica județeană.

De unde înainte paltoanele și pălăriile stau înșirate pe bănci, au trebuit acum și cuiere, căci sălile gemeau de auditori. Se înțelege că nu toți cei înscriși treceau și examene; dar totuși destul de mulți. Ba unele examene erau paradoxale ca

www.digibuc.ro

presumție din partea candidaților, care pe acì, pe acì stau să ajungă — adică își închipuiau că le mai lipsește puțin, ca să ajungă — pe profesori.

Simpatică, oricum, și această perioadă, cu toată ridicula îngâmfare a unui tineret prea închipuit de pe urma unor studii ceva mai bogate; dar simpatică la urma urmei prin avântul său și mai ales prin aducerea în discuție publică a unei cestiuni de o supremă însemnătate: cestiunea culturei neamului românesc din afară de hotarele regatului.

S'au încălzit atunci multe inimi; și chiar departe de zidurile universității s'au aprins lumini, care nici până azi nu s'au stins, poate, cu desăvârșire.

Au venit în sfârșit timpuri... pe care e bine să nu le mai amintesc. De rușinea lor însă n'au fost de vină numai tinerii, ci și cei cu părul alb, dovedind astfel cu toții lipsa de temeiu a culturei noastre în genere și a celei politice în special.

Acum eată și *ziarul*, pe lângă o insolită inaugurare de an la Ploești și un sfârșit de semestru la Dacia!

Evident am ajuns departe.

*

Mă abțin dela orice apreciare asupra acestor împrejurări culturale din tânărul nostru regat. Să-mi fie totuși permisă o amintire din alte țări.

Nici pe acolo nu-s toate perfecte, dar e neasemănat mai mult bine și mai pre sus de toate e

www.digibuc.ro

un adânc sentiment de armonie şi de proporţie : fiecare e bucuros cu ale sale şi nu doreşte să fie decât la locul şi timpul său.

La universitate e ştiinţa ; afară însă e o încântătoare veselie, — mai ales în Germania, Elveţia şi Anglia. După vechiul obiceiu al strămoşilor lor din vremea lui Tacitus, studenţii germani nu se sfiesc în timpuri anume de a fi părtaşi la lungi şedinţe de noapte în faţa paharelor. Criticabile, — fără îndoială, unele amănunte ; dar în totul lui tot înălţător de suflet acest *simposion academic*. Se dovedeşte aceasta cu prisosinţă din cîntecelelor pentru *Germania* (Deutschland Deutschland über alles) pentru universitate,— *alma mater* ; pentru *iubirea* germană; pentru *Rinul* german... pentru tot ce este frumos şi scump sufletului lor. Merg până acolo că, din cenuşa vremurilor de mult trecute, trezesc scânteia pasiunilor de acum 2000 de ani. Urmaşi lui *Arminius* cântă şi azi : *Când Romanii au căutat pe dracul* au venit la Arminius în pădurile Germaniei... !

Ştie el ce ştie neobositul împărat Wilhelm al II-lea, când îşi duce singur copiii şi pe moştenitorul coroanei să ciocnească paharul la aceiaşi masă, unde a stat şi el cu tovarăşii din corporaţia *Borussia* dela Bonn. Trebue să aibă ceva în gând — şi mai ales în inimă — profesorii, magistraţii, guvernatorii de provincii şi alţi demnitari mari ai Statului, care, veniţi în treacăt prin Berlin sau prin oraşul universităţei unde au studiat, se aşează

www.digibuc.ro

nepoftiți lângă tinerii membri ai corporației în care au fost și ei, și cântă împreună *gaudeamus igitur:* cei tineri de bucurie, cei cu părul alb, de înduioșarea anilor pentru totdeauna rămași în urmă....

Iar ce a eșit dintr'o astfel de educație seuină o știe mai bine și decât împăratul, și decât universitarii Germaniei de azi, o știe istoria războaelor germane. Stâlpii de marmură și de granit așezați la intrarea fiecărei universități vor păstrà pentru toate veacurile ce vin amintirea acelora care, dela vesela masă universitară, au plecat să moară și au murit pentru înălțarea patriei lor...

Să dau această viață drept model tinerimei noastre universitare?

Cu neputință. Și în orice caz, copia ar fi inferioară față de original. Din contra, *din noi*, adică din *sufletele noastre* trebue să răsară ceeace e potrivit pentru noi; iar în sufletele noastre nu va răsări nimic, până ce nu vom căpătà mai întâiu mândria trecutului nostru ca neam și o cunoștință mai exactă a posibilităților și bune și rele din viitor.

Forme eftine (ziarele spun că o parte din studenți au deshămat eri caii lui Novelli la Craiova!), forme de acestea sunt flori de hârtie, dela care nici un om cu minte nu poate să aștepte vreodată roade.

Exerciții fizice, ca în Anglia și ca cele începute de societatea gimnaștilor dela Halle după sdrobirea

www.digibuc.ro

Prusiei de Napoleon, asta da. Deprinderi de tir ca în Elveția (atât franceză, cât și germană) și chiar în vecina Bulgarie, asta da, fiindcă e lucru bărbătesc. Cântece— nu numai concerte de soliști, pentru ureche—ci cântarea de entusiasm, pornită din ceata întreagă, asta da, din tot sufetul da. In sfârșit, lungi călătorii cu toiagul în mână, din cotul dela *Mangalia* până la *Putna*, unde se odihnește eroul de trei ori sfânt al neamului nostru, sau până în *Munții apuseni*, la gorunul lui Horia, asta, mai pre sus decât ori și ce, da și iarăși da.

Căci atunci — și numai atunci — vom căpătà siguranța că și la noi, ca și în batjocoritele stătulețe ale Germaniei de odinioară, se va pregătì o epocă de aur în politica istorică, singura de care trebue să se intereseze auditorul unei universități.

Dar *se va pregătì*... numai dacă cei ce trec acuma prin grădina fermecătoare a anilor tinereței, privind departe — înainte, se vor ferì cât mai mult de mărăcinii realităților așa de triste din timpurile de față.

Tinerimea noastră, dacă își respectă idealul și-l iubește, să nu aspire niciodată a se... coborî. Aceasta i-o spune un profesor, care nu are pe conștiință de a o fi ademenit vreodată spre eroare.

www.digibuc.ro

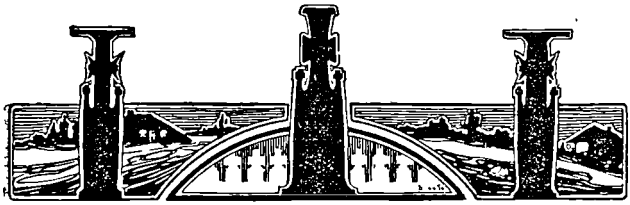

VINOVATA UITARE.

Tineretul universitar, care a sărbătorit pe Cuza la Ruginoasa, a trimis omagiile sale Suveranului. Bine a făcut. Cel ce scrie aceste rânduri a apucat vremuri rele. Când regele a sărbătorit un sfert de veac dela sosirea sa în ţară, a venit la 10 Mai să-l salute tot norodul. De lângă statuea lui Mihai, El a privit defilându-i pe dinainte: armata, elevii şcoalelor publice şi private, delegaţiuni din provincie, comitete ale deosebitelor societăţi împreună cu drapelele lor... au defilat până şi văduve şi femei nevoiaşe, unele în papuci, urmând grăbit steagul societăţei lor de ajutor... Dela universitatea din faţă nu s'a arătat însă nimeni. Cu o seară mai înainte, studenţii hotărîseră să se abţină dela serbare, să nu primească darul regelui (Fundaţia Carol), iar prezidentul, un medicinist simpatic, mulţumind adunărei, declarase că prin o atare atitudine «studenţii au înaintat democraţia cu 30 de ani». — Abia s'au găsit câţiva, care au îndrăznit

www.digibuc.ro

să trimită la palat o delegație împreună cu corpul profesoral spre a salva măcar aparențele.

Urâte timpuri! Bine că s'au dus. Bine că tineretul universităților noastre a început de vreo 10—15 ani să simtă și lucreze mai potrivit cu menirea sa.

Telegrama dela Ruginoasa ne dă însă iarăși de gândit.

«...generația care începe, și pe care o reprezentăm noi, vă trimite respectuoasa încredințare a unui absolut loialism celui dintâiu *stăpânitor* al României, căruia vitejia *țărănimei* i-a pus coroana de rege pe frunte».

Cum adică? Țăranii singuri au purtat războiul și au întemeiat regalitatea? Aceasta e judecata tineretului nostru care face studii istorice și care mâine se va sui pe catedră spre a spune copiilor ce fel a fost trecutul țării?

Cum, Valter Mărăcineanu, Șonțu, Giurescu, Ene, au fost niște *Nimenea*, niște netrebnici, iar buni în trebile războiului n'au fost decât Ion și Neacșu? Aceasta e seninătatea de cuget care domnește în universitățile țării noastre?

Dela cine a pornit gândul pătimaș care a inspirat acea telegramă? Cine e desrobitul sau omul de pripas, sosit din alte țări, care vorbește de *stăpân* în regatul liber al regelui Carol I? Cine e retrogradul care ne întoarce cu fața spre monarhiile asiatice și semi-asiatice, dela care nu vrem să primim lecții de cultură? Cine își ia apoi îndrăsneala să despartă neamul nostru în felii și ridică pe frate contra fratelui?

www.digibuc.ro

Am văzut cu întristare unele ziare ale celor ce au răspunderea ordinei în acest stat, vorbind de «mâinile reci» ale burgheziei «rapace», fără să le vină în minte acelor progresişti-papagali, că burghezia românească ne e tot aşa de scumpă, ca şi ţărănimea; că cismarul, dulgherul, tâmplarul, tipograful, precupeţul, negustorii de tot soiul care duc lupta contra concurenţei streine, sunt şi ei carne din carnea noastră, sânge din sângele nostru; că sunt tot aşa de trebuincioşi şi vrednici de laudă şi încurajare, ca şi cei dela coarnele plugului.

Şi acum, după ce gazetele unui partid batjocoresc fiinţa acestor orăşeni şi asmuţă satele contra oraşelor, acum vine şi tineretul să-i insulte, trecând cu buretele peste faptele din războiu, ca şi cum toţi orăşenii ce au slujit atunci sub steagul ţărei ar fi fost nişte laşi fără cinste şi fără patriotism?

Crede tineretul că cei ce au lăsat dalta, mistria, ferăstrăul, compasul ingineresc, codicele de legi, catedra, moşia, fabrica... toţi aceia au fost nişte bicisnici, şi singur Ion şi Neacşu au pus pe capul Domnitorului de atunci coroana de rege? Aceasta e imparţialitatea istoriei?

Dureroasă rătăcire şi vinovată nedreptate!

*

Ca printre gene văd departe, departe... acum 30 de ani... cete risipite pe un deal, arme puse în piramidă, soldaţi cu raniţe în spate şi cu baeri multe peste piept, călăreţi, pedestraşi, vălmăşag

www.digibuc.ro

mare ca la iarmaroc. Pare că aud şi acum goarna care a despărţit într'o clipă pe toţi cei cu pană la căciulă şi cu mantalele suflecate ca pentru drum, de bătrânii care au rămas obidiţi alături, şi de femeile, cari sughiţau de plâns, ascunzându-şi faţa în marame. Pare că văd şi acum la doi paşi lângă mine, coloana întreagă desfăşurată, trecând podul Dragomirei în pârâitul tobelor, şi înşirându-se în lungul şoselei pe urma căpitanului care mergea călare în frunte. Am auzit cu urechile mele bocetul desnădăjduit, care a isbucnit din mii de piepturi, când capul coloanei a trecut dela casa lui Lău, iar bătrânii se sileau să oprească femeile, să nu strice inima soldaţilor, ţinându-se mai departe, după ei. Le-am auzit, le-am văzut toate acestea...

Am îngenunchiat la un an după aceea cu tot norodul lângă zidul mănăstirei la parastasul căpitanului care nu s'a mai întors, al «dorobanţului» pe care îl aşteptasem cu atâta dor toţi ai familiei... l'am văzut pe sergentul Viţă venind rănit, pe sergentul Bocu sosind schiop şi şchiop târându-şi viaţa, până ce a intrat în mormânt. I-am văzut, i-am cunoscut... Şi păcat mi-ar fi înaintea lui Dumnezeu şi a cugetului meu, dacă aş smulge măcar o rază din cununa ce se cuvine acestor viteji. Pot zice ca Psalmistul: «Lipească-se limba mea de grumazul meu...» dacă voiu spune un cuvânt de ocară asupra acestui minunat, în adevăr minunat popor, care a fost în stare să aducă astfel de jertfe.

www.digibuc.ro

Mă cuprinde însă indignarea, când văd că în chip de laudă pentru ţărani, se aruncă osânda uitării asupra celor ce au fost în fruntea lor.

Cum, a murit fără glorie căpitanul care a căzu în capul companiei? şi Şonţul care în ziua aceia a cerut să treacă la batalionul de atac şi a perit alături de soldaţii săi în viforul nemilostiv care i-a cuprins dintr'odată pe toţi? Cum, numai cei din sate au îngenuchiat în ziua aceia în Valea Plângerii?

Aceasta e dreptarea ta tineret universitar? Aceasta e nobleţa sufletească a generaţiei care se ridică? Recunoştinţă numai pentru unii, iar pentru ceilalţi o insultătoare uitare?

Nu, de sigur, nu acesta a fost gândul tineretului, ci e la mijloc numai un nefericit amestec al oamenilor pătimaşi în fapta şi cugetul tinerilor lipsiţi încă de experienţă.

*

Şi cine sunt cei ce seamănă această neghină a vrajbei în sufletul tinerimei?

De gazetele care asmuţă satele împotriva oraşelor ne împiedică sila să mai vorbim. Sunt însă şi alţi semănători de neghină şi despre aceştia trebue să spunem două cuvinte:

Lipsa noastră de cultură temeinică, precum şi atmosfera demagogică a vieţei noastre politice a lăsat să iasă la iveală în anii din urmă o seamă de oameni neisprăviţi. Cu porniri generoase în

www.digibuc.ro

unele momente, dar în esența lor făpturi condamnate la o veșnică invidie (și de aceia la o veșnică mișcare și schimbare), oameni de flacără, capriționi ca și flacăra care, în loc de a luminà orbește. Suflete sdruncinate. Ceva mijlociu între sănătate și nebunie.

Lipsiți de orice fir logic, în gândire ca și în fapte, formula vieței lor e un *perpetuum mobile.* Trăiască flacăra, trăiască cutremurul, trăiască haosul, numai mișcare să fie și, dacă se poate, *ei* pe un piedestal în mijlocul agitației.

Alături de aceștia sunt și neisprăviți de alt gen: genul rece. Reci fiindcă sunt streini de noi și de ale noastre. Edecuri greco-evreo-muscălești, inteligențe obtuze, fără pic de lumină; suflete fără scântee de entusiasm.

Lumea pentru ei are o singură culoare — cea mohorâtă. Această speță — și mai detestabilă — propagă ura sadea; distilează conștient veninul, după cum neamul rece al unor târâtoare secretează zi cu zi picătura fatală, pe care o strecoară în rana victimei imprudente ce trece pe delături.

Mai ales a ceștia sunt cei care cultivă și împrăștie sămânța de vrajbă în inimile tinerilor ce n'au încă simțul vieței reale. Ce le pasă acestor anarhiști — reci sau înflăcărați — și cum ar puteà să le pese, când lipsa de judecată — la unii, de suflet — la cei-lalți îi împiedică de a prevedeà catastrofa, pe care totuși o pregătesc? Nouă însă ne pasă și de aceia ținem să spunem lămurit:

www.digibuc.ro

E o datorie pentru toţi tinerii—nu vorbim de roadele seci, inevitabile în fiecare generaţie ci, de cei capabili de independenţă sufletească—e o datorie să se abţină dela nepreptăţi, ca cele din telegrama de eri. Să-şi dea seama că unele vorbe din această telegramă aduc o sângeroasă ocară unei bune părţi din neamul nostru, — şi tocmai cele mai primejduite. Să-şi dea seama, că negustorii, câţi mai sunt — şi slavă Domnului sunt încă destui în Muntenia şi Oltenia,—meseriaşii de tot felul, inginerii, arhitecţii, preoţii, profesorii, fabricanţii, proprietarii, funcţionarti statului... sunt şi ei elemente sociale pozitive, şi că tocmai dela acestia se aşteaptă ofensiva cea mare în lupta pentru apărarea ţării de vegetaţia parazitară a străinilor care năzuiesc să cuprindă toată faţada vieţei noastre de stat modern.

Să ţie seamă tinerii, că acum 30 de ani, această pătură cinstită şi muncitoare a fost şi ea pe pământ, nu sub pământ ; a trimis şi ea pe ai săi dincolo de Dunăre, alături de ţărani. A stropit şi ea cu sângele ei tunurile din care s'a făcut coroana de rege.

Să ţină seama, fiindcă momente mari se apropie iarăşi.

Va veni o zi.... sunt sigur.... Iarăşi curele şi baere multe peste piept, iarăşi coloane întregi în marş... iarăşi toate durerile şi toate speranţele aşteptărei între moarte şi viaţă, între ruşine şi slavă.

Când năframele vor fâlfâi, când trenurile se vor

www.digibuc.ro

urnì din gări, când ofițerii vor salutà din vârful săbiei; când în vagonul de lângă maşină muzica regimentului ce pleacă la războiu va face să tremure geamurile, va salutà oare tineretul cu vorbe ca cele din telegramă pe ofițerii care vor trebui să ducă cea dintâiu companie la asalt? Vor spune oare ofițerimei adunată din toate familiile țării, că singurii ostaşi pe cari se sprijină nădejdea neamului sunt cei sosiți din vatra satelor, iar ceilalți sunt de prisos, nevrednici de amintire şi de recunoştintă?

Tineret universitar, în ziua aceia te vei sfii de sigur să subscrii telegrame ca cea de eri. Şi dacă vrei o povață dela unul care îți poartă grijă în vederea vremurilor ce ne aşteaptă, iat-o:

Invață-te să cugeți singur. Dacă elementelor haotice şi anarhice nu le e ruşine să ducă patima până la infamie, tu nu te lăsa amețit; nu amesteca cu ambițiile lor dreapta ta generozitate față de frații şi de toți consângenii tăi din oraşe.

Față de săteanul care se sprijină la nevoe pe toți cei din sat, Românul dela oraşe, asediat uneori de streini până la uşa şi ferestrele casei, e mult mai primejduit — şi prin urmare tot aşa de vrednic de ajutorul tău.

Tineret universitar, fii drept!

Studenților de azi le e ruşine de vremea când auditorii universității nu voiau să aducă suveranului omagiile ce i se cuvineau. Deprinde-te a fi

www.digibuc.ro

drept în vorbe, ca şi în fapte, pentru ca să nu rămâi de ruşine faţă de generaţia de mâine.

Căci generaţia aceia, în vederea idealului nostru istoric, va cuprinde de sigur cu aceiaşi dragoste întregul nostru neam dela cei mai umiliţi până la cei din slavă, dela vlădică până la opincă.

www.digibuc.ro

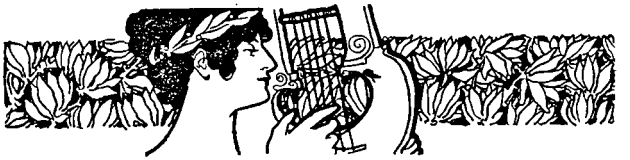

O ÎNTÂLNIRE ÎN CALEA BINELUI

In piaţa teatrului, unde florăresele anunţă sosirea primăverei, s'au întâlnit zilele acestea Caritatea şi cu «dragostea pentru limba românească». Urmarea a fost: vagoane de tramwai scoase de pe şine, prăvălii devastate, un tumult groaznic şi apoi un iureş de cavalerie uşoară şi grea,— cum nu s'a mai simţit niciodată pe paveaua Bucureştilor.

Fără îndoială, şi unii şi alţii lucrăm pentru binele poporului nostru; iar în grija de popor, esenţial lucru e întâi şi mai întâi «pâinea de toate zilele», pe care chiar nevinovata rugăciune a copilaşilor nevrâstnici o cere în fiecare dimineaţă dela «Tatăl nostru», cu sincera credinţă că li se va da.

Societatea doamnelor dela Obolul vrea tocmai să *dea*, iar studenţii trebuiau să facă loc şi să salute cu pălăria până la pământ pe cele ce veniseră să aline suferinţa la atâţia nevoiaşi, a căror strâmtorare uneori tragică umple coloanele ziarelor cu descrieri ce sângerează inima oricărui om cu puţină simţire.

www.digibuc.ro

Când e vorba deci numai de caritate, membrele acelei societăți de binefacere pot să fie deplin convinse, că ceice apreciază mai temeinic buna lor intenție sunt tocmai studenții. Căci doamnele din societatea avută, când se gândesc la caritate, de bună seamă, unele ascultă de oarecare principii morale, câștigate printr'o reală educație sufletească; altele vor fi urmând quasi-maşinal bunei tradițiuni de milostenie a bătrânilor; iar altele se vor fi gândit la serbarea dela teatru fără nici o idee de obligație morală, ci numai cu speranța de a-și mulțumi curiozitatea, ascultând niște actori improvizați sau admirând virtuozitatea de pronunție franceză a vreunui compatriot care se mândrește cu problematica distincțiune de a *vorbi, simți și gândì* în franțuzește.

La studenți, din contra, respectul pentru caritate are un temei logic cu mult mai adânc. Ei știu că lupta dintre neamuri e o luptă *pentru stăpânirea pământului* «național», și prinurmare, orice ființă scăpată de mizerie, orice gospodărie întemeiată mai târziu de orfanii salvați dela moarte, e ca un steag mai mult, ridicat spre apărarea acestui pământ care al nostru a fost, și al nostru vreme să rămâe până în vecii vecilor. Și sunt sigur, pentru astfel de temeiuri, studenții ar fi salutat cu pălăria până la pământ pe toți ceice veniseră la Obolul.

*

www.digibuc.ro

Dar alături de pâine mai e ceva; mai e ființa sufletească a unui popor, care trebue și aceasta să fie apărată din toate puterile. Și acì începe greutatea, reala greutate a culturei române în prezent; căci în această privință, ideile sunt departe de a fi limpezite în mintea tutulor. Decâteori n'ai auzit fiecare din noi:

— Da, mă rog, de unde atâta curtenie către popor? De când această «etnicărie» și această pornire exclusivă de a susține un neam contra tuturor celorlalte sub toate formele, — până și sub forma unei reprezentări de teatru? Aș înțelege să mă țină cineva de rău că vorbesc franțuzește până și cu animalele d'imprejurul casei, *(Loulou, ma chienne, ne comprend que le français)*; înțeleg supărare, când mă aude lumea că vorbesc peste tot numai franțuzește, dar nici pomana nu mă lasă să o fac în franțuzește?

Acì e acì. Și mă tem că acì tinerii au la îndemână un răspuns care nu admite nici o replică: au de partea lor o *convingere istorică*, pe care orice om de caracter e gata să o apere până la cel din urmă sacrificiu, după cum se face și s'a făcut,— decâteori e în joc o idee, care formează polul convingerei pe vieață și pe moarte.

Și iată cum glăsuește, după câte înțeleg, acea convingere:

— Nu, doamnelor, nici pomana nu e bună, când se face pe franțuzește. Să ne fie cu ertare, dar Limba Română s'a așezat cu drept cuvânt

www.digibuc.ro

pe pragul teatrului pentru a împiedeca să intre acolo Caritatea costumată franțuzește, fiindcă un popor nu trăiește numai prin pâinea de toate zilele, și mai ales nu trăiește *pentru* pâinea de toate zilele.

Dacă la atâta s'ar ridică menirea unui neam, să ducă de azi pe mâne o viață vegetativă în felul dobitoacelor cărora le trebue numai hrană, cred că studenții, cu bogăția lor de cultură abstractă, ar fi cei dintâi, care să rămână nepăsători față cu un fenomen așà de banal și cu o caritate așa de animalic înțeleasă. Sunt un lăudabil lucru «asociațiile pentru protecția dobitoacelor», dar un popor e ceva mai mult decât atât și merită cu mult mai mult. Iar de această părere sunt nu numai tinerii, ci și profesorii lor. — Și pentruca să nu se creadă cumva, că iscodim argumente de ocazie, fie-ne îngăduit să reproducem aceste vorbe trescrise de un profesor universitar în primăvara cută:

«O astfel de concepție feniciană, care pune scopul vieței numai în procurarea unui traiu material, înlesnit pentru turma zoologică a bipezilor din granițele unui stat, concepția aceasta — ca și neamul și statul care ar avea-o — nu merită, cred, nici o clipă de sacrificiu.

De digestia plebei omenești, care ar trăi cu acest ideal împrejurul masivului Carpaților peste 100 sau 1000 de ani, nu mă interesez, cum nu mă pot interesà de ceeace vor paște erbivorele din Sudan peste suta sau mia ceia de ani. Pentru o astfel de pleavă zoologică, nici o minută de interes.

www.digibuc.ro

E o speranţă însa, — pentru mine o siguranţă. Din acest substrat etnic, plămădit cu atâta greutate în timp de aproape două milenii; din acest popor capabil de a simţi armonii superioare şi de a le înfăţişà în forma neperitoare a artei; din acest neam, după cum a eşit Eminescu (olimpicul Eminescu) de bună seamă vor mai răsărì şi alţii... poate mulţi alţii.

Căci, dacă loteria absurdă a soartei ne-a osândit să perdem cu El o operă literară de un nivel mondial, poate va mai venì Altul... iar *coroana de aur* se va coborî cu supusa învoire a neamurilor şi a secolelor pe creştetul unui geniu eşit din neamul nostru, scriind în *limba noastră*. Şi cine ştie — ca să mai pomenim şi de alte arte — cine ştie, dacă urmaşul cel mai apropiat al lui Beethoven nu va fi din ţinutul, unde se aude acuma muzica primăvăratecă a lui Vidu! Cine ştie, dacă nu cumva în ţara unde au luat fiinţa pânzele lui Grigorescu... Cine ştie?

Iată de unde vine tot interesul nostru pentru viitorul acestui popor: îl credem în stare să trăiască printre celelalte neamuri ale lumei nu numai prin buna stare economică şi ştiinţă, ceeace e onorabil, dar şi printr'o artă originală, ceeace este nemurirea însăşi.

Pentru cei ce au acest gând, poporul nostru nu e deci o plebe zoologică, gata să fie plecată şi îndemnată spre imitarea oricui, adică a oricărei mode streine; ci e fiinţa tainică a viitorului, înaintea căreia se închină toată viaţa noastră de azi.

Ne plecăm noi, pentru ca neamul nostrusă nu se plece înaintea *nimănui* [1])».

Şi atunci, vedeţi, doamnelor, lucrul se schimbă. Dacă de această părere sunt nu numai studenţii, ci şi profesorii lor, şi dacă de această opinie,

[1]) Vezi «Primăvara literară», «Epoca», Martie, 1905.

www.digibuc.ro

afară de societăți academice (ca a Românilor din Viena) mai sunt și persoane de măsura socială a d-lui Filipescu de ex. (care acum doui ani, într'un articol plin de sănătos umor, a ridiculizat franțuzomania, isbind în snobismul adoratorilor de *argot* parisian, atunci se schimbă judecata — grozav se mai schimbă.

Atunci, cu drept cuvânt, respect și mulțămită celor ce dau săracilor pâinea de toate zilele, dar de o mie de ori mai mult respect și mai multă recunoștință către limba românească, pecetea ființei etnice, care ne-a păstrat în valul vremurilor, până ce am eșit iarăși la suprafață. Respect atunci mai întâi și mai presus de toate pentru «pâinea sufletului», pe care se întemeiază toată *viața viitoare* a acestui neam, ca ființă deosebită de alte neamuri. Și de aceea cred că a spus un mare cuvânt, pe care istoria culturei românești nu-l va uita, un fruntaș al țării, anunțând că de aci înainte reprezentări franțuzești pe scena Teatrului Național nu se vor mai da. Se aducea astfel în faptă din partea doamnelor române omagiul ce se cuvenea limbei strămoșilor, limbă de care nu s'a rușinat geniul lui Eminescu și de care sperăm să nu se mai sfiască de aci înainte nici talentele mai discrete ale câtorva amatori de reprezentații teatrale.

Cinste deci, mare cinste și sincer respect celor ce au trimes vestea cea bună a păcei, de aci înainte liniște și reciprocă onoare. Iar la anul viitor, nă-

www.digibuc.ro

dăjduim că doamnele, care au auzit acele grozave strigăte de indignare, vor defilà spre Teatrul Naţional în aplauzele nu numai ale tinerilor, ci şi ale bătrânilor si ale tuturor celor ce sunt *una*, când e vorba de viitorul acestei ţări. Unde au curs petrele, vor curge florile. Ba-mi vine să cred că chiar cărturarii (ca profesorul Iorga bunăoară) vor fi fericiţi să se găsească din întâmplare pe acolo şi să salute respectuos hotărîrea acelora, care au dat făgăduinţa că se vor pune de aci înainte de acord cu sentimentele acestui popor atât de batjocorit de pe urma streinilor.

Şi iată de pe acuma, mă incumet să profeţesc un mare succes, nu numai moral, ci şi material, unei astfel de serbări.

Miile celor ce au blocat eri teatrul au şi ele destul patriotism şi destulă mândrie pentru a umplea nu într'o seară, ci în mai multe, caseta unei reprezentări de binefacere.—Cei ce au fost gata să plătească cu capetele, vor fi şi mai gata să plătească convingerea cu pungile lor, oricât ar fi acelea de uşurele.

Iar acestea nu-s închipuiri deşarte. Gândiţi-vă, doamnelor, că aproape 3000 de şcoli sunt ţinute la Românii de peste hotare numai prin bani caritătei, şi că această caritate nu cere un *heller* nici ungureşte, nici nemţeşte, nici chiar... franţuzeşte. Cer româneşte şi româneşte dau. Când se aude peacolo «Romana», tremură podelele şi vibrează până şi păreţii de spontaneitatea entuziasmului. Când se

www.digibuc.ro

aude: Eu mă duc, codrul rămâne, *plânge frunza* după mine... ori: Dela Nistru pânăla Tissa, tot românul *plânsu-mi-s'a*... ochii femeilor şi fetelor se rourează de lacrimi, iar peste capul celor ce nu le e dat să plângă, plutesc gânduri tragice, care fac până şi pe cel umilit să fie gata a-şi dà, nu punga, ci însăşi viaţa întreagă pentru înfăptuirea idealului. Aşa e acolo, şi nu va fi bine de noi, până nu va fi aici, ca şi acolo.

Isbânda aşà dar a serbărei ce va urma la anul în semn de împăcare va fi, n'aveţi grijă, deplin asigurată.

— Dar dacă nu va fi o reprezentaţie franceză, nu vor veni străinii, — nu va veni de exemplu corpul diplomatic...

— Ne pare rău că nu va veni corpul diplomatic, ne pare însă şi mai rău de inepţia celor ce cred că e perdută caritatea românească, dacă nu vor fi de faţă şi câţiva membri ai corpului diplomatic.

Pace deci şi linişte, iar ca semn de înseninare sufletească ne exprimăm buna speranţă că limba română şi caritatea se vor întâlnì din nou în piaţa teatrului şi amândouă, *de mână*, vor trece de astădată pragul spre scenă, uitând unii altora tot ceea-ce trebue să ne uităm ca fii ai aceleiaşi ţări.

www.digibuc.ro

UN PAS MAI DEPARTE

Unele obiceiuri bune ale universităţilor din apus încep a prinde şi la noi. Suntem pe cale de a avea o «viaţă universitară» din ce în ce mai cu minte.

O mare pagubă e încă imobilitatea tinerimei noastre în timpul neocupat de cursuri.

Aiurea, vacanţa Paştilor, săptămâna dela Rusalii şi vacanţa de peste vară sunt momente însemnate ale educaţiei. Cu un săcuşor la spinare, cu un băţ în mână, auditorii, părăsind *alma mater*, pornesc câte doi, câte trei... spre munte, spre mare şi încotro văd cu ochii; iar la redeschiderea cursurilor se întoarce fiecare cu mult mai bogat la suflet, de cum plecase. Medicinist, filolog, teolog, jurist... n'are a face: fiecare a văzut, în legătură cu ramura sa de studii, o parte din realitatea vieţei, pe care ştiinţa academică i-o înfăţişase sistematic şi numai dintr'un singur punct de vedere. Lozinca vacanţiei este deci pentru toţi: dela hârtie, la

www.digibuc.ro

viață,—potrivit vorbei lui Goethe: «toate teoriile sunt cenușii...! verde e numai arborele sănătos al vieții».

Așà se explică, de ce întâlnești pe acești stu- «studenți rătăcitori» până departe de căminul lor. Acuma trei ani, pe vârful Cândrelului, am întâlnit câțiva Danezi. Nu mai pomenesc pe Sașii care cunosc vârfurile și văile Carpaților, cum le cunosc în țara noastră poate abia unul la câteva sute de mii.

*

Adevărul e că dispoziția aceasta de a trăi în mijlocul naturei libere nu se naște dintr'odată. In Anglia, Belgia, Germania etc., studenții au vechi tradiții, care nu-i lasă, să cadă în amorțire nici în timpul cursurilor. Dumineca e ziua primblărei și a sportului. In deosebi Englezii sunt nelipsiți dela numeroasele lor exerciții în aer liber. Chiar și în luna lui Decemvrie, îmbrăcați cu o flanelă ușoară, având brațele și picioarele pe jumătate goale, fiii Albionului es la jocul de minge nu numai în țara lor cu iarnă mai domoală, dar și în Germania, unde e destul de frig. Cu bărci lungi, mănate de 6 și 8 rânduri de lopeți, îi vezi pe *Rin*, pe *Neckar*, *Pleisse* *Havel*... huzurind de cald, ca în luna lui Iunie. Iar ce ese de aci, știm cu toții.

Supremația anglo-saxonă, de care se vorbește atâta în timpul din urmă, e din ce în ce mai mult o *realitate;* și nu se poate tăgădui că la această întâetate a contribuit între altele și minunata des-

www.digibuc.ro

voltare a spontaneităţei individului, din toate punctele de vedere.

Increderea în sine e în parte şi o chestie de gravitate. Cine calcă pământul apăsat şi sigur, acela îşi ţine bine echilibrul, ori unde ar fi: dela un pol până la celalt. Ca Englezii.

Citiţi schiţele din India ale lui Kipling sau călătătoriile lui Nansen. Ce suflete în adevăr oţelite au produs popoarele acestea nordice, deprinse cu o veşnică luptă contra naturei! Dar ascensiunile lui Güssfeld şi ale altor îndrăsneţi alpinişti, care, nemulţumiţi cu munţii Europei, s'au dus până în Himalaia şi în Anzi, să calce zăpada vârfurilor atinse numai de condorii cei puternici la sbor!

Nu mai rămâne nici-o îndoială, că prin atingerea cu natura, sufletul se împuterniceşte zi cu zi şi câştigă în acelaş timp ca amplitudine; — după cum e sigur iarăşi că se îngustează şi slăbeşte progresiv mintea tembelului, care îşi anemiază creerul cu ocupaţii exclusiv intelectuale. Vorba tot a lui Goethe:

Ein Kerl, der spekulirt
Ist wie ein Tier auf dürrer Haide
Von einem bösen Geist im Kreis geführt
Und rings umher liegt schöne, grüne Weide.

Nu numai flămând, ci şi ridicol bietul dobitoc purtat de nas pe aria cea uscată şi bătătorită, pe când de jur împrejur se întinde iarba verde şi înfloritä a livezilor!

Va fi deci un câştig nu se poate mai însemnat,

www.digibuc.ro

dacă tineretul nostru universitar va face un pas mai departe şi în această latură a vieţii.

— Dar capitala noastră e prozaică, nu îndeamnă la excursiuni în apropiere.

— Nu atât, pe cât se crede.

Primăvara bunăoară, până ce aleea lui Kisselef nu se transformă într'un lung grajd cu mii de cai, iubitorul de natură va simţi o adevărată plăcere să cerceteze micul petec de pădure din nordul oraşului. Cei câţiva larix cu bucheţelele lor de frunze fragede şi subţiri ca acul; cornii care înfloresc, când ninsoarea curge încă de sus; eleganta floare a Paştilor *(anemone ranunculoides)* aşa de fin crestată... şi alte plante interesante merită ori şi când cinci, şase drumuri spre şoseaua «pustie» încă.

Cine însă nu se mulţumeşte cu puţin, iată are în altă parte a oraşului o grădină botanică, unde sunt adunaţi oaspeţi din toate continentele. Zilele acestea au înflorit magnoliile, venite din depărtata China, iar cine are ochi de văzut, va vedeà acolo opt luni pe an o întreagă procesiune de flori şi de plante, răsărind şi veştejindu-se fiecare în luna, care le aduce aminte de patria lor, de munte ori de şes. E o adevărată simfonie de culori şi de forme. Dar afară de elevii unei şcoale streine, şi de micul Principe Carol, n'am întâlnit niciodată pe cei ce ar fi trebuit să se ducă acolo-măcar de dragul umbrei.

Şi n'am isprăvit.

www.digibuc.ro

De jur împrejurul Capitalei, până în lunca Sabarului şi până în salba de lacuri legate prin firul de apă al Colentinei, cel sprinten va găsì zeci şi zeci de drumuri, unde simţul său estetic să fie pe deplin mulţumit.

Cea dintâiu groapă de nisip — să zicem cea dela Pantelimon — celui ce are ochi de văzut şi povesteşte o întreagă epopee a naturei, începând din timpurile când s'au topit gheţarii din Nordul Europei şi din Carpaţi, când bogata apă a râurilor noastre (pe atunci ale *nimănui)* umplea cu prundiş şi nisip toată adâncătură unde e azi şesul pardosit cu paveaua Bucureştilor. Origina lösului, pe care Richthofen a trebuit să o descifreze în pustiile Mongoliei, o poţi înţelege după o plimbare de o oră, coborându-te într'o carieră de nisip din marginea oraşului. Iar, dacă vei fi mai norocos, vei asista poate la desgroparea oaselor vreunui uriaş pahiderm din *diluvium*... Să fie o astfel de uşoară excursie atât de banală pentru interesul educativ al unui *studiosus ?*

Cine are în sufletul său acel «perpetuum mobile», acel dar fericit de a gândì totdeaunea, şi de a gândì *ceva* chiar despre ceeace se pare mai *puţin* în natură, aceluia desigur nu-i va părea rău că s'a coborât şase, şapte metrii sub nivelul şesului nostru, în necropolà ascunsă de nisipurile acelui vechiu «potop».

Şi am luat înadins pildà cea mai stearpă din punct de vedere estetic.

www.digibuc.ro

Dar mânăstirile şi lacurile şi crângurile dimprejurul Capitalei ?

Dar Snagovul — la o depărtare de o singură oră cu trenul — mânăstirea şi lacul, pe care cei mai mulţi îl cunosc numai din fioroasa dramă descrisă de Odobescu în «Câteva ore la Snagov» ?

Dar minunatul parc dela Măgurele ?

De bună seamă, nu-i nimeni dintre auditorii universităţei, care, în momente de dispoziţie literară, să nu fi scandat încet, ca pentru sine, versul eminescian :

«Stă castelul singuratec oglindindu-se...»

Dar câţi bănuesc că lacul şi castelul care a slujit ca motiv de o clipă minunatei descrieri din satirà lui Eminescu, e castelul şi lacul dela Măgurele... o palmă de loc lângă Bucureşti ?

E de prisos a stărui mai mult...

*

Decând e lumea, pentru cine vede, cerul întreg se oglindeşte şi într'o singură picătură de apă. Prin urmare, pentru un tânăr care prin cultură a câştigat putinţa de a *vedeà* natura, chiar şi împrejurimile unui oraş de şes, ca al nostru, pot fi ocazie de interes estetic şi educativ. Numai cei sterpi la suflet socot că natura începe a fi frumoasă şi vrednică de atenţie acolo, unde «stâncele se înalţă până la ceruri», «văile se coboară ca un abis»... cum scriu de obiceiu stiliştii mediocri. Din contra, şi în puţin, poate găsì multe cel ce are în sufletul său *destul*.

www.digibuc.ro

Să nu învinuim deci Capitala pentru imobilitatea tineretului nostru. Vina e în sufletul nostru, nu încă destul de format pentru o viaţă superioară. Când sufletul se va preface, vor fi îndestulătoare chiar şi împrejurimile Bucureştilor, ca să ne pornească din când în când pe drum.

Se înţelege, aci va fi numai pasul întâi. Vor urma apoi «cei mulţi înainte»... spre Mare, spre stepa semi-asiatică a Dobrogei, spre Munţii Apuseni, spre pusta Tissei şi în tot largul pământului locuit de Români. O oră petrecută pe vârful *Detunatei*, pe fulgeratul monolit al *Rarăului*, sub turnurile de peatră din vârful *Ceahăului*, pe plaiul *Bucegilor* sau în alte ţinuturi măreţe ale munţilor noştri, va fi un «pas mai departe» către cultura deplină, la care trebue să aspire, mai ales în anii tinereţei, orice suflet bogat în armonii lăuntrice.

Cărţile sunt şi vor fi totdeauna un simbol. Ele nu au preţ decât pentru acela, care între rânduri zăreşte totdeauna «realitatea naturei». De aceia, orice tânăr, care nu vrea să merite dreapta ironie a lui Goethe, şi nu vrea să se asemene cu animalul din aria bătătorită şi uscată a speculaţiunei pure, trebue să facă loc alături de studiile sale şi unei sincere preocupări de frumuseţile naturei

Totdeauna, lozinca va trebui să-i fie aceasta - dela hârtie spre viaţa reală.

www.digibuc.ro

NOUA INDRUMARE A UNIVERSITĂŢII [1])

Cu fiecare generaţie ce trece pragul universităţii, cel ce are sarcina unui curs repetă în sine-şi două întrebări, care trezesc întreaga sa conştiinţă profesională: Ce s'au făcut toţi, câţi m'au ascultat până acì; şi ce se va alege de cei ce vin să mă asculte acum pentru întâia oară? Dat'am eu profesor tot ce trebuià pentru desvoltareà deplină a individualităţii celor ce s'au apropiat de universitate? Iar ascultătorii au dat şi ei tot ce se aşteptà dela însuşirile fiecăruia?

A răspunde la aceste întrebări nu e tocmai lesne, dar repetarea lor e totuşi înviorătoare pentru cuget. Căci, întrebându-se astfel, profesorul are iluzia că porneşte din nou pe urmele propriei sale vieţi şi, cu grija la tineretul dimprejur, simte el însuşi un fel de întinerire sufletească.

*

[1]) Prelegere la deschiderea cursului în anul şcolar 1911 — 1912.

www.digibuc.ro

Ca să putem judecà drept ce-au dat profesorii până acum celor ce i-au ascultat, trebue să ținem seamă: 1) că învățământul superior la noi e relativ tânăr: 2) că universitățile noastre, înainte de a fi institute de înnaltă cultură, au avnt obligația de a da țării o sumă de organe trebuincioase modernizării statului. Iar în această direcție, putem afirmà că roadele muncii universitare au fost apreciabile.

Facultatea de medicină a dat țării medici în stare de a îngrijì de sănătatea publică. Facultățile de științe și de litere au dat școalei profesori care au creat învățământul de toate gradele; corpul nostru didactic are azi unele elemente care pot stà alături cu cele mai bune din țările cu mult mai vechi în cultură. Facultatea juridică a dat magistrați vrednici de laudă, iar facultatea de teologie, cea mai tânără dintre toate, a început să scoată și ea la iveală clerici de un nivel superior celui din trecut.

Dar, oricare ar fi însemnătatea practică a acestor rezultate, nu e mai puțin adevărat că scopul propriu al universității nu e organizarea statului, ci pregătirea științifică a tinerilor doritori de o cultură superioară. Statul, la urma urmei, nu e decât platoșa, pe care corpul unei națiuni o îmbracă spre a desfășurà la adăpostul ei toate formele esențiale traiului omenesc. Iar manifestarea cea mai înaltă a vieții, la toate popoarele și în toate timpurile, e cultura: înaintarea științei, li-

www.digibuc.ro

teraturei şi artei. Căci orice neam sănătos, în culmea desvoltării sale, trebue neapărat să ajungă la manifestări de talent şi chiar de genialitate.

Şi tocmai acì e întrebarea: a pregătit îndestul universitatea pe cei mai aleşi din fiecare generaţie. spre a-i apropia de creaţiunea ştiinţifică, literară ori artistică?

Adevărul e că ţinta aceasta rămâne de acum înainte să fie atinsă. Căci, pe lângă greutatea de a sprijini reorganizarea statului după modelul celor din apus, universitatea noastră, ea însăşi o copie a şcoalelor din Franţa, a avut nenorocul de a-şi însuşì unele tradiţii foarte puţin prielnice mişcării ştiinţifice. In logică şi în teoria educaţiei, cu toţi suntem încredinţaţi că ceeace e general nu se poate scoate decât din observarea cazurilor particulare; că intuiţia precedă noţiunea; că părţile precedă suma. In pregătirea tineretului însă şi noi, ca şi streinii pe care îi luasem drept model, am procedat multă vreme tocmai dimpotrivă: am pus întregul înaintea părţilor şi generalităţile înaintea cazurilor particulare. Am fost până mai eri robi ai tradiţiei medievale, pe care am pute-a numi: universalism.

Ştiţi cum se ajungeà pe atunci la cultură: prîn învăţarea limbei latine, iar aţii, mai oropsiţi de soartă, trebuiau să înveţe neajutorata limbă slavonă. A ajunge *notarius* sau *diac* erà pe acea vreme semn de mare învăţătură; — adecă forma, înaintea cuprinsului. Abia mai târziu, în epoca

www.digibuc.ro

Renașterei, s'a ivit o concepție mai dreaptă despre înțelesul cuvântului cultură. Dar calea spre o reală pregătire științifică nu s'a nimerit nici atunci; căci, sub presiunea clasicismului, moda timpului era ca orice învățăcel să năzuiască a deveni un spirit fin: să vorbească și să scrie ca și clasicii; să cuvinteze ca Cicero, să cânte în ritmurile lui Oratiu și Virgiliu.... Cu alte vorbe: floarea înaintea ramurilor și rădăcinilor. Iar în știință, mai ales după ce au apărut vestitele Cosmografii ale lui Franck, Münster și Apianus (compilații în felul lui Pliniu) idealul culturii era pentru mulți să poată vorbi *de omni re*, să fie enciclopediști; — adecă întregul înaintea părților. Și astfel, după cum odinioară cutare cavaler rătăcitor, încrezut în puterea brațului, aruncà lancea în arenă, chemând la luptă pe oricine s'ar fi bizuit să-i steà în potrivă, de asemenea în filozofie și știință se iveau virtuoși de aceștiea, gata să discute public despre ori și ce: despre *toate cele știute*, ba încă și despre alte câteva pe deasupra.

Care puteà fi pe atunci îndrumarea unui tânăr doritor de știință? In aceste vremuri de romantism cultural, studenții se îndreptau și ei încotro aflau că aceste exhibiții academice erau mai interesante. Cu toiagul în mână rătăciau *(vagantes)* ici și colo, să asculte câte o *disputatio* unde profesorul, firește, era totul. Cu cât magistrul era mai solemn și mai enigmatic, cu atâta respectul pentru știința lui era mai mare, iar studenții, ca o

www.digibuc.ro

mulțime fără căpătâiu, n'aveau nici măcar bănci unde să se așeze....

Nu e locul să urmărim aici cum a evoluat învățământul universitar până în stadiul de azi. E de ajuns să amintesc că abia de curând, după ce limba latină a fost înlăturată din sălile de prelegeri și din scrierea operelor de știință [1]); după-ce oamenii de studiu au înțeles că nu-i e dat fie cui să ajungă enciclopedist ca Aristotel sau poet ca Omer și Virgiliu; abia atunci învățământul superior a intrat pe calea mai modestă, dar mai rațională a specializării, care cere fiecăruia să adune printr'un fel de cristalizare concentrică — împrejurul unei singure ramuri de cercetare — tot ce mai poate fi potrivit cu înclinările sale și cu amplitudinea sa intelectuală.

Însă vechea năzuință spre enciclopedism a durat pe alocurea chiar până în vremurile noastre. Pe când în lumea nouă și în libera Anglie, tinerii își aleg singuri drumul vieții, după dispozițiile individuale, și astfel pășesc de timpuriu în fața realității, pe continent — și în deosebi în Franța și țările organizate după modelul centralizării franceze — s'a jertfit încă multă vreme și multă energie pentru așa numita educație generală, însoțită de examene enciclopedice. Iar noi, se înțelege, am urmat pilda. — Până de curând cel ce se apropia

[1]) Scrierea unor teze de doctorat e cel din urmă semn din acea epocă.

www.digibuc.ro

de facultatea de litere trebuià se asculte deodată : cursuri de filosofie cu toate ramurile sale, cursuri de istorie şi filologie, atât modernă, cât şi clasică. Din puntul de vedere al formei, studentul erà sau tindea să devină un adevărat polihistor. Iar la facultatea de ştiinţe, tânărul trebuià se îmbrăţişeze toate disciplinele, începând cu astronomia şi matematica spre a sfârşì cu fizica, chimia şi ştiinţele biologice ! Adevăraţi enciclopedişti.

Rezultatul practic a fost o neîntreruptă rătăcire dela un curs la altul, un fel de «boemie» universitară care îi făceà sa bată la toate uşile, fără să deschidă cu adevărat vreuna. La fel cu acei *vagantes*, despre care am pomenit, auditorii, prin sila regulamentului, deveneau — ertaţi-mi apropierea etimologică — un fel de vagabonzi intelectuali.

In sfârşit, noua direcţie spre specializare a prins a se afirmà şi la noi. Acum vre-o 20 de ani s'a simţit în facultatea de litere nevoia de a isprăvì cu enciclopedismul. S'au împărţit studiile în două ramuri : ştiinţele filozofice şi istorice de o parte, filologia clasică şi modernă de altă parte. După alţii vre-o 10 ani, în loc de două s'a ajuns la patrù ramuri : istoria s'a emancipat de filozofie (ce legătură puteà fi între istoria Romanilor bunăoară şi cursul de psichofizică !), iar filologia clasică s'a despărţit de cea modernă. În fine, în timpul din urmă am ajuns la atâtea grupări de studii, încât fiecare poate urmà numai acele cursuri care sânt mai apropiate de interesul ştinţific al specialităţii liber alese.

www.digibuc.ro

Sila tradiției împrumutată dela alții a fost cu totul înlăturată.

Reforma aceasta, de care se leagă și înființarea seminariilor, e menită să inaugureze o eră nouă în universitățile noastre. Sub acest regim de studii, profesorii vor fi din ce în ce mai în stare de a dà fiecărui tânăr putința de a ajunge la o reală pregătire științifică. Și astfel, când înzestrarea seminariilor va fi deplină; când unele despărțiri chinezești dintre facultăți vor fi înlăturate, postulatul universității: «fiecare tânăr, la sfârșitul studiilor să lucreze cu aceiași libertate ca și profesorul» va puteà fi realizat. Aceasta e ținta spre care mergem, iar pe această cale roadele muncii universitare — ori cât de mic ar fi numărul ascultătorilor unui curs — vor fi neasămânat mai mari, decât goala ascultare de prelegeri din partea unor auditori boemi, care coboară universitatea la nivelul unui ateneu de distracție sau de simplă popularizare a științei.

Evoluția, în partea organizării formale a studiilor, s'a împlinit deci ca și aiurea, și, fără să fim prea optimiști, socotim că nu e departe momentul când profesorii vor puteà zice tinerilor doritori de cultură: aveți la îndemână tot ce căutați; rămâne să alegeți singuri ramura care vă interesează mai mult și apoi să o cultivați cu toată îngrijirea ce o implică alegerea deplin liberă.

*

www.digibuc.ro

Acì însă vine la rând a doua întrebare: Alegeți d-voastră cum se cuvine? Și dați toți universității ceeace ea așteaptă dela însușirile fiecăruia?

Socot că a venit vremea să puteți răspunde afirmativ. O măsură de precauțiune e însă necesară: să înlăturați dela început din calea studiilor unele piedici care vă pot fi păgubitoare.

Feriți-vă întâi de utilitarismul strâmt, care vestejește toate pornirile înalte ale sufletului omenesc. Helmholtz spuneà lămurit: în calea către știință, cel ce vânează folosul practic, imediat, acela este aproape sigur că degeaba îl vânează [1]). Iar Claude Bernard zicea de asemenea: Descoperirile nu se fac atunci, când cauți o aplicare, ci atunci când cercetezi faptele, legile științifice, cu un cuvânt știința pură [2]). Feriți-vă însă și în laturea ideală de tot ce e himeric. La întrarea în universitate, mai fiecare tânăr (în deosebi cei darnic înzestrați) sufer, — cum să zic, de un fel de telescopism: le vede pe toate ca din vârful unui munte și de aceea le vede mici. Încrezător în puterile sale, el socoate că mintea lui doritoare de lumină poate să pătrundă toate tainele naturei. După cum copilul întinde mâna să apuce luna, așà tânărul, ajuns

[1]) *H. Helmholtz,* Das Verhältniss der Naturwissenschaften zur Gesammtheit der Wissenschaft, Vorträge. Erstes Heft, P. 26 Braunschweig 1876 und zweites Heft, p. 186.

[2]) *Cl. Bernard,* Leçons de physiologie opératoire, pag. 21 Paris, 1879.

www.digibuc.ro

in pragul universităţii, deschide braţele să cuprindă întregul univers. — Vă aduceţi aminte de scena dintre student şi Mephisto care, în lipsa lui Faust luase înfăţişarea magistrului.

Mephisto. — Ce facultate îţi alegi?

Studentul. — Aş dorì să ajung tare învăţat. Aş vrea să cuprind ce-i pe pământ şi'n cer: ştiinţa toată... şi natura.

Mephisto. (ironic) — Ai nimerit tocmai calea cea adevărată... Dar vezi, nu care cumvà să te abaţi din drum... (*Doch müsst ihr euch nicht zerstreuen lassen...*)

Dacă însă Mephisto îşi puteà bate joc de nevinovăţia tânărului, un profesor e dator să prevină chiar dela început astfel de iluzii. E o lege a vieţii ca dorinţa să întreacă putinţa; dar e o lege a înţelepciunii, ca să n'o întreacă niciodată cu mult prea mult.

In anii când sufletul se simte pe fiecare zi într'o spornică devenire (da ich noch selbst im Werden war, cum zicea Goethe) nimic nu i se pare omului cu neputinţă de cuprins: *Philosophie, Juristerei* und *Medizin*, und... auch *Theologie*... pe toate le-ar studià, până ce mai târziu, critica etăţii înature îi arată margina puterii. Abia atunci se ridică gândul cel nimerit: *enthbehren sollst du, du sollst entbehren*... adică: împacă-te cu socotinţa că nu poţi realizà tot ce doreşti; mulţumeşte-te cu *lipsa*, om mărginit care credeai să cuprinzi totuşi nemărginirea....

www.digibuc.ro

Şi ce semnificativă e concluzia lui Faust! După ce simţise relativitatea ştiinţei, desnădăjduit face o eroică încercare: îşi vinde sufletul spre a întinerì şi a căutà mulţumirea în iluzia absolutului pe care pare a o realizà marele sentiment al iubirei. Dar şi acì, din nou se iveşte zăgazul mărginirii, şi atunci Faust, cuminţit, învaţă spre bătrâneţe a se mulţumì cu puţin: clădeşte un zăgaz la ţărmul mării.... E şi asta *cevà*; e o *faptă* care liniştete mintea lui împăcată acum cu inexorabila mărginire a tot ce e omenesc.

Prin urmare dela început, împăcaţi-vă şi d-v. cu gândul acesta al mărginirei. —

Păstrând neatins dreptul pe care poezia şi arta trebue să-l aibă asupra sufletului unui tânăr; lăsând neştirbită năzuinţa spre marile perspective ale ştiinţei şi ale filozofiei, luaţi seama să priviţi totuşi la o ţintă bine precizată. Ţintiţi la o specializare serioasă măcar într'o singură ramură a ştiinţei. — Nu telescopism, ci vedere de *aproape* şi limpede într'o sferă de cercetare bine ţărmurită.

*

Acì se ridică ultima întrebare: în care ramură? Răspunsul e categoric: în ori şi care. Se pornească orice tânăr pe calea spre care îl mână aplicările sale proprii. Fiecare ştiinţă are frumseţea şi însemnătatea sa relativă.

O cercetare cât de mică poate aveà un rezultat neaşteptat de mare. Picătura de ploae, care cade

www.digibuc.ro

acum în ocean, e în clipa ce urmează o parte a valului care saltă o corabie cu greutăți uriașe. Nu se știe de unde poate eși gândul care încheagă într'o clipă mii și răsmii de fapte răslețe și ridică deodată cunoștința omenească cu multe trepte peste ceeace știea întregul veac până atunci.

O repet: orice știință e vrednică de iubire și de îngrijire. Dar, dintr'un punct de vedere mai particular, s'ar puteà stabilì totuși o ierarhie a interesului lor și anume: Dacă scopul universității e sporirea culturii; și dacă această sporire — mai ales în latura artistică — presupune varietate de germeni și prin urmare varietate de națiuni care să dea fiecare nota lor specială în armonia culturei universale; atunci, după cum sunt școli pe care le-am numit de elită (acele care asigură înflorirea unui stat, ca pavăză a ființei unui popor), de asemenea, într'o anume epocă din desvoltarea unui neam, am puteà numì științe de elită pe toate acele care, ascuțind conștiința de sine a acelui neam, și lămurind originalitatea sa față cu altele, prin aceasta chiar contribue în chipul cel mai direct la progresul culturei omenești.

Și de acest fel mi se par a fi în primul rând științele care cercetează o *națiune* și *pământul* pe care ea s'a înfiripat cu toate însușirile sale, manifestate în *limbă*, *literatură* și *artă*. Aceste științe (unele exacte, altele mai puțin exacte) formează deci un ciclu select, și sprè ele e nimerit să se îndrepte înăuntrul fiecărui popor, nu zic cei

www.digibuc.ro

mai numeroşi, dar cei mai destoinici din fiecare generaţie.

O cere aceasta, după cum vedeţi, însăşi privirea teoretică asupra condiţiunilor de progres ale spiritului omenesc.

Mai e însă şi un alt motiv — de ordin mai mult psichologic. Dacă nu putem cuprinde universul, ci trebue să ne mărginim la o sferă de realitate accesibilă, apoi în această realitate e logic, mi se pare, să ne aşezăm, pe cât se poate, mai aproape de punctul central: pământul şi poporul nostru, ca fiind cele mai interesante pentru noi. In loc de a privì deci planeta în perspectiva infinitului care painjeneşte vederea şi doboară cugetul; în loc de a privì pământul românesc ca un fir de praf în imensitatea spaţiului, dimpotrivă: din mijlocul acestui pământ, vom privì planeta întreagă şi întregul Cosmos.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât ne mai îndeamnă la o astfel de alegere şi unele consideraţii,— ca să le numim astfel, estetice. In adevăr, în cadrul său de azi, priveliştea planetară dintre Dunăre, Tisa şi Nistru e de o armonie de forme care dau geografului aproape impresia unei opere de artă. In lunga sa evoluţie, globul nostru şi-a schimbat mereu mările şi continentele. In fiecare epocă decorul a fost altul şi iarăş altul. Cum se arată însă azi, în faza care ne e îngăduit şi nouă să-l privim, ţinutul românesc e pe toată faţa pământului de o simetrie şi o armonie de linii în ade-

www.digibuc.ro

văr unică. La mijloc un plaiu, — nu mare ca ale Asiei, Africei sau Americei, ci mijlociu și deci prielnic plantelor, animalelor și vieții omenești. Imprejur o cunună de munți iarăș mijlocii, ziditi cu materiale din toate erele pământului, cu fațade în stiluri osebite după veacul geologic când s'au clădit. De jur împrejur o altă cunună de coline și dealuri de o rară finețe de forme și, în sfârșit, la margine ocolul marilor șesuri prinse în chenarul Tissei, Dunării, Mării și Nistrului. Dacă mai socotim și marea deltă a Dunării, urmele ghețarilor, rămășițele vulcanilor de odinioară, marile izvoare de petrol și lagunele în care s'a depus brâul de sare ce încinge aproape întregul lanț carpatic, găsim ací — par'că înadins adunate — mai toate elementele pentru a înțelege cele mai depărtate priveliști ale globului.

Astfel fiind, acela dintre noi care vrea să aibă o vedere asupra lumii concrete, acì trebue să-și aleagă punctul de privire — dacă nu vrea să se expună la greutăți și chiar la greșeli zadarnice.

O dovadă. Se știe cum se poate hotărî vechimea păturilor coajei pământești. După cum arheologul, cu ajutor unor monete sau inscripții fixează epoca unei clădiri, de asemenea cercetătorul se ajută în reconstruirile sale cu observarea rămășițelor organice, — aceleași forme presupun aceiași epocă, adică sincronism între pături. Ce se întâmplă însă? Din timpuri încă străvechi, după ce viața a apărut pe pământ, spețele au început a se dife-

www.digibuc.ro

renție. Dela un continent la altul și dela o mare la alta, prin izolare în spațiu și alte împrejurări: temperatură, salinitate, adâncimea apei etc., formele organice au variat. De aci rezultă însă, că pentru sincronizarea păturilor, e primejdios să sari dela un ținut la altul prea depărtat.

Totuși cei ce au studiat la început ținutul românesc, venind cu clasificări din basinul terțiar al Parisului, au introdus în orizontarea straturilor noastre grupări nepotrivite. Abia mai târziu, privind aproape de noi basinul panonic și ponto-sarmatic ne-am dat seama mai bine de realitate.

Concluzia se impune deci dela sine: nu din depărtare și dela generalizările altora trebue să pornim, ci dela ceeace e apropiat de noi, să începem orientarea asupra litosferei.

Acelaș e cazul cu fenomenele privitoare la floră faună, etnografie, istorie și filologie. După cum pământul românesc s'a făcut printr'o sedimentație a mărilor carè acì s'au retras, acì s'au întins peste ținuturile noastre; după cum plantele și animalele noastre de azi sunt urme din fluxul și refluxul organismelor ce au trecut pe aci în osebite epoce, de asemenea și poporul și limba și toată cultură noastră s'a clădit pe încetul printr'o sedimentație de elemente, parte proprii, parte venite din vecinătate. Punctul de plecare al studiilor trebue să fie și acì tot în mijlocul nostru.

În loc deci de a pune întregul înaintea părților planeta înaintea ținutului românesc și omenirea

www.digibuc.ro

înaintea poporului român, vom purcede dimpotrivă: vom pune partea înaintea întregului, pământul nostru înaintea planetei şi poporul nostru înaintea omenirei. — Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât omenirea, la dreptul vorbind, e o simplă abstracţie. Realitatea geografică nu ne arată decât o sumă de popoare deosebite, având fiecare caractere aparte şi năzuinţi proprii.

Aceasta e calea cea dreaptă şi pe această cale au şi mers parcă instinctiv unii din reprezentanţii cei mai tipici ai neamului nostru.

Când Eminescu a cuprins cu intuiţia sa genială viaţa poporului nostru dela străvechii închinători ai lui Zamolxe, până la caracteristica figură a lui Mircea, şi până la poporul român de azi, pe care îl cunoşteà în toată întregimea sa, el scăpase de influenţa babilonică a culturei căpătate între streinice aveau alte perspective asupra lunii. El spulberase dimprejurul său, ca pe uu fum supărător, fantoma omenirei-abstracte, pentru a vedeà cu ochi limpezi neamul său cu ce e caracteristic în el ca parte concretă lângă alte unităţi etnografice concrete.

Când Grigorescu, după ce-şi purtase privirile peste mii de picturi din toate ţările şi din toate epocele, îşi opreşte ochii la carele cu boi din largul şesurilor noastre şi la capetele de o clasică gingăşie ale fetelor de ţăran, înbrobodite cu o maramă, Grigorescu scăpase şi el de robia neo-babilonica a Parisului: înţelesese că şi în cuprinsul

www.digibuc.ro

pământului românesc sunt elemente originale, vrednice de năzuința unui mare artist.

Sau când vedem acum ivindu-se pe coasta dealurilor noastre și chiar în mijlocul orașelor, case cu albele arcade ale pridvoarelor moștenite din bătrâni, aceasta e un semn că arhitectura noastră începe a scăpă de moda clădirilor de toate formele și de toate culorile din epoca iarăși babilonică a stilului de tinichea din cea din urmă jumătate de veac.

Și așa va fi și în alte priviri. Căci, după cum ziceam, de câte ori un popor e sănătos și are în sine germeni de originalitate, el trebue neapărat să ajungă cu vremea la forme de cultură proprie, iar poporul nostru e tocmai pe cale de a ajunge. Cei ce înainte de «Junimea» apăraseră limba vie a poporului de schilodirile câtorva iubitori de generalități filologice; cei ce și-au întors ochii spre poezia populară, spre arta populară și spre tot ce e caracteristic poporului nostru, aceia, cu știință sau fără știință, au urmat legea internă a desvoltării neamului nostru.

Iar această direcție logică trebue întărită acum și în latura mișcării științifice.

Respectând adevărul — oricare ar fi și de ori de unde ar veni, chiar de ar fi dureros pentru noi — datori suntem să căutăm mai întâi înăuntrul hotarelor noastre tot ce poate sporì cultura universală. Să studiem tot ce poate fi particular mediului nostru fizic, începând dela marea aerului

www.digibuc.ro

atmosferic până la scoarța pământului și la tot ce se află pe ea: râuri, lacuri, izvoare, plante și animale. Alături de studiile matematice din universitate e mulțămitor pentru conștiința noastră de oameni ce năzuim la autonomie culturală să știm că, de când pământul e pământ, cea dintâi hartă exactă a ținuturilor românești a fost făcută tocmai de oameni de știință născuți pe pământul românesc. Raportarea geodesică a ținuturilor noastre către restul planetei și culegerea exactă a feței acestui pământ în hărțile topografice, lucrate de instiiutul cartografic al armatei e o operă de o mare valoare națională. Alături de fizică și chimia teoretică, e de un rar interes pentru știință urmărirea fenomenelor fizice și chimice, privitoare de ex. la petrol ori la sare, așà cum s'a făcut și se face în laboratoriile noastre. Alături de botanica generală, e de mare interes pentru cunoașterea florei planetare ceeace am adăogat și adăogăm și noi în herbarul botaniștilor. Și tot astfel sunt contribuțiile din latura specială a faunei pământului nostru.

Iar dacă trecem dela mediul fizic la om, calea trebue aceeași să rămână. Vom studià și pe om din punct de vedere antropogeografic, etnografic, istoric, filosofic, economic, medical... cu deosebită privire la relațiile speciale ținutului nostru. Datoria universității, în noua sa îndrumare, e tocmai să creeze în știință valori nouă din materialul aflat între hotarele noastre.

www.digibuc.ro

Generației care, trecând odinioară hotarele, a rămas robită de înălțimea culturii străine și, întorcându-se înapoi, a trăit smerită, fără inițiativă și fără speranță, trebue să-i urmeze o generație liberă, gata în orice ramură să afirme autonomia cugetării noastre.

Pe alții i-au luat valul, pe d-v. să nu vă mai iea. Să nu vă cuprindă sfiala, gândindu-vă la mărimea altor popoare și la vechimea și bogăția altor universități. Ca întindere în spațiu România nu e mică, e cel dintâi între statele mijlocii ale Europei, iar pământul românesc, la un loc, e cât al Marii-Britanii. Dar chiar dacă ar fi mai mic sau am fi mai puțini, nu uitați că și în mic se pot realiză lucruri mari, căci fiecare poate aveà darul său, pe care nimeni pe toată fața pământului nu-l mai are la fel.

De aceia, în timpul și pe locul unde trăiți; cu însușirile pe care le aveți, ca un rezumat al vieții de veacuri a poporului nostru, căutați a creà valori nouă pentru știință și a devenì înși-vă individualități de valoare. — Relative sunt, firește, toate valorile, dar în relativ căutați de atingeți superlativul.

Universitatea, începe să vă dea putința. Dați și d-v. universității tot ce ea așteaptă dela generația de față,

www.digibuc.ro

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefaţa	3
Către noua generaţie	5
Pentru biserica noastră	25
«1911»	41
Reforma clerului — după 1911	49
Autonomia învăţământului nostru	61
Invaţătorii	77
Şcoli de elită	83
Indărăt — spre şcoală	89
Activitatea extra-şcolară	107
Profesorii secundari	115
Directori şi inspectori	121
Către tineri	127
Manifestări studenţeşti	141
Vinovată uitare	147
O întâlnire în calea binelui	157
Un pas mai departe	165
Noua îndrumare a universităţei	173

www.digibuc.ro

PREȚUL: LEI 1.50

www.digibuc.ro